

162806

TC
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

ORTAÖĞRETİM BİRİNCİ SINIFTA TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI
DERSİNDE EDEBİ SANATLAR ve ÖĞRETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Said COŞAR

Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. Nesrin BAYRAKTAR

Çanakkale- 2005

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Serdar Coşarık'a..... ait ^{Ortaopretim Lisans Tezi} Türk Dil ve Edebiyatı alanında
Çalışma, jürimiz tarafından ..Türk Dil ve Edebiyatı Enstitüsü...
ANABİLİM/ANASANAT DALINDA
DOKTORA / SANATTA YETERLİK / YÜKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)
Başkan Yrd. Doç. Dr. Mustafa Aksoy
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye Y. Doç. Dr. Nesrin Bayraktar
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye Yrd. Doç. Dr. Aziz KILINÇ
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye Yrd. Doç. Dr. Salih USUN
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye Yrd. Doç. Dr. Halil İSİLİS
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖZET

Bu araştırmada ¼lkemizde geleneksel olarak yapılan edebî sanatlar ¼ğretimi incelenmiş, alternatif yöntem ve teknikler üzerinde durulmuş; karikat¼rlerle desteklenen ve edebî sanatların T¼rkçe adları kullanılarak yapılan bir edebî sanatlar ¼ğretimi ile mevcut edebî sanatlar ¼ğretimi karşılaştırılmıştır. Edebî sanatlar ¼ğretiminde g¼rsel materyallerin ¼ğretime katkısı ile edebî sanatların T¼rkçe adlarının kullanılmasının ¼ğrenmeye etkisi üzerinde durulmuştur. Bunun için deneysel yöntemle d¼rt grup oluşturulmuştur. Bunlardan birinci gruba; edebî sanatların adları T¼rkçe ¼ğretilmiř ve konu karikat¼r destekli olarak anlatılmıştır. İkinci gruba ise edebî sanatların yine T¼rkçe adları verilmiş ama konu d¼z anlatım yöntemi ve soru cevap tekniğiyle işlenmiştir. Üünc¼ gruptaki ¼ğrencilere ise edebî sanatların geleneksel adları verilmiş ama konu karikat¼r destekli anlatılmıştır. D¼rd¼nc¼ gruptakilere ise edebî sanatların geleneksel adları verilmiş konu da d¼z anlatım yöntemi ve soru cevap tekniğiyle işlenmiştir.

¼ğrenci seviyesinin belirlenmesi amacıyla yapılan ¼n testte ¼ğrenci seviyelerinin eşit olduğu g¼r¼lm¼řtür. Son yapılan test ile en son yapılan testte ise; y¼ksekten aşağıya doğru 1.Grup, 3.Grup, 2.Grup ve 4.Grup şeklinde bir sıralama ortaya çıkmıştır. Buna g¼re; en başarılı grup 1.Grup, en başarısız grup ise 4.Grup olmuştur. Sonuçta g¼rsel materyalle zenginleştirilen ve konuyla ilgili terim adları T¼rkeleřtirilen bir edebî sanatlar ¼ğretiminin daha olumlu sonuçlar verdiği ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

In this study, the traditional education of literary arts in our country has been examined, alternative methods and techniques have been focused on and the teaching of literary arts whose Turkish names are used and which are supported by caricatures has been compared to the teaching of literary arts at present. Also, the contribution of visual materials to the teaching and the effect of using the Turkish names of the literary arts on the learning have been handled. In order to do this, four groups were formed using the experimental method. To the first group; the Turkish names of the literary arts were taught and the subject was presented with the help of caricatures. To the second group; the Turkish names were, also, given but the subject was taught explicitly using the question & answer technique. The students in the third group were taught the original names of the literary arts, but the subject was told taking support from caricatures. As for the ones in the fourth group, the original names of the arts were given and the subject was treated using the explicit teaching method and the question and answer technique.

In the preliminary test which was done in order to clarify the levels of the students, it has been seen that the levels are equal. Between the last and the latest test, the listing from the first to the last is like this: 1.group, 2.group, 3.group, 4.group. To conclude, it has been clear that the teaching of literary arts enriched by visuals materials and whose terms related to the subject have been given in Turkish has produced more positive outcomes.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	Sayfa No
ABSTRACT	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR CETVELİ	iii
TABLOLAR ve GRAFİKLER CETVELİ	vii
ÖNSÖZ	vii
	x

I. BÖLÜM GİRİŞ

1. PROBLEM DURUMU	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI	3
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	4
4. SAYILTILAR	5
5. SINIRLILIKLAR	5
6. TANIMLAR	6

II. BÖLÜM EDEBİ SANATLAR ÖĞRETİMİ

2.1. GÜZEL SANATLAR	7
2.2. EDEBİYAT VE EDEBİ ESER	8
2.3. EDEBİ SANATLAR	11
2.3.1. Değişmeceler (Mecazlar)	12
2.3.1.1. Benzetme (Teşbih)	13
2.3.1.1.1 Güzel Benzetme (Teşbih-i Belîğ)	14
2.3.1.2. Eğretileme (İstiare)	14
2.3.2.1. Açık Eğretileme (Açık İstiare)	15
2.3.2.2. Kapalı Eğretileme (Kapalı İstiare)	16
2.3.2.3. Yaygın Eğretileme (Temsili İstiare)	16
2.3.1.3. Düz Değişmece (Mecaz-ı Mürsel)	17
2.3.1.4. Değınmece (Kinâye)	19
2.3.1.5. Dokundurma (Tariz)	20
2.3.1.6. Kişileştirme ve Konuşturma (Teşhis ve İntak)	21
2.3.2. Anlam Sanatları	22
2.3.2.1. Bilip de Bilmezden Gelme (Tecahül-i Arif)	23
2.3.2.2. Güzel Nedenleme (Hüsn-i Ta'lıl)	23
2.3.2.3. Abartma (Mübalâğa)	23
2.3.2.4. Karşıtlık (Tezat)	25
2.3.2.5. Uygunluk (Tenasüp)	26
2.3.2.6. Çift Anlamlılık (İham)	26

2.3.2.7. Artsama (Tevriye)	27
2.3.2.8. Dür-yay (Leff ü Neşr)	27
2.3.2.9. Duraksatış (Terdit)	28
2.3.2.10. Yinelem (Tekrir)	29
2.3.2.11. Haykırı (Nida)	29
2.3.2.12. Dönüş (Rucû)	30
2.3.2.13. Kesme (Kat')	30
2.3.2.14. Sorulama (İstifham)	31
2.3.2.15. Anıştırma (Telmih)	32
2.3.3. Söz Sanatları	32
2.3.3.1. Ündeşleme (Cinas)	33
2.3.3.2. Evirme (Akis)	33
2.4. DİL ve EDEBİYAT ÖĞRETİMİ	34
2.4.1. Dil ve Edebiyat Öğretiminin Amaçları	34
2.4.2. Dil ve Edebiyat Öğretiminin Önemi ve Gerekliliği	35
2.5. ÖĞRETİMDE YÖNTEM ve TEKNİKLER	35
2.5.1. Edebiyat Öğretimi Açısından Öğretim Yöntemleri	37
2.5.1.1. Anlatma Yöntemi	38
2.5.1.2. Tartışma Yöntemi	39
2.5.1.3. Örnek Olay Yöntemi	39
2.5.1.4. Gösterip Yaptırma Yöntemi	40
2.5.1.5. Problem Çözme Yöntemi	42
2.5.1.6. Bireysel Çalışma Yöntemi	43
2.5.2. Edebiyat Öğretimi Açısından Öğretim Teknikleri	43
2.5.2.1. Grupla Öğretim Teknikleri	44
2.5.2.1.1. Beyin Fırtınası	44
2.5.2.1.2. Gösteri	45
2.5.2.1.3. Soru-Cevap	46
2.5.2.1.4. Drama ve Rol Yapma	47
2.5.2.1.5. Benzetim	48
2.5.2.1.6. İkili Çalışma ve Grup Çalışmaları	48
2.5.2.1.7. Mikro Öğretim	48
2.5.2.1.8. Eğitsel Oyunlar	49
2.5.2.2. Bireysel Öğretim Teknikleri	50
2.5.2.2.1. Bireyselleştirilmiş Öğretim	50
2.5.2.2.2. Programlı Öğretim	51
2.5.2.2.3. Bilgisayar Destekli Öğretim	51
2.6. EĞİTİM ve ÖĞRETİMDE GÖRSEL MATERYALLER ve GÖSTERİ TEKNİĞİ	52
2.7. EDEBİ SANATLAR ÖĞRETİMİNDE KARİKATÜR KULLANIMI	54
2.7.1. Edebiyat ve Karikatür İlişkisi	54
2.7.2. Edebi Sanatlar Öğretiminde Kullanılabilecek Karikatürler ve Özellikleri	56

III. BÖLÜM YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	59
3.2. EVREN ve ÖRNEKLEM	59
3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	60
3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ	61

IV. BÖLÜM BULGULAR ve YORUM

4.1. GENEL DEĞERLENDİRME	62
4.1.1. Edebi Sanatlar Öğretiminin Türk Dili ve Edebiyatı (I) Kitaplarındaki Durumu	62
4.1.1.1. Türk Dili ve Edebiyatı (I) Kitaplarının Genel Değerlendirmesi	63
4.1.1.2. Edebi Sanatlar Öğretimi ile İlgili Değerlendirme	66
4.2. Sayısal Değerlendirme	79
4.2.1. Grupların Edebî Sanatları Öğrenmeleriyle İlgili Değerlendirme	81
4.2.1.1. Arapça-Sözel Grubunun Sayısal Verileri	82
4.2.1.2. Arapça-Görsel Grubunun Sayısal Verileri	89
4.2.1.3. Türkçe-Sözel Grubunun Sayısal Verileri	96
4.2.1.4. Türkçe-Görsel Grubunun Sayısal Verileri	101
4.2.2. Grupların Tüm Testler Sonucundaki İstatistiksel Değerleri	106
4.2.2.1. Grupların Ön Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri	106
4.2.2.2. Grupların Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri	108
4.2.2.3. Grupların En Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri	110

V. BÖLÜM SONUÇLAR ve ÖNERİLER

5.1. SONUÇLAR	113
5.2. ÖNERİLER	115
5.2.1. Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarına Yönelik Öneriler	115
5.2.2. Alıştırma ve Öğretmen Kitaplarına Yönelik Öneriler	116
5.2.3. Öğretmenlere Yönelik Öneriler	117

KAYNAKÇA	118
----------	-----

EKLER	124
Ek 1. Karikatürist Hasan Efe'nin Mektubu	125
Ek 2. Asıl Çalışmada Türkçe-Sözel ve Türkçe-Görsel Gruplarına Uygulanan Test Örneği	126
Ek 3. Asıl Çalışmada Arapça-Sözel ve Arapça-Görsel Gruplarına Uygulanan Test Örneği	130
Ek 4. Asıl Çalışmada Türkçe-Sözel ve Türkçe-Görsel Gruplarına Uygulanan Testin Cevap Anahtarı	134
Ek 5. Asıl Çalışmada Arapça-Sözel ve Arapça-Görsel Gruplarına Uygulanan Testin Cevap Anahtarı	138
Ek 6. Öğretmenler İçin Anket	142
Ek 7. Günlük Plan (Arapça- Sözel Grubu için)	143
Ek 8. Günlük Plan (Türkçe- Görsel Grubu için)	149
Ek 9. Haykırı Sanatı	156
Ek 10. Benzetme Sanatı	157
Ek 11. Eğretileme	158
Ek 12. Abartma	159
Ek 13. Düz Değişmece	160
Ek 14. Kişileştirme ve Konuşturma	161
Ek 14. Yinelem	162
Ek 15. Uygunluk	163
Ek 16. Karşıtlık	164
Ek 17. Anıştırma	165
Ek 18. Bilmezlikten Gelme	166
Ek 19. Güzel Nedenleme	167
Ek 20. Değınmece	168
Ek 21. Dokundurma	169
Ek 22. Artsama	170
Ek 23- 24. Dür-yay	171
	172

KISALTMALAR

- T.G. : Edebî sanatların Türkçe adlarının kullanıldığı ve öğretimin görsel malzeme (karikatür) ile yapıldığı grup.
- A.G. : Edebî sanatların ders kitaplarında yer alan adlarının kullanıldığı ve öğretimin görsel materyal ile yapıldığı grup.
- T.S. : Edebî sanatların adları Türkçeleştirilerek kullanıldığı ve öğretimin düz anlatım yöntemiyle yapıldığı grup.
- A.S. : Edebî sanatların ders kitaplarında yer alan adlarının kullanıldığı ve öğretimin düz anlatım yöntemiyle yapıldığı grup.
- TDK : Türk Dil Kurumu.
- MEB : Milli Eğitim Bakanlığı.
- + : Bir testte bir edebî sanatla ilgili sorulan iki sorunun da doğru yanıtlandığını göstermektedir.
- : Bir testte bir edebî sanatla ilgili sorulan iki sorunun da yanlış yanıtlandığını göstermektedir.
- a.g.e. : Adı geçen eser.
- v.b. : Ve benzeri.
- v.d. : Ve diğerleri.
- T. : Toplam

TABLOLAR ve GRAFİKLER CETVELİ

Tablo No	Tablolar	Sayfa No
1	Milli Eğitim Bakanlığınının 2004- 2005 Eğitim-Öğretim Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Dersi İçin Tavsiye Ettiği Kitaplar ve Yazarları ile Kitabı Yayınlayan Yayınevi	63
2	Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Kitaplarının Değerlendirmesi	65
3	Gruplardaki öğrenci sayıları	80
4	Öğrenci Başarı Ortalaması	80
5	Grup içi ve Gruplar Arası Öğrenci Başarı Ortalaması	81
6	Edebî Sanatlar Anketi Değerlendirme Ölçeği	82
7	Arapça-Sözel Grubunda Ön Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	83
8	Arapça-Sözel Grubunda Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	84
9	Arapça-Sözel Grubunda Son Testte Edebî Sanatlarla İlgili Yöneltilen Her İki Sorunun da Doğru Yanıtlanıp Yanıtlanmadığına Göre Değerlendirmesi	86
10	Arapça-Sözel Grubunda En Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	87
11	Arapça-Görsel Grubunda Ön Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	90
12	Arapça-Görsel Grubunda Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	91
13	Arapça-Görsel Grubunda Son Testte Edebî Sanatlarla İlgili Yöneltilen Her İki Sorunun da Doğru Yanıtlanıp Yanıtlanmadığına Göre Değerlendirmesi	93
14	Arapça-Görsel Grubunda En Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	94
15	Türkçe-Sözel Grubunda Ön Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	96
16	Türkçe-Sözel Grubunda Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	97
17	Türkçe-Sözel Grubunda Son Testte Edebî Sanatlarla İlgili Yöneltilen Her İki Sorunun da Doğru Yanıtlanıp Yanıtlanmadığına Göre Değerlendirmesi	99
18	Türkçe-Sözel Grubunda En Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	100
19	Türkçe-Görsel Grubunda Ön Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	101

Tablo No	Tablolar	Sayfa No
20	Türkçe-Görsel Grubunda Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	102
21	Türkçe-Görsel Grubunda Son Testte Edebî Sanatlarla İlgili Yöneltilen Her İki Sorunun da Doğru Yanıtlanıp Yanıtlanmadığına Göre Değerlendirmesi	104
22	Türkçe-Görsel Grubunda En Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı	105
23	Grupların Deney Öncesi Seviye Ortalamaları	106
24	Ön Testte Grupların Grup İçi ve Gruplar Arası Değerleri	107
25	Grupların Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri	108
26	Gruplar Arası Başarı Farkı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi	109
27	Grupların Başarı Farkının Neden Oluştüğünü Göstermek İçin Tukey HSD Testi	109
28	Grupların Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri	110
29	Grupların Başarı Farkının Neden Oluştüğünü Göstermek İçin Tukey HSD Testi	111
Grafik No	Grafikler	
1	Grupların Deney Öncesi Seviye Ortalamaları	107
2	Grupların Son Testteki Seviye Ortalamaları	110
3	Grupların İstatistiksel Sonuç Grafiği	112

ÖN SÖZ

Şair ve yazarları farklı ve yazdıklarını zevkle okunur kılan; onların, sözcükleri alışılmışın dışında ve sanatlı kullanabilmeleridir. Sıradan insanlar genellikle sözcükleri gerçek anlamda kullanırken şair ve yazarlar kullandıkları sözcüklere yan anlamlar yükleyerek sanatlı bir dil oluştururlar. Edebî eserlerden zevk almak bu sanatlı dilin özelliklerini bilmekle mümkündür. Kuşkusuz anadilini kusursuz kullanmak herkesin görevidir. Anadilini kusursuz kullanmanın yolu ise edebî eserleri tanımak ve onlara nüfuz etmekten geçer. Edebî eserler milletlerin düşünsel, duyuşsal, kültürel bütün birikimlerini taşıyan, nesillere aktaran araçlardır. Edebî eserin bu kuvvetli ışığı sayesinde gençler, kendi kimliğini tanımayı ve dünyayı değerlendirebilmeyi öğrenirler. Edebî eserlere nüfuz etmek ve onlardan zevk almak içinse edebî sanatları bilmek gerekir.

Bugün; insanlarda estetik zevk oluşturmak, onlara duygu ve düşüncelerini en iyi bir şekilde karşısındakine ifade edebilme becerisi kazandırmak için okullarda anadili ve edebiyat öğretimine büyük önem verildiği görülmektedir. Fakat yapılan bazı yanlışlıklar sebebiyle bu konuda yeterince başarılı olunamadığı da ortadadır.

İnsan sevdiği şeyleri daha çabuk ve kolay öğrenir. Öğrencilere edebiyatı sevdirmek, derste dikkatlerini, ilgilerini canlı tutmakla mümkündür. Buradan hareketle edebî sanatlar öğretiminde de öğrencinin ilgisini canlı tutacak edebiyat dersini ipe çekilir bir ders haline getirecek yeni yöntem ve tekniklerin denenmesi bir zorunluluktur. Tam bir öğrenme için gözlere, kulaklara ve edebiyatın mayası gereği ruhlara hitap etmek gereklidir.

Bu çalışmada; edebî eserleri edebî eser konumuna ulaştıran edebî sanatların öğretimine ilişkin ortaöğretim kurumlarında yapılanların tespit edilmesi ve edebî sanatların daha iyi öğretilmesi için yapılması gerekenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Tezin Giriş Bölümünde ele alınan problemin durumu, araştırmanın amaçları, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları ve tanımları belirtilmiştir.

Birinci Bölümde, güzel sanatlar, edebiyat ve edebî eser, edebî sanatlar, dil ve edebiyat öğretimi, dil ve edebiyat öğretiminin amaçları, dil ve edebiyat öğretiminin önemi ve gerekliliği, öğretimde yöntem ve teknikler, edebiyat öğretimi açısından öğretim yöntemleri, edebiyat öğretimi açısından öğretim teknikleri üzerinde durulmuş. Eğitim ve öğretimde görsel materyaller ve gösteri tekniği açıklanarak edebî sanatlar öğretiminde karikatür kullanımı, edebiyat ve karikatür ilişkisi, edebî sanatlar öğretiminde kullanılabilecek karikatürler ve özellikleri konuları irdelenmiştir.

Araştırma modeli, evren, örneklem, veri toplama tekniği, verilerin çözümlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda bilgiler, çalışmanın İkinci Bölümünde yer almaktadır.

Bulgular ve Yorum başlıklı Üçüncü Bölümde, öncelikle genel değerlendirmeler yapılmış daha sonra uygulamada elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Araştırma sonuçlarına yer veren Dördüncü Bölümde çalışmadan elde edilen sonuçlara ilişkin öneriler yer almaktadır.

Tezde yararlanılan eserler Kaynakça Bölümünde verilmiştir. En sonda ise Ekler adı altında çalışmada kullanılan testler, karikatürler, konu anlatımı için yapılan günlük planlar ile telifi karikatürist Hasan EFE'ye ait Mecaz, Söz Sanatları ve Karikatür adlı kitaptan karikatür alıntısı yapılabileceğine dair yazarın izin mektubu sunulmuştur.

Bu konuyla ilgili çalışmamda değerli desteği ile bana emek ve zaman harcayan danışmanın Yard. Doç. Dr. Nesrin BAYRAKTAR'a, yardımları için Bölüm Başkanım Yard. Doç. Dr Şerafettin ZEYREK'e, değerli görüşlerinden istifade ettiğim hocalarım Yard. Doç. Dr. İsmail Hakkı ERTEN'e, Yard. Doç. Dr. Aziz KILINÇ'a; karikatür ve edebiyat ilişkisi üzerine yazdığı yazıları bana gönderme nezaketinde bulunan karikatürist Hasan EFE'ye yüksek lisans öğrenimim sırasında sürekli desteklerini gördüğüm Kocaali Çok Programlı Lisesi Müdürü D. Ali RANDAĞ başta olmak üzere bütün öğretmen arkadaşlara ve özellikle bilgisayarla ilgili her türlü konuda imdadıma yetişen arkadaşım

Özgür ÇELİK ile okulumuz İngilizce öğretmenlerinden H. Çiğdem AKDİN'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans öğrenimim sırasında her zaman yanımda olan ve destekleriyle beni yüreklendiren sevgili aileme ve ailemin bir ferdiymiş gibi sevdiğim sevgili arkadaşlarım Nuh KABAKCI ve Onur ATABEYOĞLU'na da her şey için teşekkür ediyorum.

Said COŞAR

I.BÖLÜM

GİRİŞ

I.PROBLEM DURUMU

Edebiyat, yazının icadından günümüze kadar her yerde ve her zaman öğretilmesi gerekli kabul edilen bilim dallarının başında gelmiştir. Anadili ve anadili ile oluşturulan sanat eserlerinin öğretilmesi zorunluluğu; nasıl öğretilmesi gerektiği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Her dönemde değişik milletlerde farklı yöntemlerle öğretilen edebiyat; zamanla sistemleşmiş, programlar geliştirilmiş ve kurumlaşmaya gidilmiştir. Bütün bu gelişmelere rağmen edebiyat öğretiminin bağımsız bir alan olarak ele alınması gecikmiştir.

Son yıllarda eğitim alanında yeni gelişmeler olmuş, insan psikolojisi ve öğrenme ilişkisi üzerinde önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu yeni çalışmalar ışığında edebiyat öğretiminin de yeniden ele alınıp değerlendirilmesine gereksinim vardır. Günümüz insanının ihtiyaçları ve içinde bulunduğumuz yüzyılın özellikleri dikkate alındığında edebiyat öğretiminin önceki yılların yöntem ve teknikleriyle yapılamayacağı da açıktır.

O halde; çağdaş, edebiyat öğretiminde hangi yöntemler kullanılmalı; insanlığın ulaştığı bilimsel sonuçlardan (eğitim, psikoloji, sosyoloji vb. alanlarda) edebiyat öğretiminde nasıl yararlanılmalıdır? Edebiyat dersleri sıkıcı ve zor bir ders olmaktan nasıl çıkarılabilir, tek düzelikten nasıl kurtarılabilir ve öğrenciye nasıl sevdirebilir? Bütün bu sorular günümüzde edebiyat öğretimi konusunda çalışan ve bu sorunu kendisine problem edinmiş kişilerin düşünmesi ve çözüm yolu bulması gereken sorulardır.

Günümüzde iyi bir eğitici yalnız kendi alan bilgisiyle donanmış olmayı yeterli görmemeli ve en az alan bilgisi kadar önemli olan; öğrenci psikolojisi,

ihtiyaçları, öğretimde kullanılacak yöntem ve teknikler, öğrenciyle iletişim kurma gibi konularda da bilgi sahibi olmalıdır.

Bugün gelinen nokta itibariyle, edindiğimiz bilimsel veriler doğrultusunda, edebiyat öğretiminde yöntem ve teknikler konusunda yeni çalışmaların yapılması ve yapılan çalışmaların geliştirilmesi gereklidir. Bu alanda yapılacak çalışmalar edebiyat öğretimini daha etkili ve kalıcı hale getirecektir.

Edebiyat öğretiminde yöntem konusunda herkesin hemfikir olduğu bir konu var; edebiyat öğretiminde düz anlatım tekniği yetersizdir. Oysa edebiyat öğretmenlerinin büyük bir kısmı hâlâ bu yöntemi tercih etmektedir. Yine edebiyat öğretmenlerinin, başka ülkelerde sık kullanılan; Buluş Yoluyla Öğretim, Problem Çözme, Gösteri, Rol Oynama, Oyun Yöntemi, Beyin Fırtınası, Birebir Öğretim, Proje Yöntemi, Deneysel Öğretim, Ekiple Öğretim, Örnek Olay Yöntemi, Drama Yöntemi... vb yöntemlerden haberdar olmadıkları görülmektedir.

Çağdaş eğitim anlayışında öğretmen, öğrenim faaliyetini idare eden, düzenleyen bir rehberdir. Eğitimde öğrenci merkeze alınır. Öğretmen; öğreteceği konuya, bu konuyu sunacağı öğrenciye göre öğretim yöntem ve tekniklerinden birini veya bir kaçını bir arada, kullanabilir.

Edebiyat dilin sanatlı kullanılması sonucunda meydana gelir. Edebiyat öğretiminin odak noktası da işte burasıdır. Yani dilin farklı kullanımını öğrenciye sezdirmek ve bu yolla onun beğeni düzeyini geliştirmek. Ortaöğretim kurumlarında seçmeli ders olarak da yer alan edebî sanatlar maalesef tam öğretilemediğindedir ki öğrenciler günlük hayatta anlatımlarına güzellik katmak için sık sık başvurdukları bu sanatları edebî eserlerde tanımakta zorluk çekmektedirler.

Bu açıklamalara bağlı olarak yapılan araştırmanın problem cümlesi: “Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersinde edebî sanatlar konusu: farklı yöntem ve teknikler kullanılarak anlatıldığında daha iyi öğrenilebilir mi? Edebî sanatların adları Türkçeleştirilerek öğretildiğinde öğrencinin kavrama düzeyini etkiler mi? Bu etki anlamlı mıdır?” şeklinde belirlenmiştir.

2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Edebiyat öğretiminin temel amacı öğrencinin beğeni düzeyini geliştirmektir. Bu, aralık 1998 tarihli Tebliğler Dergisi'nde Türk dili ve edebiyatı dersinin genel amaçları arasında 3. madde olarak da belirtilmiştir: "Öğrencilere dinlediklerini, okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmak; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz veya yazı ile planlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etme kabiliyetlerini geliştirmek." Yine 10. maddede de şöyle denilmektedir: "Sınıf ve yaş seviyelerine göre dinleme, okuma ve yazma faaliyetleri arasında Türk dilinin bütün özelliklerini öğrenme, kullanma ve bu yolla bilgi edinme, kavrama, analiz ve sentez yapabilme alışkanlığı kazandırmak."

Bu araştırma edebiyat öğretiminin yukarıda belirtilen genel amaçları doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu genel amaçlar dışında; "Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Edebî Sanatlar ve Öğretimi" adlı araştırmanın özel amaçları ise şunlardır:

Bu araştırma, ortaöğretim kurumlarının 1. sınıfında okuyan öğrencilerin müfredatta yer alan edebî sanatları öğrenmesi ve kavraması ile ilgilidir. Bu araştırmanın temel amacı; edebî sanatlar öğretiminde kullanılacak yöntem ve teknikleri ortaya koymak ve bu yöntem ve tekniklerden karikatür kullanımı tekniğinin uzun süreli belleği çalıştırma yoluyla edebî sanatlar öğrenimini etkileyip etkilemediğini gözlemlemek ve değerlendirerek sonuçlara varmaktır.

Araştırmanın ayrıntılı amaçları ise şöyle sıralanabilir:

- 1.Öğrencilerin edebî sanatları doğal yönden nasıl öğrendiklerini belirlemek,
- 2.Görselliğin öğrenme üzerindeki etkisini saptamak,
- 3.Edebî sanatların Türkçe adlarının kullanılmasının öğrenme düzeyine etkisini belirlemek,

4.Doğal yoldan öğrenme ile yöntemli ve aktiviteli öğrenmeyi karşılaştırarak hangisinin daha faydalı olduğunu belirlemek,

5.Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında edebî sanatlar öğretimi ile ilgili durumu belirlemek.

6.Araştırmanın sonuçlarından yararlanarak edebî sanatlar öğretimi ile ilgili neler yapılması gerektiği konusunda çözüm önerilerinde bulunmak.

3.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Örgün eğitim sistemlerinin temel amaçlarından biri; yeni yetişen çocuklara ve gençlere; ait oldukları toplumun kültür değerlerini tanıtmak ve benimsetmektir. Hiç kuşkusuz bu kültürel değerlerin başında; dil ve dil aracılığı ile meydana getirilen bilim ve sanat ürünleri gelmektedir.

Bir iletişim aracı olarak dil; insanların düşünce, duygu ve hayallerinin aktarım vasıtasıdır. Bu aracın en güzel ve etkili biçimi edebiyat ürünlerinde görülür. Edebî eserler birer aynadır; ait oldukları ulusların belirgin özelliklerini yansıtırlar.

Bu yönlerden bakıldığında edebiyat öğretiminin önemi açıktır. Hele hele kültürün öğrenilmesi ve öğretilmesinin milli bir sorumluluk olduğu düşünüldüğünde bu önem bir kat daha artar.

Dil ve edebiyat öğretiminin en son hedefi öğrencilerin dili sanatlı bir şekilde kullanmalarını sağlamaktır. Elbette ki ortaöğretim kurumlarının amaçları arasında sanatçı yetiştirmek diye bir madde yoktur ama dilini en ince ayrıntısına kadar bilen ve düzgün bir şekilde kullanan bireyler yetiştirmek de her öğretmenin görevi sayılır.

Ayrıca bu araştırma ile yeni bir bilim dalı olan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi alanına da katkı sağlamak amaçlanmıştır.

4. SAYILTILAR

1. Uygulamada örnekleme oluşturan öğrencilerin, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmî ortaöğretim okulunda okudukları için evreni temsil ettiği kabul edilmiştir.
2. Uygulamada kullanılan edebî sanatların, 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer aldığı için öğrenci seviyesine uygun olduğu düşünülmüştür.
3. Öğrencilere uygulanan anketi tamamlamaları için verilen süre, daha önce 9. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan deneme sonucunda belirlendiği için yeterli kabul edilmiştir.
4. Uygulamayı etkileyen dış etkenler dört grup için de aynıdır.

5. SINIRLILIKLAR

1. Çalışmanın örnekleme, Kocaali Çok Programlı Lisesi 9/A ve 9/C sınıfı öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur.
2. Uygulama 2004- 2005 eğitim-öğretim yılının ikinci dönemi ile sınırlıdır.
3. Çalışma 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı dersi kitabında yer alan on altı edebî sanatla ve bu sanatların öğretilmesinin ele alınması ile sınırlıdır.
4. Uygulama, doğal ortamda yapıldığı için ortaöğretim kurumunun uygun olduğu zamanlarda, bütün gruplara aynı saatte değil, farklı ders saatlerinde yapılmıştır.

6. TANIMLAR

Farklı anlama ve değişik değerlendirmelere neden olmaması için araştırmada sıkça geçen bazı terimlerin hangi anlamda kullanıldıkları belirlenmiştir.

Öğrenme: "Fiziksel uyarımlar sonucu beyinde oluşan biyokimyasal değişme." (Sönmez 2004: 9).

Eğitim: "Eğitim, fiziksel uyarımlar sonucu, beyinde istendik biyo-kimyasal değişiklikler oluşturma süreci şeklinde tanımlanabilir." (Sönmez 2004: 2).

Yöntem: "Hedefe ulaşmak için önceden belirlenmiş ya da izlenecek en kısa yol" (Demirel 2002: 82).

Teknik: "Bir öğretim yöntemini uygulamaya koyma biçimi, ya da sınıf içinde yapılan işlemlerin bütünü." (Demirel 2002: 89).

II. BÖLÜM

EDEBİ SANATLAR ÖĞRETİMİ

2.1. GÜZEL SANATLAR

Bugün, yaygın biçimde kullandığımız sanat sözcüğü, dilimize Arapça'dan geçmiştir. Bu sözcük Arapça'da amel, iş yapma anlamlarını veren *san'a* kökünden gelmektedir ve yapılan iş; alet yardımıyla, belirli bir el becerisiyle sürdürülen marangozluk, duvarcılık gibi meslek dallarını kapsamaktadır. Görüldüğü gibi bu sözcük Arapça'da, insanın akıl ve zekâsını kullanarak yaptığı işleri anlatır. Günümüz Türkçe'sinde kullandığımız sanat sözcüğü, Osmanlı Türkçe'sinde bir değişiklik geçirmiş, yeni kazandığı anlam ve içerikle birlikte benimsenmiştir.

Sanat; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araç olarak kabul edilebilir. Bugün Türkçe'de iyi yapılan her iş için *sanat* kelimesinden yararlanarak oluşturulan; *askerlik sanatı*, *güzel konuşma sanatı* gibi kalıplar da kullanılmaktadır. O halde, yapılan bir iş veya hareketin, güzel, gelişmiş ve etkileyici bir biçimde görünmesi, onu bir sanat olarak tanımlamamıza neden olmaktadır. Bu, şu demektir; insan yaptığı işi yüceltebildikçe, ona bir parıltı katabildikçe, sanat olgusuna biraz yaklaşabilmiş sayılır. Yani sanatın ayırıcı özelliklerinden biri, onun günlük, basit ve sıradan şeylerin üstünde olmasıdır. Ünlü sanat tarihçisi Herbert Read sanatın en basit ve kullanılan tanımının; hoşça giden biçimler yaratma çabası olduğunu söyler (Buyurgan 2001: 10).

Halk arasında sanat sözcüğü; "*İnsanların ihtiyaçlarından birisinin karşılanması konusunda öğretilen ve yapılan iş*" anlamında kullanıldığı gibi, "*ustalık, hüner, marifet*" anlamında; "*Bu işte sanat vardır; kolay değil o da bir sanattır.*" şeklinde de kullanılmaktadır. Maddi fayda gözeten sanatlardan ayırabilmek için *Güzel Sanat* kavramı içinde, sanat'ı şöyle tanımlamak mümkündür: "İnsanların,

tabiat karşısındaki duygu ve düşüncelerini çizgi, renk, biçim, ses, söz ve ritm gibi unsurlarla güzel ve etkili bir biçimde ve kişisel bir üslûpla ifade etme çabasından doğan ruhsal bir faaliyettir.” (Buyurgan 2001: 11).

Sanat; seçilen bir olgunun, yaşantının, düşüncenin renk, çizgi, ses, hareket veya dille ve estetik olma kaygısı ile bir şekilde başkalarına aktarılmasıdır. Sanat her şeyden önce bir anlatım aracıdır; dil ifade için nasıl mürekkep, kağıt, baskı makinesi vb. kullanıyorsa sanat da kendi malzemesiyle bir çok mesaj taşır. Başlıca sanat faaliyetlerinin hepsi de insanlara bir şeyler anlatmaya çabalar.

Sanat kullandığı biçimleme araç ve gereğine göre ve o gerekle varmak istediği amaca göre dallara ayrılır. Müzik sanatı yapı gereci olarak sestem, resim ve heykel sanatları ışıktan, edebiyat ise duyu-algısal kaynaklı imgelerden faydalanır. Bu imgeleri iletilir kılan araç olarak da dili kullanır.

Dil, genel anlamıyla bir doğruyu araştırma ve anlatma aracıdır. Dil sanatlarının ise böyle bir görevi yoktur. Dil sanatçısı, dünyayı isimlendirmez. Ayrı bir dünya kurar.

2.2. EDEBİYAT VE EDEBİ ESER

İnsanoğlu varolduğu günden bu güne; çevre ve yaşadığı ortamın etkisiyle olayların, davranış ve görünüşlerin karşısında duygulanmış, düşünmüş, ulaşamadıklarının özlemine çekmiş; bu duygu ve düşüncelerini de yeri geldikçe söz ya da yazı halinde dile getirmiştir.

Her söz, her yazı insanlar için değerli olmamıştır. Günümüze gelen söz ve yazılar, zaman süzgecinden geçmiş ancak güzel anlatımlı ve özlü olanlar günümüze kadar gelebilmiştir.

İşte edebiyat; bu seçilmiş eserlerden söz açar. Onları şekil, öz, anlatım özellikleri yönünden ele alır, inceler, değerlendirir. “Edebiyat, güzel sanatların bir koludur. Geniş anlamıyla yazılı her çeşit eser; dar anlamıyla yalnız sanat yapmak amacıyla yazılmış eserler edebiyat çerçevesine girer. (Karaalioğlu 1964: 9)”.

Güzel sanatlar, insanın duygu, düşünce ve hayallerini, başkalarında heyecan ve hayranlık uyandıracak şekilde, değişik malzemeyle ifade etme arzusundan doğar. Edebiyatın dışındaki güzel sanatlar; mimarlık, heykel, resim, güzel yazı, minyatür, çeşitli dekoratif sanatlar ve müziktir. Bu sanatlarda kullanılan malzeme; taş, tuğla, ağaç, tunç, boya ve müzikte ses olarak belirlenebilir. Edebiyatın malzemesi ise sözdür, sözcüklerdir. Buradan hareketle en genel anlamıyla edebiyat, malzemesi dil olan sanat şeklinde tanımlanabilir. "... edebiyat, bir yönüyle güzellikleri estetik bir şekilde anlatma sanatıdır, denilebilir." (Cemiloğlu 2002:18).

Edebiyat; sözcüğü Arapça *edb* kökünden türetilmiştir. Arapça'da bu sözcüğün; "*halk arasında hüküm süren güzel ahlak*", "*insanı fenalıktan sakındırıp iyiliğe sevk eden his*", "*güzel huy ve iyi davranış*" gibi anlamları vardır.

Edebiyat sözcüğünün dilimizde, batı dillerindeki "literatür" karşılığı olarak kullanılışı ise Tanzimat dönemindedir. Bu sözcüğün günümüzde şu anlamlarda kullanıldığı görülmektedir:

1. Bir dil ürünü olan sözlü ve yazılı eserlerin hepsi.
2. Yalnız sanat amacı güdülerek meydana getirilen sözlü ve yazılı eserlerin hepsi.
3. Söz ve yazı sanatının kurallarını öğreten bilim (Kudret 1980: 1).

Edebiyat sözcüğü daha çok sanat amacıyla oluşturulan eserleri nitelendirmek için kullanılmaktadır. Edebiyat sözcüğünün yukarıdaki anlamlarının dışında "boş söz, palavra" anlamına gelecek şekilde kullanıldığı da görülmektedir.

Bütün bu tanımlardan sonra edebiyat için; "Düşünce, duygu ve hayallerin; söz, yazı halinde; güzel, etkili bir biçimde anlatılması sanatı; bu sanatın kuralları ve eserleri ile uğraşan bilim koludur." (Karaalioğlu 1964: 9) denilebilir.

Edebiyatta ifade aracı dildir. "Dil, insanların anlaşmalarını sağlayan, işaret ettikleri varlık ve kavramlarla doğrudan bir bağı olmayan nedensiz ses dizgelerinin

meydana getirdiği bir sistemdir.” (Sezer, Oğuzkan, Özdemir, Göğüş 1991: 4). Fakat edebî dil günlük dilden farklıdır. Edebî dili farklı ve etkili kılsa söz ve anlam sanatlarını içermesidir.

Sözcüklerin asıl anlamları çoğu zaman duyguları, hayalleri ifade etmeye yetmez bu yüzden sanatçılar düz değişmeceli (mecazî) anlatımın etkili gücünden faydalanırlar. Edebî eserleri anlamak ve onlardan hoşlanmak dolaylı anlatımları (mecazları) bilmekle mümkündür.

Kısaca; edebiyat bir dil sanatıdır. Her dilin en gelişmiş biçimi edebiyatında görünür. “Gerçek edebiyat; sanat gayesi güdülererek söylenen, yazılan dil verimleridir.” (Karaalıoğlu 1964: 102).

Henüz yazı bulunmadan önce insanlar duygu ve düşüncelerini aktarmada sözlü anlatım yolunu kullanıyorlardı. Yazının icadından sonra ise yazılı anlatım yaygınlık kazandı. Zaman içerisinde de yazılı ve sözlü ifadede sanat kaygısı (daha farklı ve güzel anlatma düşüncesi) önem kazandı. Edebî eserlerin ortaya çıkış noktası işte burasıdır.

Edebî eser: “Sanat değeri taşıyan dil yapıtlarına denir.” (Karaalıoğlu 1969: 29). Bunlar toplumca benimsenip zamanı aşan eserlerdir. Edebî eserler hem bireysel hayatla, hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme yolunda telkinlerde bulunur, insanları eğitir (Kavcar 1999: 6).

Edebî eserin yaratıcı bir kişiliğin ürünü olarak ortaya çıkması ve estetik bir değer taşıması gerekir.

Edebî eseri yaşatan başlıca öğe dilidir. Edebî eserler dilin işlenmişliğinin de göstergesidir. Çünkü bu eserler, anlatım gücü bakımından, dilin en yetkin ve seçkin ürünleridir.

Bir edebî eserin en önemli özelliği bir dilin en başarılı kullanımını örneklemesi ve anadili sevgisini geliştirmesidir.

2.3. EDEBİ SANATLAR

Dil; insanı insan yapan, onu öteki varlıklardan ayıran bir özelliktir. Toplulukları topluma dönüştüren en önemli öge yine dildir. Dil bir yandan toplumun yaşayan bireyleri arasında iletişimi sağlarken diğer yandan bir milletin kuşaklarını geçmişten geleceğe sıkı sıkıya bağlar. İnsanlar birbirleriyle dil sayesinde anlaşılır; duygu ve düşüncelerini, hayallerini, isteklerini bu araçla dışa vururlar. “Dil ve düşünce birbiriyle sıkı sıkıya bağlıdır.” (Bayraktar 2004: 3).

Dilin edebiyatla bağlantısı, onun temel anlatım ögesi olmasıyla başlar. Edebiyat bir dil sanatıdır. Her dilin en gelişmiş biçimi edebiyatında görülür. Sokakta, günlük yaşamın sürdüğü bir yerde konuşulup söylenirken de dilden yararlanılır; duygu, düşünce ve istekler, dilin en kolay, özensiz biçimleriyle bildirilir ya da anlatılır. Bu durumda kullanılan cümleler, bir öyküde, romanda, bir röportajda, bir oyunda... geçiyorsa; belki yapıtın bütünü içinde edebî bir değer taşıyorsa, edebiyatla ilişkili olabilir; taşımıyorsa, gündelik sözlerden öteye bunların edebiyat değerleri yoktur. Oysa bir edebiyat eserindeki etkileyici bir dilin, özellikle şiirsel bir anlatım ya da söyleyişin, dille bağlantısı, aynı zamanda dilin sanatsal bir yönü olarak değerlendirilebilir. İşte bu yüzden söz sanatları (edebî sanatlar)’nın edebiyat metinlerinin anlaşılmasında ve yorumlanmasında önemli bir yeri vardır (Dilçin 2004: 405).

Aşağıda on bir (11) tane söz sanatı ile on üç (13) tane anlam sanatına yer verilmiştir. Her ne kadar *Türk Dili ve Edebiyatı 1* kitaplarında bu sanatlardan; haykırı (nida), benzetme (teşbih), eğretileme (istiare), düz değişmece (mecaz-ı mürsel), kişileştirme ve konuşurma (teşhis ve intak), uygunluk (tenasüp), karşıtlık (tezat), abartma (mübalağa), anıştırma (telmih), değinmece (kinâye), dokundurma (tariz), bilmezlikten gelme (tecahül-i arif), güzel nedenleme (hüsn-i ta’lil), artsama (tevriye), dür-yây (leffü neşr) olmak üzere on altı tanesi gösteriliyorsa da Milli Eğitim Bakanlığı’nın yayınladığı müfredat programında 9. sınıf konuları içerisinde edebî sanatlar: “teşbih, istiare, tenasüp, kinâye, hüsn-i ta’lil, tecahül-i arif, mecaz-ı mürsel, teşhis, mecaz, tezat, mübalağa vb.” şeklinde sayılmıştır. Burada “vb” ifadesi kullanılarak diğer edebî sanatlarla da işaret edildiği açıktır. Zaten ders kitabı yazarları

bu noktadan hareket etmiş olsalar gerek kitaplarında genellikle on altı (16) edebî sanata yer vermişlerdir.

2.3.1. Değişmeceler (Mecazlar)

Dil sürekli değişim ve gelişim içinde olduğu için sözcüklerin anlamlarında da zamanla değişmeler, kaymalar, daralmalar, genişlemeler olabilir. Bu değişiklikler sonucu sözcükler bazen biçim; çoğunlukla da anlam yönünden yeni boyutlar kazanırlar.

Her sözcüğün önce bir temel anlamı vardır; bu anlam, o sözcüğün icat ediliş (var oluş) sebebidir. Sözcükler asıl anlamlarını cümle içinde kazanırlar. Yüklenen değişik anlamlar zamanla yaygınlaşabilir. Bu ise sözcüğün yeni bir anlam kazanmasıdır. Zamanla sözcükler anlamlarının bazılarını da kaybedebilir.

Sözcükler kullanılırken; gerçek anlam, terim anlam ve mecaz anlam olmak üzere üç değişik anlamda kullanılır. Gerçek anlam; sözcüğün ilk anlamıdır. Bazı sözcüklerde bu anlam zamanla unutulmuş olabilir. Sözcüğün günümüzde bilinip kullanılan en eski anlamı gerçek anlamıdır. Sözlüklerde ilk önce bu anlam yazılır. Daha sonra sözcüğün kazandığı yaygınlaşmış ve kabul görmüş diğer anlamları maddeler halinde yazılır. Sözcüğün bir bilim veya meslek dalında kazandığı özel anlama o sözcüğün terim anlamı denir. Sözcüğün gerçek ve terim anlamı dışında kazandığı diğer kalıcı ve geçici anlamlara sözcüğün değişmeceli (mecaz) anlamı denir.

“Sarmak” sözcüğü ele alınırsa; bu sözcüğün gerçek anlamı “*etrafını çevirmek, çevresini dolamak*”tır. “Sarmak” sözcüğü “*Askerlerimiz düşmanı sardı.*” şeklinde kullanılırsa “*kuşatmak*”, “*Ateş her yanı sardı.*” şeklinde kullanılırsa “*yayılmak, kaplamak*”, “*Açtı tabakasını, sigara sardı.*” şeklinde kullanılırsa “*kağıtla dürmek*” anlamlarına geldiği görülür; aynı sözcük “*Bu iş beni sarmadı.*” diye kullanıldığı zaman ise gerçek anlamından tamamen uzaklaşarak “*hoşa gitmemek*” anlamına gelir ve mecazlaşır (Bayraktar 2004: 135).

Bir edebiyat sanatı olarak ise değişmece (mecaz); sözcükleri gerçek anlamları dışında kullanma sanatının adıdır. Anlatımı daha etkili kılmak ve söze canlılık kazandırmak amacıyla yapılır. Değişmece (mecaz); sözcük ve fikir değişmeceleri olmak üzere ikiye ayrılır. Sözcük değişmecesinde bir sözcük gerçek anlamı dışında, fikir değişmecesinde ise herhangi bir fikir kendi anlamının dışında bir amaçla kullanılmaktadır. Başlıca değişmece (mecaz) sanatları; benzetme, eğretilme, düz değişmece, değinmece, dokundurma, kişileştirme, konuşturma... vb.dir.

2.3.1.1. Benzetme (Teşbih)

Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki kavramdan zayıf olanı güçlüye benzetme sanatına denir. Benzetmenin amacı sözü daha etkili kılmaktır. Benzetme yapılırken kıyaslanan kavramlar; karşılaştırma yoluyla –anlam yönünden- güçlendirilmiş olur. Güzel bir benzetme sayfalar dolusu betimlemeden daha çok şey anlatabilir.

Örnek: Aslanlar gibi çarpışan erlerimiz siperlerini terk etmediler.

Aslan cesaret ve çevikliği ile tanınan bir hayvandır. “Siperlerini terk etmeyen erler”, cesaret ve dayanıklılıkları yönünden aslanlara benzetilmiştir. Benzetme bu yönüyle mecazdır; çünkü aslan avının üzerine içgüdü ile atılırken, erlerin düşman karşısında direnmeleri veya düşman üzerine atılmaları bilinçlidir.

Bir Benzetmede en az iki en çok dört öge bulunur. Bunlar; benzeyen (Benzetilen öğelerden zayıf olanıdır.) ve kendisine benzetilen (Benzetilen öğelerden güçlü olanıdır.)’dir.

Bu iki asıl ögenin dışında bir benzetmede; benzetme edatı (Benzerliği ortaya koyan sözcükler) ve benzetme yönü (Benzetilen şeyler arasındaki ortak ilgi.) de bulunur. Benzetmede en çok kullanılan edat; “gibi”dir. Günümüz Türkçe’sinde kullanılan benzetme edatlarından bazıları şunlardır: “Sanki, güya, tıpkı, daha, benzer...”

Örnek:

“Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik” (Beyatlı 2003: s.21)

Yukarıdaki beyitte;

Benzeyen	: Bin atlı.
Kendisine benzetilen	: Çocuklar.
Benzetme yönü	: Şen olmak.
Benzetme edatı	: Gibi.

2.3.1.1.1. Güzel Benzetme (Teşbih-i Belîğ)

Güzel benzetme; benzeyen ve kendisine benzetilenle yapılır; dolayısıyla benzetme yönü ve benzetme edatı, güzel benzetmede bulunmaz. Bu benzetmede benzetme yönü diğer benzetmelerden daha kuvvetlidir.

Örnek: “Gül tenli, kor dudaklı, kömür gözlü, sürmeli...” (Beyatlı 2003: 102).

Örnekteki benzetme öğeleri;

Benzeyen	: ten, dudak, göz.
Benzetilen	: Gül, kor, kömür

Benzetmenin; yaygın benzetme, kısaltılmış benzetme, pekiştirilmiş benzetme, temsili benzetme... gibi türleri de olmakla birlikte burada sadece; ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı müfredatında geçtiği kadarıyla anlatılması yeterli görülmüştür.

2.3.1.2. Eğretileme (İstiare)

Benzetmede en az iki ögenin (benzeyen ve kendisine benzetilen) bulunması gerektiği belirtilmişti. “Benzetme bu öğelerden yalnız birisiyle yapılırsa (benzeyen veya kendisine benzetilenden birisi) Eğretileme sanatı meydana gelir.” (Kocakaplan 2002: 68). Bir başka deyişle, aralarında bazı yönden benzerlik bulunan iki kavramdan birinin adını diğerine, geçici olarak vermektir.

Benzetme ile eğretileme karşılaştırıldığında bu iki sanatın birbirinden ayrı ve çok farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir.

Benzetmede en az iki temel ögenin bulunması şarttır, eğretilen bu ögelerden sadece bir tanesi bulunur.

Benzetmede sözcükler asıl anlamlarında kullanılır, eğretilen ise sözcükler mecaz anlamda kullanılır.

Benzetme karşılaştırma yönüyle mecazdır. Eğretilen sözcükler mecaz anlamda kullanıldığı için ifade mecazdır; yani dolaylı anlatımdır. Eğretileme, benzetme yönüyle benzetmeden daha kuvvetlidir.

Eğretileme; kullanılan ögenin çeşidine ve bu ögenin temsil ettiği kavramın nazım veya nesir boyunca işlenmesine göre açık eğretileme, kapalı eğretileme ve yaygın eğretileme olmak üzere üçe ayrılır.

2.3.1.2.1. Açık Eğretileme (Açık İstiare)

Benzetmedeki kendisine benzetilen öge ile yapılır. Sanat için seçilen bir kavramı, her hangi bir yönden benzetilen başka bir kavramın adıyla söylemeye denir. "... açık istiare kuvvetli öge, yani Benzetilen ile yapılır." (Kocakaplan 2002: 69)

Örneğin; sonbaharda ağaçların yapraklarını döktüğünü anlatmak için: "Ağaçlar sonbaharda elbiselerini soyundu." denilecek olursa eğretileme yapılmış olur. Zira elbiseye benzetilen yapraklar söylenmemiştir. Aynı ifade: "Ağaçlar elbiseye benzeyen yapraklarını soyundu." şeklinde söylenirse benzetme sanatı yapılmış olur. Bu benzetmenin ögeleri şöyledir:

Benzeyen	: yapraklar
Kendisine benzetilen	: elbise
Benzetme yönü	: soyunma
Benzetme edatı:	(söylenmemiştir).

"Ağaçlar sonbaharda elbiselerini soyundu." ifadesinin ögeleri ise aşağıdaki gibidir:

Benzeyen	: yapraklar (söylenmemiştir)
Kendisine benzetilen	: elbise (söylenmiştir)
Benzetme yönü	: soyundu (söylenmiştir)

Benzetme edatı : (söylenmemiştir)

Bu ifadede yapraklar, elbise sözü ile karşılanmıştır. Bunun için elbise kendi anlamında değil, mecaz anlamda kullanılmıştır.

Bir askere "Aslanım" denildiği zaman açık eğretileme yapılmış olur. Aslan, kendisine benzetilen; muhatap ise benzeyendir. "Aslan gibisin" denilmiş olsaydı benzetme yapılmış olurdu ve benzetme daha zayıf kalırdı. "Aslan gibisin"; aslana benziyorsun; "aslanım" demek ise aslanın ta kendisinin anlamındadır.

2.3.1.2.2. Kapalı Eğretileme (Kapalı İstiare)

Kapalı eğretileme; açık eğretileme de kullanılmayan benzeyen ögesiyle yapılır. Eğretilemede bir öge bulunacağına göre; kendisine benzetilen bulunmayacaktır.

Örneğin; "Can kafeste durmaz uçar" dizesinde can bir kuşa benzetilmiştir. Ancak benzetilen açıkça yazılmamıştır. Canın bir kuşa benzetildiği uçmak eyleminden anlaşılıyor. Bu sebeple bu bir kapalı eğretilemedir.

Örnek:

"Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak"

Bayrak, şafak vaktindeki güneşe benzetilmiştir. Burada kapalı eğretileme sanatı vardır. Yine bu dizedeki yüzen sözcüğü denizi çağrıştırmaktadır. Şafak vaktindeki gökyüzü bu kelime ile denize benzetilmiş olur. Bu da kapalı eğretilemedir.

2.3.1.2.3. Yaygın Eğretileme (Temsilî İstiare)

Yaygın eğretileme; benzetmedeki benzeyen veya kendisine benzetilen öğelerden birisi ile yapılır. Söylenen ögedeki anlatılanların tümü söylenmeyen ögeyi temsil eder. "Benzetmenin temel öğelerinden yalnız biriyle, çok sayıda benzerlikleri sıralayarak yapılan istiaredir." (Dilçin 2004: 414). İlk bakışta sembolik şiire benzer. Yaygın eğretilemede az da olsa yapılan imalar ve verilen ipuçlarıyla, sanatçının neyi

söylemek istediği kesinlikle belli olur. Sembolik şiirde ise ifadeyi açık ve kesin bir yoruma bağlamak güçtür. Sembolik şiirde yapılan benzetmeler hayal ürünüdür, yaygın eğretilenmede söylenmeyen ögenin karşıladığı kavram hayal ürünü değildir. Söylenmeyen ögenin temsil ettiği bu kavram okuyucuların çoğunluğu tarafından bilinir. Yahya Kemal Beyatlı'nın *Sessiz Gemi* adlı şiiri bu sanatın güzel bir örneğidir.

“Artık demir almak vakti gelmişse zamandan
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan

Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil, ne de bir kol.

Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli
Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli,

Bîçâre gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayatın ne de son matemidir bu!

Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler.
Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.

Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden
Birçok seneler geçti, dönen yok seferinden.” (Beyatlı 2003: 59)

Benzeyen : Gemi (söylenmiş)
Kendisine Benzetilen : Tabut (söylenmemiş)

2.3.1.3. Düz Değişmece (Mecaz-ı Mürsel)

Bir sözcüğü benzetme ilgisi olmadan değişik bir ilgiyle kendi anlamından çıkarıp başka bir anlamı ifade etmek için kullanmaya düz değişmece (mecazı mürsel) denir.

Örneğin; “*Gökten bereket yağdı.*” cümlesinde bereket, “*bolluk*” anlamında değil “*yağmur*” anlamında kullanılmıştır.

“*Ankara AB'den tarih aldı.*” cümlesinde “*Ankara*”dan kasıt Türkiye Cumhuriyeti'nin idarecileridir.

"Ömer Seyfettin'i okursan, göreceksin." cümlesinde Ömer Seyfettin denilerek yazarın eserleri anlatılmak istenmektedir.

Türkçe'deki deyimlerin çoğu düz değişmeceye örnektir.

"Çalışmasıyla öğretmenin gözüne girmeyi başardı." cümlesinde, "gözüne girdi" sözü mecaz anlamda kullanılmıştır. Bu söz gerçek anlamda düşünülemez. Bu deyim çoğunlukla "örnek davranış göstermek" anlamında kullanılır.

Düz değişmece türlü yollarla gerçekleşebilir:

1-Parça bütün ilişkisi yoluyla: Bir varlığın bir parçası söylenir hepsi anlatılır.

"Bir hilal uğruna ya Rab ne güneşler batıyor..."

Mehmet Akif (Kocakaplan 2002: 105)

Beyitte bayrağın bir parçası olan "hilal" bayrak yerine kullanılmıştır.

"Yarışa yirmi yelken katıldı." cümlesinde "yelken" sözcüğüyle anlatılan "yelkenli gemi"dir.

"Çevresindeki meraklı gözlerden rahatsız olmaya başlamıştı." cümlesinde ise "göz" sözcüğüyle anlatılmak istenen "insan"dır.

Bazen bu durumun tersi de olabilir. Bütün söylenir parça kastedilir:

"Dünkü maçta bizim okul yenildi." cümlesinde "bizim okul" okul takımı anlamında kullanılmıştır.

"Vapur Eceabat'a ağır ağır yanaştı." cümlesinde "Eceabat" sözcüğü bu ilçenin küçük bir parçası olan Eceabat iskelesi hatta bu iskelenin de bir kısmı anlamında kullanılmıştır.

2- Kap ve içindeki ilişkisi: Kap söylenir içindeki anlatılır.

“Bütün ev gezideydi.” cümlesinde “ev” sözcüğü “evde oturanlar” anlamında kullanılmıştır.

“Hava iyice soğudu, sobayı yak.” cümlesinde “soba” sözcüğüyle sobanın içindeki odun ve kömür anlatılmak istenmiştir.

3- Neden sonuç ilişkisi: Sonuç söylenerek nedeni düşündürülür.

“Şifa geliyor.” cümlesinde “şifa” sözcüğü “ilaç, doktor vb.” yerine kullanılmıştır.

4- Soyutluk somutluk ilişkisi: Soyut ad söylenerek somut varlık anlatılabilir.

“Bu sonucu Türk gençliğine emanet ediyorum.” cümlesinde “gençlik” sözcüğü somut olan “genç insanlar” yerine kullanılmıştır.

2.3.1.4. Değınmece (Kinâye)

Bir sözü aynı zamanda hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanma sanatıdır. Sözün açık söylenmesinin hoş olmadığı durumlarda alay, şaka, sitem amacıyla kullanılır. Bu kullanışta sözün gerçek anlamından bir sonuç çıksa da geçerli olan değışmeceli (mecazi) anlamıdır.

Türkçe deyimlerin çoğu değışmeceli anlamlarıyla kullanıldığı için kinâyedir. “Dilimiz kinayeli kullanışa gayet elverişlidir.” (Kocakaplan 2002: 92).

Örneğın bir kimseye “Açık göz” denilirse göz kinâyeli kullanılmış olur. sözün gerçek anlamı, gözün açık oluşu; mecazi anlamı ise zekiliktir. Bu sözün kinâyeye olabilmesi için “zeki” anlamında kullanılması gerekir. Yine bir kimseye “ağzı açık” denilirse kinâyeye yapılmış olur. Amaç o kişinin ağzının açık olduğunu söylemek değildir. Bu söz aptal, bön anlamında kullanılmıştır ki kinâyeye olanı da budur.

Düz değişmecede sözleri gerçek anlamlarında kullanma mümkün olmadığı halde, kinâyede sözleri gerçek ve değişmeceli anlamda kullanma ifadeye ters düşmez.

“Ben toprak oldum yoluna
Sen aşurı gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?”

Yunus Emre (Kocakaplan 2002: 92)

“*Taş bağırlı dağlar*” sözü kinâyeli kullanılmıştır. Dağ yamaçlarının taş olabileceği hatırlanırsa söz bu haliyle gerçek anlamındadır. Kinâyeye olabilmesi için bu sözün bir de mecazi anlama gelmesi ve şairin bu amaçla kullanması gerekir. Dörtlük içerik yönünden incelendiğinde “*taş bağırlı dağlar*” sözünün mecazi anlamda kullanıldığı görülmektedir. “*taş bağırlı dağlar*” sözü, duygusuz, hissiz kişiler için söylenir. Şair, sevgilisinin ilgisizliği karşısında bu sözü bu anlamda kullanmıştır.

“Bir sabah söyledi son sözlerini
Yumdu dünyaya ela gözlerini...” (Beyatlı 2003: 96)

“Gözlerini yummak” sözü kinâyeli kullanılmıştır. Bu söz “ölmek” anlamındadır; ölen kişi gerçekte de gözlerini yumar.

2.3.1.5. Dokundurma (Tariz)

Bir sözün asıl anlamının tam tersini kastederek söylemeye dokundurma denir. İlk bakışta kinâyeye benziyor görünse de dokundurma, kinâyeden çok farklı bir sanattır. Kinâyede sözün gerçek ve mecazi anlamları gerçeğe denk düştüğü halde dokundurmada sözün tersi gerçeğin kendisidir. “Buna dokunaklı söz söylemek sanatı diyebiliriz.” (Kocakaplan 2002: 132).

Bazı durumlarda gerçeği doğrudan doğruya söylemek daha az etkili olur. Bir sözün dokundurma olduğunu, anlatılan olay ve kişilerin durumları tayin eder. Yerme, alay ve hafife almada dokundurmaya baş vurulur. Bu durumda, dokundurma yoluyla yerdığımız kişi, sözün asıl anlamından dolayı bize karşılık verme imkanını

bulamaz. Sınavdan düşük not alan bir öğrenciye: “Allah nazardan saklasın, bu ne büyük başarı.” demek bir dokundurmadır.

Şair Huzurî'nin “*Ters Öğüt Destanı*” adlı taşlaması güzel bir dokundurma örneğidir. Şair bu destanda söylediklerinin tam tersini kastetmektedir.

“Bir nasihatim var zamana uygun
Tut sözümü yattıkça yat uyanma
Meşhur bir kelamdır sen kazan sen ye
El için yok yere ateşe yanma

Her nere gidersen eyle talanı
Öyle yap ki ağlatasın güleni
Bir saatte söyle yüz bin yalanı
El bir doğru söz söylese inanma...” (Kocakaplan 2002: 135)

2.3.1.6. Kişileştirme ve Konuşturma (Teşhis ve İntak)

Kişileştirme (teşhis) insan olmayan varlıklara, insanların yaptığı işleri mecazi olarak yaptırma ve onları insanlar gibi düşündürmedir. Konuşturma (intak) ise kişilik verilen varlıkların konuşturulmasıdır. Kişileştirme tek başına yapılabildiği halde konuşturma ancak kişileştirme ile birlikte kullanılır. Çoğunlukla toplum veya kişilerin beğenilmeyen yanlarını ortaya koymak için bu sanatlara baş vurulur. Kişileştirme ve konuşturma sanatı anlamı güçlendirdiği gibi okuyucunun hayal dünyasını da genişletir. Fabl ve hayvan hikayelerinde bu sanatlara çok yer verilir.

“Teşhis ve İntak ile Kapalı Eğretileme arasında çok yakın benzerlikler vardır.” (Kocakaplan 2002: 179). Bir başka deyişle kişileştirme; diğer varlıları tek öge (benzeyen) ile insanlara benzetmedir. Bilindiği gibi kapalı eğretileme de “benzeyen” ile yapılmaktadır. Kapalı eğretilemede “kendisine benzetilen”in (söylenmemiş ögenin) temsil ettiği varlık insan olmayabilir. “Gözümde uyku akıyor.” örneğinde kendisine benzetilen öge sudur. Halbuki kişileştirmede kendisine benzetilen öge her örnekte insandır. Kişileştirme ve konuşturma çoğu örnekte birlikte kullanılmasına rağmen kapalı eğretilemede konuşturma sanatı bulunmaz.

Aşağıdaki “*Eşekler ve Semerciler*” adlı şiirde kişileştirme ve konuşturma sanatına baş vurulduğu görülmektedir.

“Toplandı bütün eşekler ahırda bir akşam
 -her birinin yüzünde gölge gölge gam-
 En akıllıları kalkıp “Dostlarım” dedi
 sonra biraz sustu ve sabırla bekledi.
 Dikti bütün eşekler sarkık kulaklarını.
 Öteki devam etti gerip ön ayaklarını:
 “Biz biliriz semerden neler çektiğimizi!
 Hiç umursar mı o namussuz semerci bizi?
 Etllerimiz kemikten ayrıldı lif lif;
 ne rahat semerler yontardı alçak herif,
 eğer kendi sırtına da semer vurulsaydı!”
 deyip ağzına ne geldiyse saydı:
 “Daha çok delinecek o yaşadıkça postlar;
 semerci olmasaydı, emin olun ki, dostlar,
 olmazdı sırtımızda kanlı yara bereler.
 Adam geberir belki kargış verirsek eğer!”
 Dedi ve hep birden başladılar bedduaya.
 O gece ölüverdi semerci, tesadüf bu ya!
 Ve daha dünkü çırak geçti yerine hemen,
 öyle semerler yonttu ki ölçüp biçmeden,
 kıpkızıl kana boyandı, omuzları, sırtları,
 eşekler birer birer boyladılar baytarı.
 “Ah, dediler, nerde şimdi eski semerler,
 onlar semer değil, devletmiş meğer!” (Ayvazoğlu 1997: 144).

Örnekte eşekler tıpkı insanlar gibi konuşarak anlaşılıyorlar; dolayısıyla konuşurma sanatı vardır. Bir konuyu tartışma, karara bağlama ve olaylar üzerinde akıl yürütme insanlara özgü bir niteliktir. Yukarıdaki şiirde eşekler de tıpkı insanlar gibi hareket ediyorlar. Eşeklere insana ait özellikler verilerek eşekler kişileştirilmiştir.

Kişileştirme ve konuşurma sanatı sadece canlı varlıklara özgü değildir. Cansız varlıklarda kişileştirilip konuşurulabilir.

2.3.2. Anlam Sanatları

Söz sanatlarında sözcüğün manası dikkate alınmazken anlam sanatlarında sözcüğün gerçek anlamı önemlidir. “Bir sözcüğün ya da birbiriyle anlam ilişkisi bulunan sözcüklerin gerçek anlamlarıyla yapılan sanatlar bu bölüme girer.” (Dilçin 2004: 421).

2.3.2.1. Bilmezlikten Gelme (Tecahül-i Ârif)

Bilinen bir gerçeği bilmiyormuş gibi söylemeye denir. Çeşitli nedenlerle doğrudan doğruya söylenmek istenmeyen bir söz, ifadenin bu şekliyle daha etkili olur. Ve bir bakıma dolaylı anlatım doğar. Bir başka deyişle bilmezlikten gelme (tecahül-i ârif) sözün nükteli olmasını sağlar. Bu şekilde düzenlenen ifadeler, cevabı olumlu şekilde içine yerleştirilmiş bir soru gibidir.

Karacaoğlan'dan alınan aşağıdaki dizelerde bilmezlikten gelme sanatı vardır.

“Çukurova bayramlığın giyerken
Sümbül niçin yaşlı bakışır dağlar?” (Karaağaç 1999: 232).

2.3.2.2. Güzel Nedenleme (Hüsn-i Ta'lil)

Bir olayın meydana gelişini hayali ve daha güzel bir sebebe bağlamaya güzel nedenleme (hüsn-i ta'lil) denir. “Sanatkar gösterdiği bu hayali sebebe kendisi de inanmış olmalıdır.” (Kocakaplan 2002: 47).

Örnek:

“Pek çok gidenin her biri memnun ki yerinden
Pek çok seneler geçti dönen yok seferinden” (Beyatlı 2003: 59)

Şair; ölenlerin öteki dünyadan geri dönmeyişlerine sebep olarak onların gittikleri yerden memnun olmalarını gösteriyor. Aşağıdaki şiirde de şair akıncıların fetih rüzgarına kapılışlarına neden olarak atlarına yeni bir ülkede yem verme arzusunu gösteriyor.

“Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına
Nice bin atlı kapılmıştı fetih rüzgârına” (Beyatlı 2003: 31)

2.3.2.3. Abartma (Mübalâğa)

Abartma gerçeğin sınırını aşmadır. Çoğunlukla övmeye ve yermeye bu sanata baş vurulur. Duygu bu yolla daha da kuvvetlendirilmiş olur. Abartmanın güzel

olması için zevk inceliği taşımasına dikkat edilmeli; kaba ve hoş olmayan ölçüsüzlüklerden sakınılmalıdır.

Günlük hayatta bu sanata sıkça kullanılır. Çok yorulan bir kişinin "öldüm", üşüyen bir kişinin "dondum" demesi, verilen randevuya birkaç dakika geç kalan bir kişiye "seni saatlerdir bekliyorum" denilmesi hep abartmadır.

Abartma bir yönüyle bilmezlikten gelme (tecahül-i arif) ve güzel nedenleme (hüsn-i ta'lil)'ye benzer. Her üç söz sanatında da gerçeklerden uzaklaşma ortak yandır. Ancak, bu üç sanatta gerçeklerden uzaklaşmadaki amaç birbirinden farklıdır.

Bilmezlikten gelmede gerçeği saklama şeklinde ortaya konan ifade, abartmada tam tersine, olduğundan fazla gösterilir.

Güzel nedenlemeden ayrılan yanları ise şöyle sıralanabilir:

Güzel nedenlemede gerçeğin yerine konan buluş, güzel olmakla beraber gerçeğin abartılması anlamına gelmez. Abartılı ifadelerde abartma kaçınılmaz bir ölçüdür.

Güzel nedenlemede olay, hayali bir başka olayla anlatılmak istenildiği halde, abartmada anlatılmak istenen olay yine kendisiyle tanımlanır.

Kimi edebî sanatlar kitaplarında abartma; gerçeğe uzaklık derecesine göre de sınıflandırılmaktadır. M. Akif Ersoy'un *Safahat* adlı şiir kitabından alınan aşağıdaki ifadelerde abartma vardır:

"Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer,
O ne müthiş tipidir: Savrulur enkaz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara, vadilere sağnak sağnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o namerd eller
Yıldırım yayılımı tufanlar, alevden seller."

M. Akif Ersoy (Kocakaplan 2002: 110)

Bu dizelerde Çanakkale savaşları anlatılmaktadır. Şair savaşın şiddetini belirtmek için olayları abartılı bir şekilde betimlemektedir.

2.3.2.4. Karşıtlık (Tezat)

Bir konuda ortak yanları bulunan anlamca zıt iki kavramdan birini gerçek, diğerini mecazi anlamda kullanmaya karşıtlık (tezat) denir. Edebi sanatlardan söz eden bazı kaynaklar anlamca zıt olan her sözü karşıtlık saymışlardır. Bazı yazarlara göre ise zıtlık aynı kavramın üzerine kurulmazsa karşıtlık olmaz. Ayrıca, anlamca zıt olan kavramlar bir konuda birleşince ister istemez bir tanesi mecazi anlam kazanır. Aynı ayrı konularda söylenmiş zıt kavramların mecazi anlama gelmeleri zorunluluğu yoktur. “Sıcakta terler, soğukta üşürüm.” örneğinde “sıcak”la “soğuk” anlamca birbirine zıttır. Terleme ve üşümeyi sağlayan nedenler ayrı ayrıdır. Eğer sıcak veya soğuk aynı kişiyi hem terletse hem de üşütseydi karşıtlık olurdu.

Halk şairi Huzuri’ye ait aşağıdaki şiirin her dördlüğü bu sanata örnektir:

“Ben icad eyledim havayı yolu
Yazda fark ederim sağ ile solu
Kırk mağazam vardır rüzgarla dolu
Kafdağı ardında bitpazarım var.

Görmediğim bir şeyi asla sevemem
Korku bilmem hiç yalnız gezemem
İcabetse kendi adım yazamam
Katiplikte gayet iştiharım var

İbadet ederim namazı kılmam
Temizlik severim lekemi silmem
Ömrümde zararsız günümü bilmem
Senede yüz milyon safi kârım var.

Parasız kalanlar bana el verir
Çöp köprülü sular geçsem yol verir
Evvel param alır sonra mal verir
Her tüccar yanında itibarım var.” (Kocakaplan 2002: 189)

2.3.2.4. Uygunluk (Tenasüp)

Bir konu üzerinde aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki kelime, terim ve deyim bir dize ya da beyit içinde yerli yerinde kullanılmaktadır. Ancak bu kelimeler arasında karşıtlık bulunmaması gerekir.

“Her sabah başka bahar olsa da ben uslandım
Uğramam bahçelerin semtine gülden yandım” (Beyatlı 2003: 89)

Örnekten; gül, bahar ve bahçe sözcükleri arasında uygunluk (tenasüp) sanatı vardır.

2.3.2.5. Çift Anlamlılık (İham)

Bir sözcüğü, iki veya daha çok anlamıyla kullanmaya çift anlamlılık (iham) denir. Sanat için seçilen sözcüğün bütün anlamları konuya uygundur.

Mecaz sanatlarında incelenen değinmecenin de çift anlama gelen sözlerle yapıldığı belirtilmiştir. Bu yönüyle değinmece, çift anlamlılıkla karıştırılmamalıdır. Değinmecede ikinci (uzak) anlam mecazi olduğu halde, çift anlamlılıkta sözcük kaç anlam gelirse gelsin hiç biri mecazi değildir. Çift anlamlılık (iham) bu yönüyle, bir sonraki konuda görülecek artsama (tevriye) ile de karşılaştırılacaktır. Bu sanatların farklı özelliklere sahip oldukları, sanatlarda güdülen amaçlara ve anlam farklılıklarına inilip bakılarak ortaya çıkarılabilir. Bu konuda bir yanlışlık yapmamak için sözün esprisini doğru yakalamak gerekir. Bayburtlu Zihni'ye ait aşağıdaki şiir bu sanata güzel bir örnektir.

“Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş
Yavru gitmiş, ıssız kalmış otağı.
Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş,
Sakiler meclisten çekmiş ayağı.” (Kocakaplan 2002: 57).

Dörtlüğün son mısrasındaki “*ayak*” sözcüğü, kadeh anlamına geldiği gibi, insan uzvu olan ayak anlamına da gelir. Son dize her iki anlama göre açıklanırsa: “*Kadehler kırılıp içkiler dökülmüş; içki dağıtanlar meclisten (içki topluluğundan) kadehlerini çekmiş. Kadehler kırılıp içkiler dökülmüş; içki dağıtanlar bir daha*

meclise ayak basmamış.” Her iki şekilde de değerlendirme konuya uygun düşer ve anlam mecazi olmaz.

2.3.2.6. Artsama (Tevriye)

İki anlama gelen bir sözcüğün uzak anlamını kastederek kullanmaya artsama denir. Bir önceki konuda incelenen çift anlamlılık (iham)’a biçim yönünden benzer. Her iki sanatta da amaç için seçilen sözcükler birden çok anlama gelir. Çift anlamlılıkta sözcüğün bütün anlamları konuya uygundur. Artsamada sözcüğün uzak anlamı konuya uygundur. Değınmecedden ayrılan yönü ise uzak anlamının mecazi olmasıdır. Dikkat edilecek olursa değınmece mecaz sanatlarından, artsama ise anlam sanatlardan kabul edilmektedir.

“Su çekilmiş gibi rü’yâ oldu” (Beyatlı 2003: 79).

Yukarıdaki dizede “*çekilmiş*” sözcüğünde artsama sanatı vardır. Kova ile çekilmek değil kurumak, kaybolmak anlamındadır.

2.3.2.7. Dür- Yay (Leff ü Neşr)

Yazılı anlatımlarda birden çok kavramı söyledikten sonra bunlarla ilgili özellikleri saymaya veya bu kavramları karşılaştırmak üzere yeni kavramlar bulmaya denir. Dür-yaydaki karşılaştırma benzetmedeki benzetmeden farklıdır. Benzetmede, benzetme amacı güdüldüğü halde dür-yayda denk düşürülen kavramlardan birinin anlamını diğerine oranla güçlendirme söz konusudur.

Dür-yay biçim yönünden ikiye ayrılır; aralarında ilgi kurulan kavramlar aynı sırayı izliyorsa düzenli, aynı sırayı izlemiyorsa karışık dür-yay denir.

“Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı
Şevk akşamında Endülüs üç defa kırmızı” (Beyatlı 2003: 102)

İlk dizedeki “*zil, şal ve gül*” sözcüklerine karşılık ikinci dizede “*üç defa kırmızı*” sözü, “*raks*” sözcüğüne karşılık ise “*şevk*” kelimesi söylenmiş. Birinci dizedeki sıra gözetilmediği için düzensiz dür-yay meydana gelmiştir.

2.3.2.8. Duraksatış (Terdit)

Sözlü ve yazılı anlatımlarda hayret uyandırmak amacıyla, sonucu tahminlerimizin tersine bitirmeye duraksatış (terdit) denir. Herhangi bir olay veya ruh halini anlatırken okuyucu sonucu aşağı yukarı tahmin eder. İfade öyle bir noktaya gelir ki tahminlerimizin tam tersi bir anlatımla karşılaşırız. İşte bu ifade daha önce anlatılanları ret anlamına gelen duraksatış sanatını ortaya çıkarır. Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Ali" adlı şiiri bu sanata güzel bir örnektir.

“Namluna dayanır, yola dalarsın
Duruşun, bakışın yaman be Ali
Boşuna tetiği ne kurcalarsın
Var daha ateşe zaman, be Ali

Yıllanmış bir çınar pusuluk yerin
Nerdeyse gelecek beklediklerin
Var iki adımlık canı kaderin
Desene işleri duman, be Ali

Onu sen büyüt de söğüt boyunca
Kendini ellere versin o gonca
Sözürne kanmadın bunu duyunca
Gözünle görünce yaman, be Ali

Geldiler beklenen çiftler ormana
Duruyor iki genç, ne hoş yan yana
Bir kurşun kadına, bir de çobana
Çınlasın yıllarca orman, be Ali

Görünce uzanmış yar kucağına
Boynunu dolamış zülfü bağına
Kurşunu kahpeye atacağına
Kendine çevirdin... aman, be Ali” (Kocakaplan 2002: 161)

Ali yıllanmış bir çınarın dibinde kendisini terk edip çobanla kaçan sevgilisine pusu kurmuştur. Bir an önce gelmelerini sabırsızlıkla bekler. Elindeki tüfekle onları öldürecektir. Şiirin son iki dizesine kadar anlatılanlardan böyle bir sonuç beklenmektedir. Ancak son dizede olayın beklediğimiz şekilde bitmediğini görüyoruz. Ali, “kurşunu kahpeye atacağına kendine çeviriyor”. Bu ise beklenmedik bir sonuçtur. Olay tahminlerin tersi bir sonuçla bittiği için okuyucuda hayret uyandırıyor.

2.3.2.9. Yinelem (Tekrir)

Anlama güç kazandırmak amacıyla bir veya birkaç sözcüğün ısrarla tekrar edilmesine yinelem denir. Hem şiirde hem de düz yazıda sıklıkla kullanılan bir sanattır. Tekrarlama cümleler veya dizeler arasında olabileceği gibi, bu birimlerin kendi içinde de olabilir. Başta, sonda-başta ve zincirleme yinelem çeşitleri vardır. Yinelem anlama güç katıyorsa güzel yinelem (hüsn-i tekrir), anlamsız tekrarlar şeklinde ise yarım yinelem (kesret-i tekrir) adı verilir.

“Çalkantısında dalgası bilmez nedir sayı
Milyonca dalga sürmede milyonca dalgayı
Hiç durmayan gürültüsü bir türküdür geniş
Milyonca haykırış dolu” milyonca sesleniş.” (Beyatlı 2003: 66).

2.3.2.10. Haykırı (Nida)

Yazılı ve sözlü anlatımlarda “*ey, oy, vay, hey...*” gibi hitap ve ünlem sözcüklerini kullanmaya denir. Haykırı, dikkat çekme ve heyecan sonucu ortaya çıkan duyguların ifadesidir. Noktalamada ünlem ifade eden yani duygularda ani değişiklik yapan sözlerin sonunda ünlem işareti kullanılır.

Haykırı ifadede belli sözlerin tekrar edilmesi yönünden yineleme benzer. Ancak her iki sanatta tekrar edilen sözcüklerin ifadede (anlam yönünden) görevleri farklıdır. Haykırı diğer söz sanatlarıyla bir arada kullanılır.

“Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak”

İstiklal Marşı bir haykırı ile başlar: “*Korkma!*”. Aşağıdaki şiirde de haykırı sanatı vardır.

“Ey talih! Ölümünden de beterdir bu karanlık,
Ey aşk! O gönüller sana mal oldular artık.
Ey vuslat! O âşıkları efsûnuna râm et!
Ey tatlı ve ulvî gece! Yıllarca devam et!” (Beyatlı 2003: 83).

2.3.2.11. Dönüş (Rücû)

Rücû'nun sözlülük karşılığı; dönme, geri dönme, cayma, sözden dönme, sözünü geri almadır. Söz sanatı olarak rücû; söylenen bir fikirden dönmüş görünerek, yeni görüşlerle aynı fikri anlam yönünden daha da güçlendirmeye denir. Dönüş (rücû) sanatı, önce söylenen fikri reddetme, ondan vazgeçme anlamına gelemmez. Tersine önce söylenen fikrin arzu edilen güçte olmadığını gören sanatçı, o fikre bir daha dönme ihtiyacı duyar ve böylece daha etkili bir anlatım meydana gelir.

Duraksatış (terdit)'la dönüşün tanımları birbirine çok yakındır. Bunun için de birbirine çok karıştırılır. Duraksatışta beklenilmeyen sonuç daha önce söylenenlerden cayma, vazgeçme anlamındadır. Dönüşte ise cayma, reddetme yerine, önce söylenenlere yeniden dönme söz konusudur. Duraksatışta sonuç, daha önce söylenenlerin anlamını zayıflattığı halde, dönüşte, yeni görüşlerin anlamını güçlendirir.

Örnek: "Makber, makber değil bir türbe, Türbe değil bir ma'bed Ma'bed değil bir küre Küre değil bir fezayı bî-intiha olmalıydı."

Abdülhak Hamit Tarhan'a ait yukarıdaki cümlede, o makberin "türbe" olmasını, bunu da yeterli bulmayarak, "ma'bed" olmasını istiyor. Bununla da tatmin olmayınca "küre" olmasını arzu ediyor. Son bir kere daha dönerek "fezayı bî-intiha" olması görüşünde karar kılıyor. Her dönüşte makbere dönüyor ve onu daha kuvvetli belirtmeye çalışıyor.

2.3.2.12. Kesme (Kat')

Anlatımın daha etkili olması için sözü okuyucunun sonunu tahmin edebileceği bir yerde kesmeye denir.

Kişi çok heyecanlandığı zaman söz söyleme gücünü kaybeder ve böyle anlarda söz ister istemez kesilir. Bundan başka, söz maksatlı olarak kesilir ve gerisini düşünme okuyucuya bırakılır. Yarıda kesilen sözlerin sonuna ise üç nokta işareti konulur.

“Hülyâ tepeler, hayâl ağaçlar...
Durgun suda dinlenen yamaçlar...” (Beyatlı 2003:38)

Şair, gecenin tabiata verdiği görünmezliği betimlerken sözü tam olarak bitirmiyor. Manzaranın ruhunda bıraktığı diğer etkileri söylemiyor. Yine Yahya Kemal'e ait aşağıdaki dizelerde de kesme sanatı vardır.

“Hiç şaşmayan bir saat gibi işler durur kader,
Bir gün saat çalar... çok uzaktan gelir haber...” (Beyatlı 2003: 66)

2.3.2.13. Sorulama (İstifham)

Anlatımı daha etkileyici bir hale getirmek için sözü soru şeklinde düzenlemeye sorulama (istifham) denir. Soru şeklinde düzenlenen ifadelerle yanıt aranmaz. Sorunun cevabı yine kendisindedir. Sözü soru şeklinde söylemekten amaç okuyucunun dikkatini daha çok çekmektir. Böyle ifadelerin sonuna soru işareti konur.

Sorulama bilmezlikten gelme sanatıyla karıştırılmamalıdır. İki sanat arasındaki farkları şöyle sıralanabilir:

1. Bilmezlikten gelme sanatı bulunan ifadeler soru-cevap şeklinde düzenlenmiştir. Sorulama sanatıyla yazılan ifadelerin içinde ayrıca bir cevap bulunmadığı gibi, okuyucudan da herhangi bir cevap beklenmez.

2. Bilmezlikten gelme sanatı söze mecazi bir anlam kazandırır. Sorulama sanatı ise sözün gerçek anlamını mecazi olmamak kaydıyla güçlendirir. Orhan Veli Kanık'ın “*Sevdaya Mı Tutuldum*” adlı aşağıdaki şiiri bu sanata örnektir:

“Benim de mi düşüncelerim olacaktı,
Ben de mi böyle uykusuz kalacaktım,
Sessiz sedasız mı olacaktım böyle?
Çok sevdiğim salatayı bile
Aramaz mı olacaktım?
Ben böyle mi olacaktım?”

2.3.2.14. Anıştırma (Telmih)

Söz arasında herkes tarafından bilinen bir olayın; adını, kahramanını veya yerini söyleyerek olayın tümünü hatırlatmaya anıştırma (telmi) denir.

Anıştırma yapmaktan amaç sözü anlam yönünden güçlendirmektir. Söze denk düşürerek aralarında ilgi kurulan örnek bir olayı hatırlatmak olayı güçlendirir; bir bakıma benzetme yapılıır. Bunun için hatırlatılan olay, anlatılan konu ile ilgili olmalıdır. Hatırlatılan olayın açık yorumu yapılmaz ancak, anlaşılamayacak şekilde kapalı bırakılması da doğru değildir.

“Ey dost senin yoluna
Canım vereyim Mevla
Aşkını komayayın
Od’a gireyim Mevla”
Yunus Emre (Kocakaplan 2002: 152)

“Od’a gireyim” sözü ile İbrahim peygamberin ateşe atılma olayı hatırlatılıyor.

2.3.3. Söz Sanatları

Günlük konuşmalarda, gazete ve dergi yazılarında, düşünsel ve sanatsal yazı ve yapıtlarda, duygu ve düşüncelerin, haberlerin, istek ve özlemlerin daha iyi, açık ve somut bir biçimde; kimi zaman daha süslü ve daha gösterişli (sanatlı) anlatılması için benzetmelere, sözü başka anlamlarda kullanmalara (mecazlara); kısacası özel bir anlatıma baş vurulur. Sözü, doğrudan, dümdüz olacak yerde, dolaylı biçimde anlatma tercih edilir. Kimi zaman da çekingenlikten dolayı, sakıncası bulunduğu için, herkes anlamasın diye; ya da sanatsal olması için, üstü kapalı, yarı kapalı bir anlatıma baş vurulduğu olur.

Bir dildeki sözcüklerin; gerçek anlam ve mecaz anlam olmak üzere iki anlamı vardır. Sözcükler mecazi anlamlarını genellikle herhangi bir anlatımda kullanıldıkları zaman kazanırlar. Örneğin; dilimizdeki deyimler mecaz anlamdadır. Bir dili tam öğrenmek, o dildeki mecazları kavramakla mümkündür. Sözcükler gerçek anlamlarında kullanıldıkları zaman edebî eserler, kuru ve didaktik olmaktan

kurtulamazlar. Bir edebî eserde üslubu, kullanılan sözcüklerin seçimi, düzenlenmesi ve bunun sonucu olarak da kazanacakları değişmeceli anlamlar oluşturur. Sanat eserleri (edebî eserler); duyguların ifadesi olduğuna göre, sözcüklerin gerçek anlamları çoğu zaman duygularımızı, hayallerimizi ifade etmeye yetmez. Bunun içindir ki; sanatçılar her dönemde değişmeceli anlatımların etkili gücünden yararlanmışlardır. Edebî eserleri anlamak ve onlardan hoşlanmak değişmeceleri (mecazları); dolaylı anlatımları bilmekle mümkündür.

Söz sanatı “Sözün veya yazının, açık, düzgün ve sanatlı olmasına; bir isteğin en doğru, en güzel bir biçimde anlatımına denir.” (Karaalioglu 1969: 10). Söz sanatlarının cansız varlıklara ruh ve can vermekte, gözle görülemeyen ruhsal durumları gözle görülür bir hale koymakta, hayatın gerçeklerini hayalleştirmek, yaşantılarımıza herkesin düşünemeyeceği bir güzellik, yücelik ve anlam dünyası vermekte büyüdü bir yanı vardır.

2.3.3.1. Ündeşleme (Cinas)

Mısra sonlarında sesteseş sözcüklerle yapılan uyaklara ündeşleme (cinas) sanatı denir. Aşağıdaki manide “güle naz” ve “gülen az” sözcükleri arasında ündeşleme sanatı vardır.

“Güle naz
Bülbül eyler güle naz
Girdim bir dost bağına
Ağlayan çok gülen az.”

2.3.3.2. Evirme (Akis)

Bir dize, beyit veya cümlelerin sözcüklerini, tersinden okunacak şekilde sırasını değiştirerek anlamlı bir söz yapmaya evirme (akis) denir. sözcüklerin sıra değiştirmesiyle yapılan yeni söz, anlamlı ve bir önceki sözle ilgili olmalıdır. Sırası değiştirilen sözcükler azalmıyor ve ilaveler yapılmıyorsa tam evirme, bunun tersi oluyorsa eksik evirme meydana gelir. Bazı özlü sözlerde bu sanat kullanılmaktadır:

“Yaşamak için yememeli, yemek için yaşamalı.” (Kocakaplan 2002: 20)
“Kralların soytarısı, soytarılardan kralı.” (Kocakaplan 2002: 20)

2.4. DİL ve EDEBİYAT ÖĞRETİMİ

Kültürel değerleri tanıtmının ve benimsetmenin her eğitim sisteminin temel amacı olduğu düşünüldüğünde ve kültürel değerlerin ancak edebiyat aracılığıyla gelecek nesillere aktarılabilirdiği dikkate alındığında bu dersin öğretiminin ne denli önemli ve gerekli olduğu ortaya çıkar.

Kültür, edebiyatta ifadesini bulur; edebiyatın aracı ise dildir. “Edebiyat öğretimi ikili bir görev yapmak zorundadır: Bir yandan, öğrencinin dilbilimi bilgisini arttırmaktadır. Öbür yandan, öğrencinin görgüsünü zenginleştirmekte ve onu değişik yönleriyle insanlığın durumlarıyla ilişkiye sokarak kişiliğini geliştirmektedir.” (Marshall 1994: 48).

İnsanoğlu anadilini bir çaba harcamadan öğrenir. Bebeklikte başlayan bu öğrenme ileri yaşlara dek sürer. Doğal olarak öğrenilen anadil, konuşma dilidir. İnsan yaşam biçiminin gerektirdiği kadar sözcükle konuşur, anlaşır. Konuşulup, anlaşılan dilin, düşünceleri geliştirip belli bir düzene sokması, insanın yaratıcı yanını geliştirebilmesi, daha fazla şey üretebilmesi, dilin inceliklerini iyi öğrenmesine bağlıdır. Dili sistemli bir biçimde öğrenmenin yeri okullardır. Fakat okullarda, edebiyat öğretimi konusunda bazı sıkıntıların olduğu ve yeterli başarının sağlanamadığı da bir gerçektir.

2.4.1. Dil ve Edebiyat Öğretiminin Amaçları

1998 yılında yayınlanan Türk dili ve edebiyatı müfredatının genel amaçlar bölümünde bu dersten beklenen amaçlar 11 madde olarak sıralanmıştır. Bu maddeler şöyle özetlenebilir:

Türk dilini incelikleriyle öğretmek ve öğrencilere dil şuuru kazandırmak; okuyup anlama ve okuyup anladıklarını güzel ve etkili bir şekilde ifade etme becerisi kazandırmak; Türk toplumunun değer hükümlerini aşlamak; sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlayıp sentez oluşturma gücüne sahip bireyler yetiştirmek.

2.4.2. Dil ve Edebiyat Öğretiminin Önemi ve Gerekliliği

Eğitim ve öğretimde temel amaç; bilgiye nasıl ulaşacağını bilen ve elde ettiği bilgiyi etkili ve güzel bir şekilde kullanabilen bireyler yetiştirmektir. İşte bu iki temel amaç edebiyat öğretiminin odak noktasını teşkil eder. İnsanlar bilgiye duyarak, gözlemleyerek veya okuyarak ulaşır; bu bilgiyi de yazılı ya da sözlü olarak kullanırlar. Dil bir aktarım aracıdır. Dilin etkili bir şekilde kullanılmaması kavram kargaşasına yol açar ve iletinin anlaşılmasını güçleştirir. Bu nedenle dil ve edebiyat öğretimi önemli ve gereklidir.

Öğrenciler okudukları edebî eserlerin içindeki kurmaca evren sayesinde gerçek hayatı öğrenir ve kavrarlar. Gerçek hayata dair düşünceler geliştirirler. Bu bakımdan edebiyat öğretimi, öğrencilere bir model sunar ve onları gerçek hayata hazırlar.

Edebiyat öğretimi öğrencilerin; ahlaki gelişimine katkıda bulunur. Öğrenciler; toplumun kültürel birikimine edebiyat eserleri aracılığıyla ulaşırlar. Bu anlamda edebiyat öğretimi öğrencinin sosyalleşmesine de katkı sağlamaktadır.

Bütün bunların yanında edebiyat öğretimi öğrencilere, edebî eserlerin anlaşılması için gerekli dil becerilerini de kazandırır.

2.5. ÖĞRETİMDE YÖNTEM ve TEKNİKLER

Eğitimden beklenen hedef davranışların gerçekleştirilmesinde, seçilecek yöntemin rolü büyüktür. Eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde önemli bir yere sahip olan yöntem; “Öğrencileri, tespit edilen amaçlara ulaştırmak ve onlarda, istenilen davranışları meydana getirmek için, eğitimin kavram ve ilkelerine göre hareket edilerek izlenecek en kısa, doğru ve güvenilir yoldur.” (Doğdu ve Aslan 1993: 43) şeklinde tanımlanır. Bio-kültürel ve sosyal bir varlık olan insanın yaşamı süresince devam eden çeşitli izlenimlerini davranışa dönüştürme süreci olan öğretimin bir kısmı okulda ya da sınıf ortamında planlı ve programlı bir şekilde (örgün eğitim) yürütülmektedir. Okul dışında gerçekleştirilen öğretim faaliyetlerinin bir kısmı planlı ve programlı olmasının yanında (yaygın eğitim), plansız ve programsız öğrenmeden

bahsetmek de mümkündür (informal eğitim). Öğretimin yeri ve şekli ne olursa olsun, öğretimde yöntemin önemi göz ardı edilemez.

Toplum hayatı birlikte yaşamayı gerektirir. Bu birliktelik karşılıklı etkileşimi ve uyum içinde olma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Hayata hazırlanan bir bireyin etrafına uyumu ve sosyalleşmesi için önceki nesillerin kültürel birikimine sahip olması bir zorunluluktur. Öğrenme-öğretme etkinliğinin temelinde işte bu düşünce vardır. Yeni yetişen bireylere bir şeyler öğretme düşüncesi beraberinde "nasıl öğretilim?" sorusunu getirmiştir. Bu soru öğretim yöntem ve tekniklerinin ortaya çıkış nedenidir.

Yöntem kullanımından amaç; öğrencilerin dikkatini çekmek ve derse katılımlarını sağlamaktır. Uzun süre dikkati çekmek ancak öğretim yöntemlerinin etkin kullanımıyla sağlanabilir.

Öğretmen; öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanırken dersin içeriğine, konu alanına, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerine ya da öğrenci sayısına göre bir seçim yapmalıdır. Davranış değişikliği oluşturmada ders içerisinde birden fazla yöntem ve teknik kullanmak olumlu sonuç vermektedir. Öğretmenin böyle bir seçimi yapabilmesi ve seçtiği yöntem ve tekniği amaca hizmet eder bir şekilde kullanabilmesi için öncelikle uygulayacağı yöntem ve teknikleri çok iyi bir şekilde bilmesi gerekir.

Öğrenme-öğretme sürecini daha verimli ve amaca hizmet eder hale getirmek için bir çok öğretim yöntem ve tekniği geliştirilmiştir. Belli başlı öğretim yöntemleri şunlardır: Anlatma yöntemi, Tartışma yöntemi, Örnek olay yöntemi, Gösterip yaptırma yöntemi, Problem çözme yöntemi, Bireysel çalışma yöntemi (Demirel 2001: 81).

Konuya uygun seçilen öğretim yöntemlerinin eğitim hedeflerine ulaşmakta etkin rolü olduğu açıktır. Öğretmenin, yöntem ve teknik seçiminde şunlara dikkat etmesi gerekir:

1. Öğretim yöntemi hedefe uygun seçilmeli.

2.Seçilecek yöntem ve teknikler öğretme etkinliğini monotonluktan kurtarmalı.

3.Öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını karşılayıcı nitelikte olmalı.

4.Ortak çalışma ve grup psikolojisini teşvik etmeli, sosyalleşmeyi sağlamalı.

5.Öğrencinin öğrenme faaliyetine etkin bir şekilde katılımını sağlamalıdır.

Bunun yanı sıra; öğretmenin yöneme yatkınlığı, zaman ve fiziksel imkânlar, maliyet, öğrenci grubunun niceliği, konunun özelliği gibi nedenler yöntem seçimini etkilemektedir.

2.5.1. Edebiyat Öğretimi Açısından Öğretim Yöntemleri

Günümüze kadar geliştirilmiş olan genel öğretim yöntemleri, eğitim ve öğretimin yapıldığı bütün alanlar için geçerli olmasının yanında, her alanın kendi özellikleri doğrultusunda bu yöntemleri kullanmada takip ettiği teknikler ve bu yöntemleri farklı uygulamış şekilleri mevcuttur. İşte bunlara “*özel öğretim yöntemleri*” denir. “Temel olarak denilebilir ki; her öğretme yöntemi içerik ile öğrencinin etkileşimini sağlamalıdır.” (Bilen 1996: 33).

Edebiyat öğretiminde ağırlıklı olarak düz anlatım yöntemi kullanılmakta; göze ve duyguya hitap eden araç ve teknikler, gezi-gözlem ve örnek olay incelemesi gibi yöntemler yeterince kullanılmamaktadır. Bu eksikliğin temel sebeplerinden bazıları; yöntemlerin uygulanışı hakkında fazla bilginin olmaması ve bu konudaki çalışmaların yetersiz olmasıdır.

Edebiyat eğitimi çok yönlü bir alandır. Bilgi, duygu ve davranışın bir arada bulunması gerekmektedir. Bu açıdan etkin bir öğretim için yöntem zenginliğine gitmek, değişik yöntem ve tekniklere baş vurmak gerekmektedir.

Edebiyat öğretiminde genel öğretim yöntemlerinden yararlanmanın yanında, kendine özgü bazı farklılıkları esas alan yöntemlerin geliştirilip uygulanması zorunlu gözükmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı dersi müfredat programı göz önünde bulundurulduğunda; bu dersin işlenişinde, yakından uzağa, basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene gitmek üzere şu yöntemler uygulanabilir.

2.5.1.1. Anlatma Yöntemi

Öğretmenin her hangi bir konuyu, karşısında oturan öğrencilere iletmesi biçiminde uygulanmaktadır. Özellikle sözel bilgilerin öğrencilere kazandırılmasında; öğrenci sayısı fazla olan sınıflarda ve bir konunun işlenmesine ayrılan sürenin kısa olduğu durumlarda kullanılır. Öğrencilerin dikkatlerini çekme, önceki öğrenmelerle yeni konu arasında bağlantı kurma, öğrencileri güdüleme, dersi özetleme gibi birçok öğretim durumlarında etkili olarak kullanılabilir. “Bu yöntem kalabalık sınıflara bilgi vermek, öğrencileri ikna etmek, eğlendirmek ve konulara açıklık getirmek amacıyla kullanılır.” (Yılmaz ve Sünbül 1997: 138). Günümüzde ise, öğrencilerin pasif olarak oturmalarına neden olduğu, onlara düşüncelerini açıklama fırsatı vermediği için sıkıcı ve etkisiz bir metot olarak kabul edilmektedir.

Bu yöntemde en büyük tehlike öğretmenin gereğinden çok konuşmasıdır. Bu yöntemin mutlaka kullanılması gerekiyorsa öğretmen konuşmasını çok dikkatli ve ayrıntılı bir şekilde hazırlamalı, anlatacaklarını ve nasıl anlatacağını da planlamalıdır. Açık bir ses tonunun ve ses tonundaki değişikliklerin, yerinde ve zamanında kullanılan jest ve mimiklerin öğrenci üzerinde olumlu etki bıraktığı unutulmamalıdır. “Anlatım yöntemi sürekli kullanıldığında çocuk ve gençte zihinsel ve sosyal bir takım gerilemelerin olduğu ve bilhassa küçük yaştaki çocuklara uygulandığında zihinsel gelişmelerin engellendiği belirtilmektedir.” (Baytekin 2001: 97).

2.5.1.2. Tartışma Yöntemi

Günlük yaşamımızda küçük gruplarla tartışma ortamı çoğunlukla kendiliğinden ortaya çıkar. Ancak bu tür tartışmaların bireyin üzerindeki etkisini kontrol etmek ve bir sonuca bağlamak oldukça güçtür. Bu nedenle tartışma bir öğretim yöntemi olarak kullanılırken, belli hedeflere ulaşılmasını sağlayacak biçimde planlı ve programlı bir şekilde yürütülmesi gerekir.

Tartışma: “Öğrencilerin kendi imkanları ölçüsünde inceleyip araştırdıkları bilgi ve delillerle tez- antitez hususlarında ileri sürebilecekleri düşünceleri ya da görüşleri savunmaya yönelik olan bir metottur.” (Soysal 2004: 13). Bu yöntem, bir konuda iyi anlaşılmayan noktaları açıklamak, verilen bilgileri pekiştirmek ve öğrencileri düşünmeye sevk etmek için kullanılır. Tartışma yöntemi konunun öğrenciler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığının fark edilmesine olanak sağlar.

Bu yöntemin etkili olabilmesi için öğretmen ve öğrencilerin önceden konuya hazırlık yapmaları gerekir. Öğretmen öğrencileri motive edecek soruları önceden hazırlamalı ve konu hakkında öğrencilere ön bilgi verilmelidir.

Bu yöntemde öğrenciler kendilerini ifade etme fırsatı bulacakları için öğrenilenler akılda daha kalıcı olacaktır. Ayrıca bu yöntem öğrencilerin dinleme ve konuşma yeteneklerinin gelişmesine de katkıda bulunacaktır.

Tartışma yöntemi; iyi hazırlanmadığında ve amacından saptığında öğrencilere bir fayda sağlamayacaktır.

2.5.1.3. Örnek Olay Yöntemi

Hayata en yakın öğretim yöntemlerinden biridir. Gerçek hayatta karşılaşılan problemlerin sınıf ortamında çözülmesi yoluyla öğrenimin sağlanmasıdır. “Örnek olay incelemesi yöntemi, öğrencilerin sorunlu bir olay hakkında gerçek ve geçerli bilgileri, bizzat kendilerinin bu olayı anlatmaları, olay hakkında gerekli verileri toplamaları, bunları öğrenip analiz etmeleri ve değerlendirmeleri yoluyla elde etmelerini sağlayan bir yöntemdir.” (Hesapçioğlu 1994: 222).

Bu yöntem, öğrencilere bir konuyu ya da beceriyi kazandırmak ve o konuda uygulama yaptırmak amacıyla kullanılır. Bu yöntem daha çok buluş yolu ile öğretme yaklaşımında ve kavrama düzeyindeki davranışların kazandırılmasında kullanılır. Bu yöntem öğrenci merkezli olması yönüyle önemlidir. Bu yöntemde öğrenciler, bildiklerini ve kavradıklarını gerçek bir duruma uygulama şansına sahiptir. Problemi çözmeyi, analiz edip sonuca ulaşmayı öğrenirler. Sorunları tartışarak çözüme yeteneklerini geliştirirler. Bağımsız düşünme, orijinal fikir üretme ve bunu ortaya koyma ve tartışma özellikleri gelişir.

Örnek olaylar görsel, yazılı birçok kaynaktan derlenebilir. Öğrenciler veya öğretmen, bir trafik kazasını, bir çevre sorununu, bir spor kavgasını veya dostluğunu, tıbbî veya hukukî bir olayı sözel olarak veya resim, film gibi tekniklerle sınıfa getirirler. Kısa bir sunumdan sonra öğrenciler bu konu hakkındaki fikirlerini, yani olayın nedenlerini, gelişimini ve mümkün sonuçlarını ortaya koyup tartışır. Seçilen olay iyi bir olay ise bunun geliştirilip yaygınlaştırılması yolları, kötü bir olay ise bunun engellenmesi ve düzeltilmesi yolları hep beraber ortaya konmaya çalışılır.

Eğer örnek olaylar iyi seçilmez veya iyi ortaya konmaz ise, olaydaki çatışma ve tartışmalar sınıfa da aktarılabilir. Bu yüzden sınıfa getirilecek örnek olayın temel ayrıntıları iyi belirlenmiş olmalıdır. Öğrenciler yeterli bilgi ve tecrübelerine sahip değil iseler katılım az olacak ve değişik fikirler ortaya konamayacaktır; bunun için konu seçimine çok dikkat edilmelidir. Örnek olayda temel bir sorun bulunmamalı. Bu sorunun analiz edilmesi istenmeli, böylece sorun iyice anlaşılmalı. Örnek olay, hedefler, ilişkiler ve değerler açısından değerlendirilmeli. Tartışma sonunda ortaya çıkan ilke ve sonuçlardan ve deneyimlerden ne şekilde yararlanılacağına üzerinde durulmalıdır.

2.5.1.4. Gösterip Yaptırma Yöntemi

Uygulama ve üst düzeydeki hedef davranışların kazandırılmasında, duyuşsal alanın değer verme, örgütlenme, kişilik haline getirme, devinişsel alanın tüm

basamakları için Gösterip-Yaptırma Yöntemi etkili biçimde kullanılabilir. Bir beceriyi kazandırmanın en etkili yolu, onun uygulamasını yaptırmaktır. Gösterip yaptırma, bir tekniğin ya da bir işlemin uygulanmasını, araç gerecin çalıştırılmasını, önce gösterip açıklayarak, sonra da öğrenciye alıştırma ve uygulama yaptırarak kazandırmanın amaçlandığı ortamlarda kullanılan bir öğrenme-öğretme yöntemidir. Bu yöntemde fiziksel ya da zihinsel beceriler, önce en uygun biçimiyle öğretmence gösterilir, gerekli açıklamalar yapılır, daha sonra öğrencilerin aynı becerileri tekrarlaması ve uygulaması istenir, yanlışlıklar anında düzeltilir; çünkü yanlış kazanılmış becerilerin sonradan düzeltilmesi çok zor ve zaman alıcıdır. Bu yöntemde şu ilkelere uyulması gerekir:

Kazandırılacak davranışlar; önce öğretmen tarafından en olgun şekliyle öğrencilere gösterilmeli, gerekli açıklamalar ve yinelemeler yapılmalıdır, çünkü öğrenci görmediği beceriyi yapamaz.

Her öğrenci gösterilen davranışı ve davranış zincirlerini gerçek bir durumda ya da gerçeğe yakın bir örüntüde yapmalı; yanlış anında öğretmen tarafından düzeltilmelidir.

Uygulamalarda her bir öğrencinin beceriyi yapıp yeter sayıda tekrarlamasına imkan ve fırsat verilmeli; bunlar öğretmen gözetiminde ve denetiminde yapılmalıdır, çünkü yineleme becerinin öğrenilmesini ve kalıcılığını sağlayabilir.

Becerinin bir bütün olarak ortaya çıkması için gerekli tüm iş ve işlem basamakları aşamalı olarak belirlenmeli ve bu basamaklar tahtaya yazılmalı; öğrencilere not ettirilmelidir. Çünkü iş ve işlem basamakları becerinin en kısa zamanda, en etkin ve ekonomik olarak ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi, zihinsel ve fiziksel becerileri kazanacak nitelikte olmalıdır. Çünkü öğrenme, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel hazır bulunuşlukla çok yakından ilgilidir. Gerekli ön koşul olan davranışlara sahip olmaya, o davranışın üstünde ve daha karmaşık davranışlar öğretilmez.

Öğrencilere yaşamda kullanacakları zihinsel ve fiziksel beceriler kazandırılmalıdır. Bunlara öncelik verilmelidir. Çünkü öğrenci işe yarayacağına inandığı becerileri öğrenmek isteyebilir ve bunları geliştirmeye çalışabilir.

Beceri aşamalı olarak dizilmelidir. Bir basamak öğrenilmeden diğerine geçilmemelidir. Yani iş ve işlem basamaklarının her biri tam olarak kazandırılmadan diğerinin yapılmasına izin verilmemelidir. Çünkü ürün en olgun biçimiyle ortaya çıkmayabilir, zaman ve enerji boşa harcanabilir.

Derslik, işlik, atölye kurallara uygun alarak düzenlenmelidir, yeterli araç-gereçle donatılmalıdır.

Öğrencilere basit, kolay ve önkoşul olan davranışlardan başlanılmalıdır.

2.5.1.5. Problem Çözme Yöntemi

Okulun görevlerinden birisi de öğrencinin hayata başarıyla uyum sağlayacak şekilde yetişmesini sağlamak olduğuna göre problem çözme metoduna yer verilmesi, okulun bu görevini gerçekleştirmesi bakımından gereklidir. Problem çözme: "... istenilen hedefe varabilmek için etkili ve yararlı olan araç ve davranışları türlü olanaklar içerisinde seçme ve kullanmadır." (Demirel 2002: 87). Bu yöntem, bilgiyi aktarma yerine yaratıcı bilgiyi üretmek için çocuklara yaratıcı ve üretici olmayı öneren bir yaklaşım biçimini ortaya koyar. Böylece öğrenciler bu yöntemi kullanarak bilgileri öğrenmeyi, beceri ve tutumlarını geliştirerek bunları kullanmayı ve karşılaştıkları sorunları çözmeyi rahatça başarabilirler. Problem çözme yöntemiyle öğrenme yaklaşımı, bilimsel araştırma yöntemini temel almaktadır. Bu yaklaşımın özü John Dewey'in genel problem çözme yöntemindeki beş aşamaya dayanmaktadır. Bunlar; problemi tanıma, geçici hipotezleri formüle etme, veri toplama, organize etme, değerlendirme ve açıklama, sonuca ulaşma, sonuçları test etme.

Problem çözme yönteminin; öğrencilerin, öğrenme-öğretme etkinliğine aktif olarak katılmasını sağlama, onlara bilimsel görüş ve düşünüş kazandırma, öğrenmeye karşı ilgi uyandırma, öğrenmeyi daha mantıklı ve sağlam bir temele

dayandırma gibi faydaları vardır. Bunun yanı sıra uygulamanın çok zaman alması, bazı konularda uygulamanın mümkün olmaması ve öğrenmenin değerlendirilmesinin güçlüğü gibi nedenler bu yöntemin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. “Öğretmenin yöntemin sakıncalı yanlarını ortadan kaldırabilmesi için, öğretmenlik eğitimi içinde öğreniminde meslek bilgisi, genel kültür, konu uzmanlığı konusunda iyi yetiştirilmiş olması ve öğrenciliğinde öğrendiği bilgileri mesleğinde uygulayabilir olması beklenmektedir.” (Baytekin 2001: 107).

2.5.1.6. Bireysel Çalışma Yöntemi

Öğretimde tek bir yöntem kullanılmaz. Öğretimde çeşitli yöntemler bir arada yer alır. Anlatım yöntemi de soru-cevap gibi tekniklerle bir arada güzel bir planlamayla kullanıldığında çok etkili bir yöntem olabilir. Öğretimde öğrencilere gösterilecek bir nesne bulunmasına önem verilmelidir. Bu hem ilgi uyandırmaya hem de sağlam bir öğrenmeye imkan sağlar. Gösteri yöntemi bu bakımdan değerlidir. Tartışma yöntemi öğrencileri en çok istenen yaratıcı düşünmeye yöneltir. Tartışma yöntemi ağır işleyen bir yöntem olmakla birlikte iyi kullanılırsa öğrenci için etkili bir yöntem sayılır.

Her zaman etkili bir yöntem kullanabilmek için; önce amaç seçmek, sonra bu amaca uygun araç, gereç ve eğitim ortamı hazırlamak, öğretimi basamak basamak yapmak, her basamakta yapılacak işleri öğrenme ilkelerinde belirlenen sıraya göre öğretim ilkelerini de göz önünde bulundurarak uygun öğretim yöntem ve tekniklerine baş vurmak gerekir. Öğretimde kullanılacak yöntem ve teknikler ne kadar çok ve çeşitli ise öğretim de o kadar etkili olur.

2.5.2. Edebiyat Öğretimi Açısından Öğretim Teknikleri

Her yöntem bir veya birkaç teknikle desteklenmedikçe başarıya ulaşmak güç olacaktır. Teknik: “Bir öğretme yöntemini uygulamaya koyma biçimi, ya da sınıf içinde yapılan işlemlerin bütünü.” (Demirel 2001: 89) diye tanımlanır. Çoğu zaman yan yana kullanılan yöntem ve tekniğin birbirinden farkı şöyle açıklanabilir: tartışma

bir yöntemse beyin fırtınası bir tekniktir. Yani yöntem bir tasarım, teknik ise bu tasarımın uygulanış biçimidir.

Eğitim-öğretimde yaygın olarak kullanılan teknikler kendi içerisinde; Grupla öğretim teknikleri ve Bireysel öğretim teknikleri olmak üzere ikiye ayrılır. Grupla öğretim teknikleri şunlardır: Beyin fırtınası, Gösteri, Soru- Cevap, Drama ve Rol Yapma, Benzetim, İkili Çalışma ve Grup Çalışmaları, Mikro Öğretim, Eğitsel oyunlardır. Bireysel öğretim teknikleri ise: Bireyselleştirilmiş öğretim, Programlı öğretim ve Bilgisayar destekli öğretimdir.

2.5.2.1. Grupla Öğretim Teknikleri

Grup; birbiriyle ilişkisi olan, birbirine bağlı iki veya daha fazla kişiden oluşan toplumsal bir birimdir. Grupla öğretim teknikleri, ferdin sosyal gelişimini ve değişimini sağlar.

Grupla öğretimde; öğrenciler arasında karşılıklı etkileşme olanaklıdır. Öğrencilerin ilerlemelerini değerlendirmek, onların daha iyi beceri kazanmalarına imkan sağlamak mümkün olur. Öğrenci, başkalarının düşüncelerine daha çok saygı duymaya başlar, diğer insanlarla yardımlaşmayı ve işbirliğini öğrenir. Nihayetinde birlikte öğrenme ve başarıya azmi kuvvetlenir. Ben yerine biz kavramının gelişmesi sağlanır.

2.5.2.1.1. Beyin Fırtınası

Beyin Fırtınası, birden fazla kişinin bir araya gelerek bir konuyla ilgili fikirlerini tartışmaksızın açıklayarak, birbirleriyle fikir alışverişinde buldukları, bireyin yaratıcı düşünme gücünü geliştiren bir öğretim tekniğidir.

Beyin fırtınası tekniği; Bir probleme çözüm yolu bulmak ve çözüm yollarından en iyisini seçmek, katılımcıları bildikleri bir konuda konuşturmak ve sahip oldukları bilgilerin doğruluğunu ya da yanlışlığını fark ettirmek amacıyla kullanılır.

Beyin fırtınası tekniği uygulanırken aşağıdaki etkinliklere yer verilmesi gerekir; katılımcılara önce fikir üretecekleri bir konu verilir. Katılımcıların her birine bu konudaki görüşleri sorulur. Katılımcının görüşü, üzerinde hiçbir yorum yapılmadan tahtaya ya da büyük bir kağıda yazılır. Katılımcıların fikirleri listelendikten sonra, ortaya atılan tüm fikirler katılımcılarla birlikte tek tek değerlendirilir. Değerlendirme sırasında benzer olan fikirler birleştirilir. Açık olmayan fikirler sahibine açıklattırılır. Katılımcılarla birlikte en iyi olan fikirler seçilir ve uygulamaya konulur.

2.5.2.1.2. Gösteri

Gösteri, öğretmenin öğrencilerin önünde bir şeyin nasıl yapılacağını göstermek ya da bir prensibi açıklamak için yaptığı işlemlerdir. Demonstrasyon yöntemi de denir. “Demonstrasyon, bilgi edinmek, ilgi uyandırmak ve çalışma standardı geliştirmek, göze ve kulağa aynı anda hitap etmek suretiyle bir işin nasıl yapıldığını göstermek için baş vurulan bir gösteri tekniğidir.” (Tan ve Erdoğan 2004: 81).

Gösteride hem görsel hem işitsel iletişim kullanılır. Gösterinin en önemli faydası herhangi bir şeyin en uygun biçimde ya da ustaca nasıl başarılacağını göstermedir. Bu nedenle gösteri en uygun bir biçimde hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

Edebiyat öğretiminde öğrenmenin gerçekleşmesinde gösteri ve çalışma araçları çok önemlidir. Soyut konuların somutlaştırılmasında, dersin daha ilgi çekici hale gelmesinde ve ezberden kurtarılmasında harita, grafik, fotoğraf, slayt makinesi, CD ROM, televizyon vb. görsel çalışma araçlarının ve materyallerinin kullanılması gereklidir.

Bu teknikte öğrenci hem işitir hem de görür. Kelimelerin sözel ifadelerin yetersiz olduğu yerlerde gösteri tekniği etkilidir. Öğrencilerin dikkatini çeker.

Plan yapılmasının güçlüğü bu tekniğin kötü tarafıdır. Kalabalık sınıflarda uygulanması problemlere neden olabilir. Duygulara yönelik konularda etkili değildir.

Karmaşık bir gösteride öğrenci öğrenemiyorum, öğretmen de öğretemiyorum kaygısına düşer. Çok zaman alabilir. İyi hazırlık yapılmadıysa, dönütlere dikkat edilmezse öğretime yardımcı olmaz.

Yöntemi en iyi kullanmak için; iyi plan yapılmalıdır. Öğretmen aracı doğru kullanmalı, yapılanın bir özeti olmalıdır.

2.5.2.1.3. Soru- Cevap

Eğitim-öğretim ortamında sıkça baş vurulan tekniklerden birisi de soru-cevap tekniğidir. Bu teknikte, önceden hazırlık yapıldığı takdirde başarılı olunur. Bunun için öğretmen tarafından sorular ayrıntılı bir şekilde hazırlanmalıdır.

Bu teknik, öğrencilere düşünme, konuşma ve yorum yapma alışkanlıkları kazandırma bakımından oldukça önemlidir. Öğretmene, kazandırılmak istenilen bilgileri örgütleme, öğrencilerin düşünmesini sağlama ve geliştirme, öğrencilerin öğrenme düzeylerini anlama, öğrencilerin derse ve konuya karşı dikkat ve ilgilerini arttırma, öğrencilerin önceki öğrenmelerini pekiştirme ve yeni konu ile ilişkisini kurarak anlamlı öğrenmeler sağlamasına yardımcı olur.

Teknik uygulanırken dikkat edilmesi gereken noktalar da şunlardır: öncelikle sorular öğretim amaçları ile tutarlı, soru hazırlama teknikleri açısından kusursuz ve öğrencilerin cevap verebilecekleri nitelikte olmalıdır. Soruların cevapları hep aynı öğrencilerden istenmemelidir. Sorular öğrencilerin yetenek düzeylerine uygun olmalıdır. Öğrenmesi yavaş olan ve içine kapanık öğrencilere kolay sorular sorulmalıdır. Yanlış veya eksik cevap veren öğrencilerin ipuçları ile yönlendirilerek doğru cevaplar vermeleri sağlanmalı, onları küçük düşürücü davranışlardan kaçınılmalıdır.

Tüm sınıfın dikkatli ve ilgili olmasını sağlamak için de; sınıftaki bütün öğrencilere tek tek soru sorulması gerekiyorsa, sorular oturma sırası, numara sırası gibi belli bir sıraya göre değil de tesadüfi yolla sorulmalıdır. Sorular önce tüm sınıfa sorulmalı, öğrencilere düşünmeleri için biraz zaman tanındıktan sonra cevap vermesi istenen öğrencinin ismi söylenmelidir.

Bu teknik öğrenciyi aktif hale getirdiği için öğrenme daha fazla olmaktadır. Öğrencilere soru sorma fırsatı hazırlanır ve dersin işlenişi bu sorulara göre yönlendirilirse başarı daha da artacaktır. Öğretmen öğrenci sorularına yer ve önem verdikçe onların daha dikkatli olmalarını ve konuyla daha çok ilgilenmelerini de teşvik etmiş olacaktır.

2.5.2.1.4. Drama ve Rol Yapma

Rol oynama tekniğinde bir fikir, durum, sorun veya olay bir grup önünde dramatize edilir. Grubun üyeleri yalnızca dinlemek ya da tartışmak yerine olayın nasıl oluştuğunu da izlerler. Rol oynama yöntemi özel bir değere sahiptir. Çünkü bu yöntemde öğrenciler başka bir kimsenin kimliğine bürünürler, başkalarının nasıl hissettiğini ve düşündüğünü fark ederler. Dramada roller öğretmen tarafından dağıtılır. Ancak bu rolün nasıl oynanacağını öğrenci belirler. Bu yöntemin faydaları şu şekilde sıralanabilir;

1. Grup önünde sergiledikleri oyunlar ile öğrencilerin sosyalleşmesi sağlanır.
2. Aktif öğrenme gerçekleşmiş olur.
3. Bu yöntem sayesinde öğrencilerin problem çözme ve karar verme yetenekleri gelişir.
4. Öğrenciler öğrenme sürecine bizzat katıldıkları için öğretim olayı zevkli geçer.

Bu yöntemin dezavantajları; çok zaman gerektirmesi, bazı öğrencilerin karakterleri anlamada güçlük çekmesi bazı yetenekli öğrencilerin durumu tekellerine almaları, amaçların tam açıklanmaması sonucu; izleyenlere değil sadece faaliyete katılanlara faydalı olmasıdır.

2.5.2.1.5. Benzetim

Benzetim, dinamik bir sistemin özelliklerini ve davranışlarını bilgisayar aracılığıyla değerlendiren bir tekniktir. Diğer bir tanımla benzetim, incelenen bir gerçek hayat sisteminin belli bir zaman diliminde istenilen gerçek karakteristiklerini tahmin etmek amacıyla sistemin matematiksel, mantıksal bir modelinin geliştirilmesi ve bu sistem üzerinde deneyler yapılması sürecidir.

Benzetimde amaç; gerçek bir sistemi, kurulan model üzerinden tanıyıp araştırmak, değişik kararları ve seçenekleri gerçek sistemde hiçbir değişiklik yapmadan deneyebilmek, elde edilen bilgiler ışığında, sistemle ilgili öngörülerde bulunabilmek ve uygulamaya esas olan kararları belirlemektir.

Böylelikle eğitici bir ortamda gerçekteki olayların taklit veya kopyaları güçlü bir teknikle öğretilmiş olur. Bu teknik öğrencileri sadece motive etmekle kalmaz , olayların gerçek ortamda nasıl bir tepki vereceğini de öğretir.Hemen hemen her defasında detayları değiştirerek veya hariç tutarak gerçekleri basitleştirir. Öğrenci olayların gerçek ortamlardaki hareketlerini gerçek ortamlara benzer ortamlarda öğrenir. Bu basitleştirilmiş dünyada öğrenciler, problemleri çözerler, prosedürleri öğrenirler ve onların nasıl kontrol edildiğini veya farklı ortamlarda nasıl hareket ettiklerini öğrenirler.

2.5.2.1.6. İkili Çalışma ve Grup Çalışmaları

Bu yöntem öğrencileri, özellikle insan ilişkilerine alıştırmaları bakımından değerlidir. Bu yöntem aynı zamanda öğrencileri bir amaca yönelmiş araştırma niteliğinde olan ortak çalışma yapmaya da alıştıırır.

2.5.2.1.7. Mikro Öğretim

Bir öğretim yöntemi olarak Mikro öğretim: "...normal öğrenme ve öğretim süreçlerinin karmaşıklığını basitleştirmeyi amaçlayan bir laboratuvar öğretim yöntemidir." (Tan ve Erdoğan 2004: 75) diye tanımlanır.

Öğrenci katılımını artırma ve ilgisini çekme için hareket akışlı ders planı hazırlanır. Öğrenciler derste hızı hissetmekte her zaman bir şeylerle meşgul olmaktadır. Yeni konularda bile çok az yavaşlanır. Çünkü o konuya başka günlerde tekrar dönlür. Böylece öğrenciler bir konuyu tamamen öğrenmek için çoklu olanaklara ve zamana sahiptir.

Bu yöntemde öğrenci dikkatinin dağılmasını engellemek temel amaçtır. Yavaş öğrenmeye çok az öğrenci sabırlıdır. Öğrencilerin çift olmaları istenir. Bu sayede anlamayan öğrenci arkadaşından daha iyi öğrenirken, diğer öğrenciler de sıkılmayacaklardır. Öğretmen bir konuya tekrar tekrar dönmelidir. Böylece öğrenciler o konuyu şimdi anlamadıysa tekrar dönülme olanağına sahip olduklarını bilmelidirler.

Yine bu yöntemde bir konuyu bir kerede öğrenmek yerine konuya zaman zaman tekrar dönmek, öğrencilerin derhal öğrenmeleri gerektiği fikrini yok etmek ve kişisel hızları ile öğrenmelerine olanak tanımak amaçlanmaktadır. Örneğin: İlk olarak Korosal Çalışma ile başlanır, sonra GÜdümlü Uygulama, Öğretmenin Yüksek sesle Düşünmesi ile devam edilir ve Gözden Geçirme Testi ile ders bitirilir.

Öğretim sırasında öğrenci katılımını sağlayacak ama öğrencinin tahmin etme ve kendini güvende hissetmesini tehdit etmeyecek değişiklikler yapılır. Amaç, derste oluşabilecek karışıklıkları önlemektir. Yeni öğretim stratejileri öğrencilerde ilk başta kaygı yaratabilir. Çünkü öğretmenin tam olarak ne yapmak istediğini bilemezler. Yeni stratejilere giderek alışacaklar ve kendilerini daha rahat hissedecekler. Bu dönemden sonra yeni stratejiler eklenebilir.

2.5.2.1.8. Eğitsel Oyunlar

Hareket, konuşma ve taklit gibi öğelerden yararlanarak doğa ve toplum olaylarının hayali bir ortam içinde canlandırılmasına oyunlaştırma denir. Oyunlarla öğretim özellikle küçük sınıflarda kullanılan bir yöntemdir. Oyunlar çoğunlukla öğrenilenin pekiştirilmesi aşamasında kullanılır.

Öğretimde oyunlaştırmanın önemli bir yeri vardır. Oyunlaştırma, çocuklara gördüklerini ya da hayal ettiklerini hareket, konuşma ve taklit yoluyla anlatma olanağı sağlar. Onlara, başkalarının durum ve davranışlarını canlandırırken kendi duygu ve düşüncelerini de belirtme fırsatları verir. Oyunlaştırma etkinlikleri aracılığıyla çocuklar hem başkalarını hem de kendilerini daha iyi tanımaya başlarlar. Bu arada sözcük dağarcıkları zenginleşir, söyleyiş ve anlatım bakımından gelişme gösterirler. Öğrenci duygularını eğiten, kişiliğinin sınırlarını genişleten, esnekleştiren bu yöntemde öğrenciler, yaşanmış veya yaşanması olası olaylar karşısında daha derin anlama, güzel davranışları daha benimseme becerilerini kazanır.

2.5.2.2. Bireysel Öğretim Teknikleri

Bireysel çalışma teknikleri öğretme-öğrenme sürecinde en yaygın olarak kullanılan tekniklerdendir. Bireysel çalışma, öğrencinin bir konuyu yaparak yaşayarak öğrenme yoludur. Bu yöntem, bir öğrencinin bir konuyu kendi başına öğrenmek istediği veya kendi başına çalışma yapmak istediği zaman kullanılır. Araştırma ve tam öğrenme yoluyla öğretme yaklaşımlarında, ayrıca uygulama, analiz ve sentez düzeylerindeki davranışları kazandırmada kullanılır. Bireysel çalışma tekniğinde plan, amaç ve zaman çok önemlidir. Plansız ve amaçsız faaliyetler boşa zaman kaybıdır. Bireysel öğretimde kullanılan tekniklerin başında Programlı Öğretim gelmektedir. Bilgisayar Destekli Öğretim ve Bireyselleştirilmiş Öğretim de bireysel öğretim tekniklerindedir.

2.5.2.2.1. Bireyselleştirilmiş Öğretim

Hiçbir öğrenme, bireysel çalışma kadar etkili olamaz. Bu teknik öğrenciyi merkeze almaktadır. Öğrenci, yaparak ve yaşayarak öğrenir. Her öğrenci öğrenme durumunu kendine göre ayarlar. Öğrenme, öğrencinin ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarına uygun olarak yapılır.

Bu teknikte; amaç iyi belirlenmezse, zaman en iyi şekilde kullanılmazsa, planlama iyi yapılmazsa, basılı araçlardan bilgi edinilirken önemli hususların altı çizilmez ve özet çıkarılmazsa başarılı olunamaz. Teknikte öğrenci ve öğretmene

farklı roller düşmekte ve öğrenci merkeze alınmaktadır. Öğretmen sınıftaki tüm öğrencilere değil, sadece 3-5 öğrenciye yönelmektedir. Öğretmen genel anlamda planlama yaparken, öğrenciler kendi öğrenecekleri konular hakkında kararlar almakta, değerlendirme aşamasında yapacaklarını belirlemektedirler.

2.5.2.2.2. Programlı Öğretim

Temelinde öğretimin bireyselleştirilmesi düşüncesi vardır. Programlı öğretimin kurucusu Skinner'dir. Programlı öğretim Skinner'in pekiştirme ile ilgili ilkelerinden hareketle ortaya çıkmış bireysel bir öğretim tekniğidir. Skinner yaptığı öğrenme deneylerinde ödüllü "*pekiştireç*" olarak kullanmıştır.

Programlı öğretimde; programlı öğretime göre hazırlanmış kitaplar, programlı öğretim makinaları ve bilgisayarlar kullanılmaktadır. Ülkemizde uygulanmakta olan Açıköğretim Fakültesi ders kitapları ve ilkokullarda kullanılan doldurmalı alıştırmalar kitapları programlı öğretime uygun yazılmış kitaplara örnek olarak verilebilir. Yine bazı bilgisayar programları da programlı öğretimde kullanılmaktadır.

2.5.2.2.3. Bilgisayar Destekli Öğretim

Bilgisayar Destekli Öğretim, bilgisayarın dersin öğretiminde bir araç olarak kullanılmasıdır. Bilgisayar Destekli Öğretim kavramı olarak 1960'lı yıllarda ortaya atılmış 1970'li yıllarda da ABD üniversitelerinde araştırılmaya başlanmıştır. Bilgisayar Destekli Öğretimde öğretmen konuyu işlerken sahip olduğu donanım ve yazılım olanaklarına, konunun ve öğrencilerin özelliklerine göre bilgisayarı değişik yer ve zamanlarda kullanabilir. Eğitsel ders yazılımları kullanan öğrenciler, bilgisayar başında kendi öğrenme hızları doğrultusunda konuyu öğrenebilirler.

Bilgisayar; ders kitapları ya da laboratuvar malzemeleri gibi etkili bir ders aracıdır. Burada öğretmenin hedefi öncelikle, günlük ders işleyişi sırasında, en yeni teknolojilerin ürünü olan bilgisayarı ne zaman kullanacağına karar vermek olmalıdır. Ortaöğretim müfredatına uygun hazırlanmış yazılımlarla, sınıfta işlediği konuya uygun olarak, etkileşimli deneyler, oyunlar, alıştırmalar testler ve ansiklopedi

bölgümleri ile zenginleştirilmiş yazılımlar rahatlıkla sınıflarda kullanabilir. “Bilgisayar Destekli Öğretim programlarının uygulanışı; alıştıırma ve tekrar, birebir öğretim, problem çözüme ve benzetim programları olmak üzere dört çeşittir.” (Demirel 2002: 167).

2.6. EĞİTİM ve ÖĞRETİMDE GÖRSEL MATERYALLER ve GÖSTERİ TEKNİĞİ

Öğretim, “Önceden belirlenmiş hedeflere ulaşması için gereken davranışı (bilgi, beceri ve tutumu) öğrenciye kazandırma sürecidir.” (Başaran 1998: 139). Yani öğrenciye belli bir şeyi öğretme, bilgi verme veya onu bilgi ile donatma işidir.

Öğrencide istendik davranışların geliştirilmesi için görsel ve işitsel yöntemlerin birlikte kullanılması gerekir. Bu faaliyete aynı zamanda gösteri yöntemi de denir. Herhangi bir konunun gösteriminin materyali olduğu ve bunun nasıl yapılacağı öğrencilerin önünde gösterilmek suretiyle öğretilmesi esasına dayanır. Örneğin; Türk edebiyatı tarihi ile ilgili kavramları öğretme bu yöntem sayesinde kolayca gerçekleşebilir. Bu faaliyet ise çeşitli araç ve gereçler yardımıyla sağlanır. Konulardaki şekiller, fotoğraflar, tablolar öğretim sırasında öğrenmeyi araç-gereç yardımıyla anlaşılır hale sokar. “Öğretimde araç-gereç kullanımı, çoklu öğrenme ortamının sağlanmasına katkı getirir.” (Tan ve Erdoğan 2004: 96).

Görsellik ancak gösteri yöntemi ile gerçekleşir. Gösteri yöntemi aslında herhangi bir konunun araç ve gereç yardımıyla öğretilmesidir. Bu araç ve gereçler; görsel, işitsel ya da hem görsel hem de işitsel olabilir. Bu yöntem daha çok duyu organını uyardığı, öğrencinin ilgi ve dikkatini çektiği için öğrenmeyi kolaylaştırır. İnsanlar; okuduklarının % 10'unu, işittiklerinin % 20'sini, hem görüp hem de işittiklerinin % 50'sini, söylediklerinin % 70'ini ve yapıp söyledikleri bir şeyin ise % 90'ını hatırlar. Öğretimde görsel ve işitsel araçlar kullanıldığında öğrenme hem daha çabuk ve hem de daha kalıcı olur. Yine öğrenilenlerin, % 75'i görme, % 13'ü işitme, % 6'sı dokunma, % 3'ü koklama ve % 3'ü tatma ile sağlanmaktadır. Daha önemlisi, işitilenin, % 20-25'i görülüp işitilenin % 60-65'i hatırlanmaktadır (Küçükahmet 200: 43). Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi bir öğretim etkinliği ne kadar çok

duyu organına hitap ederse öğrenme o kadar iyi gerçekleşir. Görme ve işitmenin, öğrenme üzerinde bu orandaki etkisi, görsel materyallerin tasarımını son derece önemli kılmaktadır.

Araç: “Öğrencinin öğrenmesi, öğretmenin etkin bir öğretme sağlayabilmesi için özel olarak hazırlanmış öğretme- öğrenme yardımcıları.” (Demirel 2002: 50); gereç ise: “Yazılı ve basılı öğrenme ortamı.” (Demirel 2002: 50) şeklinde tanımlanır.

Araç ve gereçlerin öğretimdeki rolleri; öğrencinin dikkatini çekerek onları güdülemek, öğrencinin dikkatini canlı tutmak, öğrencinin duygusal tepki vermesini sağlamak, kavramları somutlaştırmak, anlaşılması zor olan kavramları basitleştirmek ve şekiller yoluyla bilginin düzenlenmesini ve alınmasını kolaylaştırmaktır.

Öğrenmeyi gerçekleştirmede araç ve gereçlerin; amaca hizmet eden ve konunun öğrenilmesini kolaylaştırır nitelikte olması gerekir. Araç ve gerecin amaca uygun olarak kullanılabilmesi doğru olmalarına bağlıdır. Doğruluğu tartışılan araç ve gereçler öğretimde birlik ilkesini zedeler.

Hazırlanacak araç ve gereç öğretimin (ilk, orta, lise, üniversite) her basamağında müfredat programlarına göre hazırlanmalıdır. Öğretimin seviyesine hitap etmeyen araç ve gereçler öğrenmeyi gerçekleştirmekten uzaktır. Çünkü öğrenme ile verilmek istenen bilgiler öğretim kademelerine göre farklılık gösterir.

Konunun açıklanmasında gerekli şekil ve tabloların renk, çizim ve yazı tarzı yönünden estetik olması gerekir. Kullanılacak fotoğraf ve slaytlarda da estetiğe dikkat edilmelidir. Estetik olma öğrencinin ilgi ve dikkatini çekerek öğrenmeyi kolaylaştırır.

Araç ve gereçlerin kolay kullanımının yanında sağlam ve dayanıklı olması da gerekir. Sağlam ve dayanıklı olmayan araç ve gereçler çabucak yırtılır, bozulur dolayısıyla kullanılamaz hale gelir.

Müfredata uygun bilgileri içeren araç ve gereçler sade bir şekilde hazırlanmalıdır. Fazla bilgi yığınının öğrenmeyi zorlaştırdığı göz ardı edilmemelidir.

Görsel araçlar; kitaplar, haritalar, yazı ve gösterim tahtaları, resim ve karikatürler, gerçek eşyalar ve modeller, projektörler (yansıtıcılar)'dir. İşitsel araçlar: radyo, pikaplar ve plâklar, teyp, ses bantları ve CD'lerdir. Hem görsel hem işitsel araçlar ise: film makinesi ve hareketli filmler, kapalı devre televizyon, teleteks, video, videoteks, etkileşimli (interactive) video iletişim uyduları'dır. Bunlar arasında karikatürün ayrı bir yeri vardır. "... çünkü bütün derslerde motivasyon unsuru olarak kullanılabilen karikatür, çizgi, düşünce ve mizah gibi bütünleşebilen üç ögeyi birlikte taşır." (Efe 1998).

2.7. EDEBİ SANATLAR ÖĞRETİMİNDE KARİKATÜR KULLANIMI

Sanatın kullandığı biçimleme araç ve gereğine göre ve o gerekle varmak istediği amaca göre dallara ayrıldığı yukarıda belirtilmiştir.

Karikatür sanatı biçim kazandırmak istediği yaşantıları iletilebilir kılmak üzere, edebiyat sanatının izlediği yolu takip eder, bir tür resim- yazı oluşturur.

Sanatçılar kullandıkları malzemeye sıradan insanlardan farklı, güzel, estetik değer taşıyan bir biçim verirler. Bu edebiyatçı ve karikatüristler için de böyledir.

Edebiyatçılar dili biçimlendirmek için söz ve anlam sanatlarından yararlanılır. Söz ve anlam sanatlarına karikatüristlerin de baş vurduğu görülmektedir.

2.7.1. Edebiyat ve Karikatür İlişkisi

İlk bakışta birbirinden ayrı iki sanat dalı gibi görünseler de edebiyat ve karikatür deyim yerindeyse içli dışlıdır. Bu biraz da karikatür ve edebiyatın amacının örtüşmesinden kaynaklanmaktadır.

Edebiyat sözcüğü Arapça'dan dilimize geçmiştir. Bugün bir bilim ve sanat dalının adı olarak kullandığımız edebiyat; dille ifade edilen (yazılı veya sözlü) her şeyi kapsamaktadır.

Karikatür ise; İtalyanca (caricare) sözünden gelmiş ve Türkçe'ye yerleşmiştir. Başlangıçta insanların görünüşlerini bozma, abartma, karakteristik

özelliklerini ön plana çıkartma şeklinde değerlendirilen karikatür; zamanla değişik varlıkların da abartılarak çizilmesi eylemine dönüşmüştür.

Karikatürist Turhan Selçuk karikatürü: “Bugünkü durumuyla çizgiyle mizah yapma sanatıdır.” (Kar 1999: 19) diye tanımlıyor. Edebiyat öğretmeni ve karikatürist Hasan Efe ise: “Bugüne dek bir çok tanımı olsa da biz çizgiyle yapılan söz sanatıdır, diyeceğiz.” (Efe 2004: 5) sözüyle karikatürdeki sanat olgusuna dikkati çekiyor ve karikatür ile edebiyatın kesişim noktasına işaret ediyor.

Duygu ve düşünceleri, olay ve olguları güzel ve etkili bir biçimde anlatma sanatı olarak tarif edilen edebiyat, insanı bireysellikten kurtarıp başka insanların yaşayışları ile bütünleştirmeyi amaçlarken; kişi ya da olayların gülünç, çelişkili yanlarını yakalayarak bazen yazıyla da desteklenen abartılmış çizgilerle mizaha dönüştürme sanatı diye tanımlanan karikatür ise insan yaşantısını eleştirmek üzere tartışmaya açar.

Edebiyatın da karikatürün de okura sunduğu evren kurmacadır; bu kurmaca evreni oluşturan öğeler gerçek hayattan alınmasına rağmen gerçeğin tıpa tıp aynısı değildir.

Edebiyatı yapı gereci olarak imgeler kullanılır, karikatürde ise (diğer görsel sanatlar da olduğu gibi) ışıktan faydalanılır.

Her sanatçının duygu ve düşüncelerini diğer insanlara iletmek için kullandığı bir ifade aracı vardır. Örneğin; müzisyen sesleri, heykeltıraş taşı, karikatürist ise bir tür resim- yazı (resimsel simgelerle oluşturulan bir yazı) kullanır.

Edebiyatçıların ifade aracıysa dildir. “Dil, insanların anlaşmalarını sağlayan, işaret ettikleri varlık ve kavramlarla doğrudan bir bağı olmayan nedensiz ses dizgelerinin meydana getirdiği bir sistemdir.” (Özer, 1991) Yalnız edebî dil günlük dilden farklıdır. Edebî dili farklı ve etkili kılansa söz ve anlam sanatlarını içermesidir.

Sözcüklerin asıl anlamları çoğu zaman duyguları, hayalleri ifadeye yetmez bu yüzden sanatçılar mecazî (düz değişmeceli) anlatımın etkili gücünden faydalanırlar. Edebî eserleri anlamak ve onlardan hoşlanmak dolaylı anlatımları (mecazları) bilmekle mümkündür. Karikatüristler de tıpkı edebiyatçılar gibi söz ve anlam sanatlarından yararlanırlar. Örneğin; kimi edebiyatçılar karşıt anlamlı sözcükleri kullanarak ya da duygu ve düşüncelerini abartılı bir şekilde anlatarak okuyucunun ilgisini çekmeye çalışırlar. Aynı yöntemi karikatüristler de kullanır. Zaten karikatürün temelinde de abartma ve karşıtlık vardır.

Sanatlı kullanımlar edebiyat ve karikatürün kesiştiği yerdir. Bu nedenle edebiyat derslerinde öğrencilerin öğrenme güçlüğü çektikleri edebî sanatlar konusu karikatür destekli anlatılabilir. Bu şekilde etkili ve kalıcı bir öğrenme sağlanabilir.

2.7.2. EDEBİ SANATLAR ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLECEK KARİKATÜRLER ve ÖZELLİKLERİ

Burada, edebî sanatlar öğretiminde kullanılacak karikatürlerin çeşitlerini ve özelliklerini, kaynakları ve öğretimdeki yeri açısından değerlendirmek faydalı olacaktır. Elbette ki; eğitim-öğretim ortamında her karikatürü kullanmak doğru değildir. Kullanılacak karikatürlerde belirli bazı özellikler bulunmalıdır. Bu nedenle edebî sanatlar öğretiminde kullanılacak karikatürler özenle seçilmelidir.

Öncelikle karikatürün; yazılı ve yazısız iki türü bulunduğunu belirtmek gerekir. Yazılı karikatür; genellikle günlük gazetelerde ve haftalık mizah dergilerinde sıkça rastlanan konuşma balonlu karikatürlerdir. Böyle karikatürleri okuyucunun anlaması kolaydır. Yazısız karikatür ise sanat kaygısının ön planda tutulduğu karikatürlerdir. Bu tip karikatürde kesinlikle konuşma balonu kullanılmaz, her şey çizgiyle ifade edilmeye çalışılır. Anlaşılması yazılı karikatüre göre daha zordur ama evrensel olan karikatür de işte budur. Bu grupta karikatür; kare sayısına göre de gruplandırılabilir. Bazı karikatürler tek bir kareden oluşur,

bazılarında ise birden çok kare (Böyle karikatürlere bant karikatürü de denir.) kullanılabilir.

Eğitimde karikatürün yazılı veya yazısız; tek kareli veya birden çok kareden oluşunu kullanılabilir. Ancak bazı edebî sanatların öğretiminde yazısız karikatür işe yararken bazılarında da yazılı karikatüre gereksinim duyulmaktadır. Örneğin; ündeşleme haykırı ve konuşurma sanatları için kesinlikle yazılı karikatüre ihtiyaç vardır. Yine leffü neşr ve tekrar sanatının öğretimi için bant karikatürlerinden istifade etmek bir zorunluluk olarak görünmektedir. “Dersin başında konu sezdirilmişse, yazısız karikatür ile çok uzun tartışma ve yorumlamalar yapılabilir. Karikatür yazılı ise ileti çabuk alınacağından tartışmalar sürdürülemez.” (Efe 1998). İşte bu noktada kullanılacak karikatürün yazılı mı yazısız mı olacağı; amaca göre değişecektir. “Karikatürlerle eğitimde öğretmen, konunun çabuk kavranmasını -iletinin verilmesini- istiyorsa güdülemeyi uzatmadan yazılı karikatürün yardımıyla verebilir. Konu üzerinde tartışma açmak, konunun değişik boyutlarını kavratmak istiyorsa yazısız karikatür kullanabilir.” (Efe 1998).

Öğretimde kullanılacak materyal eğitimin amacıyla örtüşmelidir. Seçilecek araç öğrenciyi eğitim hedefine en kısa sürede ulaştıracak cinsten olmalıdır. Bunun yanı sıra karikatürün konuya uygun düşmesine ve ders sonucunda verilmek istenen mesajı taşımaya dikkat edilmelidir.

Seçilecek karikatürler karışık olmamalıdır. Karikatürlerin öğrenci seviyesine uygunluğuna dikkat edilmelidir. Seviyeye uygunluk göstermeyen karikatürler dersi asıl amacından saptıracak ve verim elde edilemeyecektir.

Eğitim öğretim ortamında; politik ve müstehcen içerikli karikatürlere yer verilmemelidir. Kullanılacak karikatürlerin güzellik, doğruluk, iyi ve kötü çelişkisi gibi evrensel konuları dile getirir olmasına özen gösterilmelidir.

Öğretmen karikatürü nerede ve nasıl kullanacağını önceden belirlemelidir.

Karikatürle eğitimde olumlu sonuç verebilecek tepegöz veya bilgisayar gibi öğretim teknolojilerinden de yararlanılması yoluna gidilmelidir.

Edebi sanatların gösteri tekniği kullanılarak ve karikatür destekli anlatılmasının sağlayacağı faydalar da şöyle sıralanabilir:

Gösteri tekniğiyle öğretim en etkili anlatım biçimlerinden birisidir. Bu teknik sayesinde en zor konular kolayca anlatılır, hatırdaki kalacak bir etkiye kavuşur. Günlük gazetelerde ve mizah dergilerinde yayınlanan karikatürler çok daha yüksek bir etkiye sahiptir. Çünkü karikatürler düşündürmenin yanı sıra insanı gülümsetmektedir de. “Derslerde konu ile karikatür çakıştırılabilirse öğrenci verilen konuyu daha iyi anlar ve bir daha unutmaz. En ağır konularda bile dersin sıkıcı havasından mizahla sıyrılır, rahatlar.” (Efe 1998).

Öğretime başlamadan önce öğrencilerin dağınık olan dikkatlerini bir noktada toplamak ve onları güdülemek gerekir. Karikatür bu iş için uygun bir araçtır, “Eğitimin her alanında, bir karikatür ile öğrencileri güdüleyebiliriz.” (Efe 1998). Burada eğitimcinin dikkat etmesi gereken; konusunu karikatür ile çakıştırmaktır. Unutulmamalıdır ki; karikatür eğitim için bir amaç değil araçtır.

Karikatürlerin öğretim materyali olarak kullanılışı yenidir. Edebiyat öğretiminde söz ve anlam sanatlarını kavratmak, öğrenilenleri zihne yerleştirmek bu yolla edebiyat öğretimini sıkıcılıktan ve tek düzelikten kurtarmak mümkündür. Karikatürler anlatımı kolaylaştırır, öğretime renk katar, karmaşık meselelerin çözümüne yardımcı olur ve zor konuların kavranmasına önemli katkılar sağlar.

Gençlerin mizaha ve karikatüre düşkünlüğü bilinen bir gerçektir. Onların bu ilgilerinin eğitim ortamında kullanılması dersi sıkıcılıktan kurtaracaktır. Eğitim ortamında karikatür kullanımı ezberciliği de önleyen çok önemli bir araç olabilir “Gelişen öğretim sürecinde birey (öğrenci,okur...) karşılaştığı yeni bilgi, kavram, vb. ile belleğindeki algılama noktasını harekete geçirerek önceki bilgilerini yeniden yüzeye çıkarır. Bu çıkış, bir çağrışım ya da yeni bir öğrenimin yolunu açar. Böylece ezbere dayalı öğrenimler, algılama noktasının harekete geçmesiyle yerini ezbersiz öğrenimlere bırakır.” (Efe 2005).

III. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma, deneysel yöneme göre yapılmıştır. Deneysel yöntem; “Araştırmada herhangi bir olay, olgu, obje, subje (kişi) ve etkeni inceleyerek değişkenler arasındaki neden- sonuç ilişkilerini tespit etmek ve sonuçları karşılaştırarak ölçmek için yürütülen araştırmadır.” (Ekiz 2003: 99). Deneysel yöntem; Klasik Deneysel Yöntem ve Yarı Deneysel Yöntem olarak ikiye ayrılır. Bu Araştırmada Klasik Deneysel Yöntem kullanılmıştır. Uygulamanın yapıldığı okul; yarı rastlantısal yöntemle seçilmiştir.

Araştırmada; ön test, son test ve en son test uygulanmıştır. Bu araştırmada dört grup oluşturulmuştur. Bu gruplar öğrencilerin 2004-2005 eğitim-öğretim yılı birinci kanaat dönemi notları dikkate alınarak oluşturulmuş ve grupların not ortalamaları eşitlenmeye çalışılmıştır.

3.2. EVREN ve ÖRNEKLEM

Araştırmanın çalışma evreni 2004-2005 eğitim-öğretim yılında Sakarya ili Kocaali ilçesindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim kurumundaki 9. sınıf öğrencileridir.

Edebî sanatlar öğretimi ile ilgili pilot çalışma için Kocaali Çok Programlı Lisesi; 9/B ve 9/D şubelerinde okuyan öğrenciler; asıl çalışma için ise 9/A ve 9/C sınıflarındaki öğrenciler kullanılmıştır. 9/A ve C şubelerinde okuyan 70 öğrenci örneklem alınmıştır. Alınan örnekleme; 9/A sınıfından biri ön teste biri de son teste katılmayan iki kız öğrenci araştırma dışı bırakılmıştır. Böylece araştırma sonucunda toplam; 68 öğrencinin verileri değerlendirilmiştir.

3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Uygulamaya başlamadan önce edebî sanatlarla ilgili kaynak kitap taraması yapılmıştır. Edebî sanatlarla ilgili teorik bilgilere bu tarama sonucunda ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra tez konusu sadece edebî sanatlar olmadığı; işin içinde öğretim de bulunduğu için eğitim bilimleri ile ilgili kaynak kitaplar da incelenmiştir. Yine konuyla ilgili bazı dergiler incelenmiştir.

Yararlanılacak kaynakları elde etmek için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kütüphanesi ile, Çanakkale İl Halk Kütüphanesinde ve Sakarya Üniversitesi Kütüphanesinde araştırmalar yapılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından; Tebliğler Dergisinde yayınlanan ve okullara tavsiye olunan 9. sınıf ders kitapları incelenmiş ve bu inceleme sonucunda yaklaşık elli altı (56) edebî sanattan 9. sınıf kitaplarında sadece on altı (16)'sına yer verildiğini görülmüştür. Çalışma bütün kitaplarda ortak; haykırı (nida), benzetme (teşbih), eğretileme (istiare), düz değişmece (meczaz-ı mürsel), kişileştirme ve konuşurma (teşhis ve intak), uygunluk (tenasüp), karşıtlık (tezat), abartma (mübalâğa), anıştırma (telmih), değinmece (kinâye), dokundurma (tariz), bilmezlikten gelme (tecahül-i arif), güzel nedenleme (hüsn-i ta'lil), artsama (tevriye), dür-yay (leffü neşr) olmak üzere bu on altı (16) edebî sanat üzerinde yapılmıştır.

Çalışma öncesinde Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı, Sakarya ili merkezindeki yedi (7) lisede öğretmenlere bir anket uygulanmıştır. Bu anketle; öğretmenlerin hangi yayınevinden çıkan ders kitabını kullandıklarını; edebî sanatlar ve edebî sanatlar öğretimi konusundaki düşüncelerini öğrenmek amaçlanmıştır.

Çalışma; 2004-2005 eğitim-öğretim yılının ikinci kanaat dönemini kapsamaktadır. Pilot çalışma için belirlenen öğrenciler üzerinde soruların uygunluğu ve verilen sürenin yetip yetmediği test edilmiştir. Asıl çalışmaya pilot çalışmadan bir hafta sonra başlanmıştır. Eğitim-öğretimi aksatmamak için; ön testin hemen arkasından konu anlatımı yapılmıştır. Konu anlatımının ertesi günü son test

uygulamasına gidilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. En son test uygulaması ise son testten 10 gün sonra yapılmıştır.

Çalışmada öğrencilerin edebî sanatlar konusundaki yeterliliklerini ölçmek için on altı (16)'sı boşluk doldurma, on altı (16)'sı çoktan seçmeli toplam otuz iki (32) sorudan oluşan bir değerlendirme anketi hazırlanmıştır. Burada her edebî sanatla ilgili biri boşluk doldurma birisi de çoktan seçmeli olmak üzere iki soru bulunmasına dikkat edilmiştir. Testlerin her birinde soruların yerleri değiştirilmiştir.

Bu araştırma için oluşturulan dört grubun başarı seviyesi eşitlenmeye çalışmıştır. Ön test sonucunda gruplar arasında fark olmadığı görülmüştür. Oluşturulan gruplardan 1. Gruba, edebî sanatların Türkçe adları görsel malzeme (karikatür) kullanılarak öğretilmiş ve bu grup için T.G. kısaltması kullanılmıştır; 2. Gruba, edebî sanatların ders kitaplarında yer alan adları görsel materyal kullanılarak anlatılmış ve bu grup için A.G. kısaltması kullanılmıştır, 3. gruba, edebî sanatların adları Türkçeleştirilerek düz anlatım yöntemiyle öğretilmiş ve bu grup için T.S. kısaltması uygun görülmüştür; 4. Gruba ise edebî sanatların ders kitaplarında yer alan adları düz anlatım yöntemiyle anlatılmış ve bu grup için A.S. kısaltması kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonunda toplanan veriler analiz edilmiştir.

Öğrenmenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek için çalışmadan on (10) gün sonra en son test uygulanmıştır. Bu çalışmalara ait örnek veri toplama araçları tezin Ekler bölümünde gösterilmiştir.

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ ve YORUMU

Veriler toplandıktan sonra analiz yapılmıştır. Bu aşamada; soruyu doğru bilen öğrenciler için 1, bilemeyen öğrenciler için 0 sayısı kullanılmıştır. 2 sayısı ise öğrencinin o edebî sanatla ilgili soruların ikisini de yaptığını göstermektedir. Veriler bilgisayara aktarılmış, yüzdeleri alınarak SPSS sonucuna göre istatistiksel verilerine bakılmıştır. Araştırmada frekans, yüzde, x^2 (kay kare) tek yönlü varyans analizi, tukey HSD testleri kullanılmıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

4.1. GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2004- 2005 eğitim öğretim yılında okutulması tavsiye edilen Türk Dili ve Edebiyatı (I) kitaplarının genel durumu ve edebî sanatları öğretme şekli ile uygulama sırasındaki gözlem ve değerlendirmeler ele alınmaktadır. Ayrıca öğrencilerin edebî sanatları nasıl öğrendiklerine ilişkin bulgulara da yer verilmektedir.

4.1.1. Edebî Sanatlar Öğretiminin Türk Dili ve Edebiyatı (I) Kitaplarındaki Durumu

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliğinde; “Her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış basılı eser.” şeklinde tanımlanan ders kitapları eğitim-öğretim ortamının olmazsa olmazlarındandır. Eğitim-öğretim ortamını onlar belirler, öğretilecek materyaller çoğunlukla onlarla sınırlıdır. Ders kitapları; öğrencinin zihinsel tasarımının oluşumundan, okuma alışkanlığı kazanmasına kadar birçok hayati fonksiyonun biçimlenmesinde etkilidir.

Okullarımızda MEB yayınlarınca çıkarılan Türk Dili ve Edebiyatı kitabının yanında özel yayınevlerince çıkarılan kitaplar da okutulmaktadır. Bu alanda çeşitliliğin sağlanması şüphesiz kaliteyi de arttırmaktadır. Bakanlık bu kitaplar içerisinde uygun gördüklerini Tebliğler Dergisinde yayınlamak üzere tavsiye etmekte ve öğretmenlerden MEB tavsiyeli kitaplardan birini seçmelerini istemektedir. 2004 yılı haziran ayında yayınlanan 2561 sayılı Tebliğler Dergisinde Milli Eğitim Bakanlığının Türk Dili ve Edebiyatı dersi için tavsiye ettiği kitaplar ve yazarları ile kitabı yayınlayan yayınevi Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo-1
Milli Eğitim Bakanlığının 2004- 2005 Eğitim-Öğretim Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Dersi İçin Tavsiye Ettiği Kitaplar ve Yazarları ile Kitabı Yayımlayan Yayınevi

MEB	Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 1, Komisyon, MEB.
ŞİMŞEK	Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 1, Rasim Şimşek, Raif Özben, Şimşek Yayınları.
İNKILÂP	Türk Dili ve Edebiyatı 1, Mahir Ünlü, Ömer Özcan, İnkılap Yayınları.

Sakarya ili genelinde faaliyet gösteren yedi (7) lisede yüz (100) öğretmen üzerinde yapılan çalışma sonucunda öğretmenlerin genellikle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Türk Dili ve Edebiyatı kitabını tercih ettikleri görülmüştür. Sakarya ilindeki öğretmenlerin % 72'si MEB yayınlarının, % 19'u İnkılâp yayınlarının, % 9'u Şimşek yayınlarının, kitabını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenler, MEB yayınevinin bastığı kitabı tercih ediş sebeplerini kitabın ucuz ve bakanlığın yayını olması şeklinde açıklamışlardır.

Bakanlığın 2004-2005 eğitim öğretim yılı için tavsiye ettiği ders kitaplarını tanıtmak için Özcan Demirel'in ders kitaplarını değerlendirme ölçeğinden yararlanılmıştır. Buna göre inceleme; genel görünüm, fiziksel görünüm, içerik, kelime ve cümle yapısı, alıştırma ve değerlendirme başlıkları altında yapılmıştır. (Demirel 2002: 43-44). Yalnız bu araştırmanın temel konusu edebî sanatların öğretimi olduğu için özellikle kitaplardaki söz ve anlam sanatlarını öğretmeye dönük çalışmalar üzerinde durulmuş ve bu çalışmaların incelenmesi asıl amaç kabul edilmiştir.

4.1.1.1. Türk Dili ve Edebiyatı (I) Kitaplarının Genel Değerlendirmesi

Bu bölümde değerlendirilecek ilk kitap anket uygulanan öğretmenlerce en çok tercih edilen kitap olan MEB yayınlarının Türk Dili ve Edebiyatı kitabıdır. Bu kitap Nermin Ercan, A.İ.Kanberoğlu, H.Mehmet Yenikurtuluş, Abdurrahman Yüksel, Aysel Çetin, Günay Çetin, Nezihe Tatar, Mehmet Koç, Ali Erkan Kavaklı,

Ahmet Balta, Ayla Vural, Mehmet Görücü, Mustafa Yaşar'dan meydana gelen bir komisyon tarafından yazılmıştır. İçerikle ilgili anlamlı bir mesaj veren kitabın kapağı renkli ve kartondandır. Bununla birlikte, renklerin solgun ve sönük oluşu kapağın albenisini gölgelemektedir. Kitap; 27,5 x 19 (B5 formatında) ebadındadır. Yazıların punto büyüklüğü 12'dir. Konu başlıkları koyu renk yazılmıştır. Birinci hamur kağıda basılan 194 sayfalık kitapta 5 fotoğraf, 19 resim (çizim) ve 3 tabloya yer verilmiştir. Kitabın bu yönüyle zayıf olduğu söylenebilir. MEB kitabının büyük boy olmasına karşın bölüm, konu ve alt başlıklarla ilgili bilgiler tasarım açısından sayfanın ortasına, görsel öğelerden uzak biçimde sadece metin olarak yerleştirilmiştir. Kitabın ebatları büyük olmasına karşılık konunun teorik olarak sunumu yapılmıştır. Kitabın bölüm ve edebiyat bilgilerinin verildiği sayfaların görsel olarak fazla desteklenmediği söylenebilir. Milli Eğitim yayını bu ders kitabında renk kullanımı konusunda seçici davranıldığı gözlenmektedir. Renklendirilen kısımlarda zemin ve metin renklerinin genel olarak uyum içinde olduğu görülmektedir. Resim ve fotoğraflar dışında kullanılan renklere baktığımızda zemin renkleri olarak mavi, pembe, yeşil renklerin açık tonlarının, metin rengi olarak da siyah rengin tercih edildiğini görmekteyiz.

Bakanlık tarafından tavsiye olunan bir diğer kitap Mahir Ünlü ve Ömer Özcan tarafından yazılan Türk Dili ve Edebiyatı'dır. Kitabın kapağı renkli ama resimsizdir. Metin fontları ve zemin renkleriyle dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Kitap 23 x 16,5 (A5 formatında) ebadındadır. İnkılâp Kitabevi tarafından basılan bu kitap 240 sayfadır. Kitapta fotoğraf, resim ve tablo kullanılmamıştır. Kitap bu yönüyle eksiktir. İnkılâp yayınlarına ait bu ders kitabı siyah-beyaz bir baskıya sahiptir.

Şimşek yayınlarınca çıkarılan ve Rasim Şimşek ile Raif Özben'in birlikte yazdıkları "Edebiyat 1" kitabı; İnkılâp Kitabevi'nin kitabı gibi 23 x 16,5 (A5 formatında) ebadındadır. Kitabın kapağı renklidir. Şimşek yayınlarına ait kitabın kapağı renkli ve çekici denilebilecek niteliktedir. Kitabın içindeki metinler, çizimler ve kullanılan renk tonları ile öğrenciyi teşvik edici nitelikte dizayn edildiği söylenebilir. Kitapta 5 fotoğraf, 6 resim (çizim) ve 1 tabloya yer verildiği görülmektedir. Şimşek yayınlarına ait bu ders kitabında renklerin seçimine ve renk

ayrımlarına hiç özen gösterilmediği görülmektedir. Kitapta bölüm bilgisini gösteren kısımlardaki renk uyumsuzluğu, zemin ve metin renklerinin seçimi ve kullanımı konusundaki sıradan yaklaşım kitabın görsel yapısını ciddi biçimde zedelemektedir. Ayrıca kitabın genelinde renklendirilen yazıların koyu ve gölgeli oluşları da belirgin ve ayırıcı renkler seçilmediğinden dolayı renk açısından söylenebilecek görsel kusurlardır.

Yazı öğeleri açısından bu üç kitap karşılaştırıldığında ortaya çıkan sonuç tabloda yer almaktadır:

Tablo-2

Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Kitaplarının Değerlendirmesi

	MEB	ŞİMŞEK	İNKILÂP
Başlıklar	12p ,koyu, siyah, büyük harf	12p, koyu, renkli, büyük harf	12p, italik, koyu, siyah, büyük harf
Alıntı Metinler	12p, italik, arial	10p, italik, times	12p, koyu, özel
Hazırlık Çalışmaları Açıklamalar-Sorular-Tür ve Şekil Bilgileri	12p, arial, normal, renkli zemin, başlıklar büyük harf, koyu	12p, arial, normal, başlıklar büyük harf, koyu, renkli	12p, arial, italik, başlıklar büyük harf, koyu, italik
Vurgulanmak istenenler	Koyu	Koyu	koyu, italik, büyük

Bu üç kitap da müfredat programı çerçevesinde hazırlandığı için, beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; *Edebiyat İnsan ve Toplum, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Edebiyatta İfade Tarzları, Türk Edebiyatında Manzum Eserler ve Türk Edebiyatında Mensur Eserler*'dir.

Seçilen metinler sanat değeri taşıyan eserlerdir. Yapılan inceleme sonunda bu kitaplarda yabancı yazarlardan her hangi bir metin alınmadığı görülmüştür.

Seçilen metinlerin incelenen üç kitapta da çoğunlukla aynı yazara ait aynı parçalar olduğu görülmüştür. Örneğin; incelenen üç kitapta da *M. Akif'in Seyfi Baba* adlı şiirine rastlanmıştır. Bu, ders kitabı yazarlarının farklı metinler arayıp bulmak yerine kendilerinden önce çıkan ders kitaplarındaki metinleri aynen kullanma kolaycılığına kaçtıklarının bir göstergesidir. İncelenen her üç kitapta da bu şekilde daha pek çok metin yer almaktadır.

Ders kitaplarına ilişkin bu genel değerlendirmenin ardından bu kitaplarda, edebî sanatları öğretme şekliyle ilgili durum ve sorunlar aşağıda belirtilmiştir.

4.1.1.2. Edebî Sanatlar Öğretimi ile İlgili Değerlendirme

MEB yayınlarının kitabında *söz ve anlam sanatları* kitabın 3. bölümünde anlatılmaya başlanıyor ve ağırlıklı olarak; *Türk edebiyatında Manzum Eserler* ünitesinde işleniyor. Kitabın; *Edebiyat, İnsan ve Toplum* adlı ilk bölümünde, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı* adlı ikinci bölümünde ve *Türk Edebiyatında Mensur Eserler* adlı son bölümünde edebî sanatlara hiç yer verilmemiştir. Edebî sanatlar sanki sadece manzum eserlerde bulunuyormuş gibi davranılmıştır.

Kitapta sırasıyla; değişmece (mecaz), düz değişmece (mecaz-ı mürsel), değinmece (kinaye), kişileştirme (teşhis ve intak), bilmezlikten gelme (tecahül-i arif), benzetme (Teşbih), eğretilme (istiare), ündeşleme (cinas), anıştırma (telmih), güzel nedenleme (hüsn-i ta'lil), karşıtlık (tezat), uygunluk (tenasüp), abartma (mübalağa) ve dür-yay (leff ü neşr) sanatlarının yer aldığı görülmektedir. Bu on dört (14) edebî sanattan bazıları aynı konu içerisinde verilmiştir. Bunlar; değişmece ve düz değişmece; kişileştirme ve konuşurma; bilmezlikten gelme, benzetme ve eğretilme; güzel nedenleme ve karşıtlık; uygunluk ve abartma'dır. Bu sanatların niçin birlikte verildiklerini ya da diğerlerinin niçin tek tek verildiklerini anlamak mümkün değildir.

Kitapta takip edilen sırada da bir mantık gözetilmiş değildir. Genel olarak göz önünde bulundurulacak husus müfredatta; kolaydan zora, basitten karmaşığa şeklinde ifade edilmektedir. Böyle bir sıralama bu tezin sonuçlar ve öneriler bölümünde bulunmaktadır.

Edebî sanatlara ait ilk açıklama ve örnek kitabın *Manzum Eserler* başlıklı 4. bölümündedir. Burada *Nazım*, *Manzume*, *Manzum Eserler* konusu içerisinde değişmece (mecaz) ve düz değişmece (mecaz-ı mürsel) sanatları işlenmiştir. Konuyu anlatmak için araç olarak kullanılan metin ise İstiklâl Marşı'dır.

Mecaz sanatı: “Bir sözcüğü, ilk anlamının dışında, bir başka anlamda kullanmaya mecaz denir.” şeklinde açıklanmıştır (age: 29). Bu açıklamanın ardından İstiklâl Marşı'nın ilk dizesinde geçen “yüzen” sözcüğü bu sanata örnek gösterilmiştir. Değişmece sanatı için yapılan açıklama ve verilen örnek bu sanatın kavranması için yeterli görünmemektedir.

Yine bu konu içerisinde anlatılan düz değişmece (mecaz-ı mürsel) sanatı önce örnek verilip ardından tanımlanmıştır. Şöyle ki: “İstiklâl Marşı'nda ‘Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!’ dizesindeki ‘hilâl’ sözcüğü, ‘bayrak’ anlamında kullanılmıştır. Bildiğimiz gibi ‘hilâl ve yıldız’ bayrağımızın sembolüdür. Hilâl ile bayrak arasında bir benzerlik yoktur. Fakat bir ilgi vardır. Bu şekilde benzetme amacı gütmeyen, bir ilgi dolayısıyla, bir varlığın adını, başka bir varlığın adının yerine kullanma sanatına mecaz-ı mürsel denir.” (age: 29) denilmiştir. Önce örnek verilip bu örnek üzerinden edebî sanatın tanımını yapmak öğretim açısından daha doğru görünmektedir. Düz değişmece (mecaz-ı mürsel) sanatı için iki örnek verilmiştir. Bu örnekler konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecek şekildedir. Ayrıca yine burada işlenen sanatın Türkçe' adının anılması da bir artı olarak sayılabilir.

Kitabın bir sonraki konusunda; *Muhteva unsurları (Konu- Tema)* konusu çerçevesinde değinmece (kinaye) sanatı açıklanmıştır. Burada araç olarak kullanılan metin ise; Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Çoban Çeşmesi” adlı şiiridir. Değinmece: “Bir sözün hem gerçek hem de mecaz anlamını düşünmek mümkünken sadece mecazî anlamın kastedilmesi sanatına kinaye denir.” (age: 33) şeklinde açıklanmıştır. Değinmece sanatını örneklemek için Yunus Emre'den alınan şu dörtlük kullanılmıştır.

“Ben toprak oldum yoluna

Sen aşırı gözetirsin
 Şu karşıma göğüs geren
 Taş bağırlı dağlar mısın?"

Bu dörtlükte "taş bağırlı dağlar" sözünün değinmece sanatına örnek olduğu belirtilmiştir. İncelenen "Çoban Çeşmesi" adlı şiirin son dörtlüğünde geçen: "Tarihe karıştı eski sevdalar" dizesinde de değinmece sanatının olduğu söylenmiştir.

Ahenk unsurları (Ölçü, Kafiye, vurgu, tonlama) konusu içerisinde kişileştirme ve konuşurma (teşhis ve intak) sanatlarının her ikisine birden yer verilmiştir. Bu tutum doğru kabul edilebilir. Çünkü bu sanatlar birbirleriyle ilişkilidir. Kişileştirme ve konuşurma sanatları açıklanırken örnek metin olarak Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın "Uçun Kuşlar" adlı şiiri seçilmiştir. Bu sanatlar tanımlanırken: "Okuduğumuz şiirde şair, özlemlerini, kaygılarını, anılarını kuşlarla konuşarak, onlarla duygularını paylaşıyor. Bu şekilde insan dışındaki canlı ya da cansız özgü nitelikler yüklenmesine teşhis (kişileştirme), bu varlıkları insan gibi konuşurma sanatına da intak (konuşurma) denir." denilerek açıklanmıştır. Bu cümlede bir anlatım bozukluğu olduğu görülmektedir; bu cümlede "...canlı ya da cansız..." sözcüklerinden sonra "varlıklara insana" sözcükleri getirilmelidir. Cümlenin doğrusu şöyle olacaktır: "Okuduğumuz şiirde şair, özlemlerini, kaygılarını, anılarını kuşlarla konuşarak, onlarla duygularını paylaşıyor. Bu şekilde insan dışındaki canlı ya da cansız varlıklara insana özgü nitelikler yüklenmesine teşhis (kişileştirme), bu varlıkları insan gibi konuşurma sanatına da intak (konuşurma) denir." (age:36). Bu iki sanatı örneklemek için yazar Yunus Emre'nin çok bilinen bir dörtlüğünü seçmiştir.

"Sordum sarı çiçeğe
 Annen, baban var mıdır?
 Çiçek eydür derviş baba
 Annem, babam topraktır."

Örnek metinde bu iki sanatın güzel örneklerinin bulunduğunu belirten yazarın "Uçun Kuşlar" adlı parçadan örneklemeye gitmemesi ise düşündürücüdür.

Dil ve Üslup konusu içerisinde; bilmezlikten gelme (tecahül-i arif), benzetme (teşbih) ve eğretileme (istiare) olmak üzere dört sanat tanıtılmıştır. Bu dört

sanatın kendi içerisinde sıralanışı kolaydan zora, basitten karmaşığa ilkesine uygundur. Bilmezlikten gelme; bulunması kolay sanatlardandır. Benzetme ve eğretilme sanatlarının arka arkaya anlatılışı da mantıklıdır. Benzetme sanatı tam kavranmadan eğretilmenin anlaşılması mümkün değildir. Çünkü eğretilme benzetmedeki benzeyen ya da kendisine benzetilen öğelerden sadece biriyle yapılan bir sanattır.

Bir sonraki konuda yani; *Türk Edebiyatında Manzum Eserler* konusunda Yahya Kemal Beyatlı'nın "*Sessiz Gemi*" adlı şiiri örnek metin olarak seçilmiştir. Burada sorular bölümünde "Demir almak, meçhul gemi, liman yolcu, rıhtım, seyahat, hicran, matem, sefer benzetmelerinin neleri karşıladığını açıklayınız." (age: 40) şeklindeki bir soruyla eğretilme sanatı anımsatılmaya çalışılmıştır.

Manzum Eserler adlı konuda ise Ahmet Haşim'in "*Yollar*" adlı şiiri incelenmiş ve sorular kısmında "Şiirde hangi söz sanatları bulunmaktadır?" şeklinde bir soru sorulmuştur. Bu sorunun soruluş biçimi doğru değildir. Soruda işlenen konuya kadar görülen edebî sanatlar mı sorulmaktadır yoksa Türk edebiyatında var olan bütün edebî sanatlar mı? (age: 41). Bu soruda öğrenciden bulması istenilen edebî sanatların adlarının belirtilmesi gerekir. Çünkü öğrenci şiirde hangi sanatı arayacağını bilmelidir.

Mani konusu içerisinde ündeşleme (cinas) sanatı işlenmiştir. Ündeşlemeli mani (cinaslı mani) diye bir de mani türü bulunması bu konu içerisinde ündeşleme sanatının bu anlatılmasını gerektirmiştir. Tür ve şekil bölümünde ündeşleme sanatından bahsedilmiştir. Bir kesik mani örneği verilip bu örnekten yola çıkılarak ündeşleme sanatı şöyle tanımlanmıştır: "...cinas yazılışları aynı anlamları farklı sözcüklerin oluşturduğu uyak çeşididir." (age: 53). Yalnız burada ündeşleme (cinas)'nin aynı zamanda bir edebî sanat da olduğunun belirtilmesi gerekirdi.

Türkü konusuna ait metin inceleme soruları içerisinde üçüncü ve yedinci sorularda edebî sanat sorulmuştur (age: 55). Üçüncü soruda doğrudan, şiirde geçen benzetmelerin bulunması istenmiş; yedinci soruda ise, "Karalar giyinmiş gökte yıldızlar" dizesindeki edebî sanatların ne olduğu sorulmuştur.

Ninni konusu içerisindeki sorular bölümünde birinci ve üçüncü sorular edebî sanatlarla ilgilidir. Bunlardan birinci soru: “Birinci ninni de hangi edebî sanatlar yapılıyor?” (age: 57) şeklindedir. Oysa ninni de sadece eğretilme sanatı vardır? Üçüncü soru ise daha da garip bir şekilde sorulmuştur: “... Bu ninni de pek çok edebî sanat vardır. Bu edebî sanatları bularak açıklayınız.” Bu soru da kitabın 41. sayfasında geçen soru gibi problemlidir. Öğrencinin bulması istenen sanatların isimleri belirtilmelidir.

İlâhî konusundaki dördüncü soru edebî sanatları sormaktadır. Bu soru: “Üçüncü dörtlükte hangi edebî sanatları görüyorsunuz?” (age: 62) şeklindedir. Bu soru da yukarıda belirtilen iki soru gibi problemlidir. Öğrencinin şiirde hangi edebî sanatı arayacağını bildirmek daha doğru olacaktır.

Aziz Mahmut Hüdai'nin yazdığı “*İlahî*” başlıklı şiirin incelendiği bölümün sorular kısmında beşinci soruda (her ne kadar kitabın yazarlarınca soru denilmişse de bunun bir soru değil açıklama olduğu görülmektedir.) şöyle denilmektedir: “Dördüncü kıtada şair, Leyla ile Mecnun; Vâmık ile Azrâ hikâyelerini hatırlatıyor. Bu hikâyelerin konularını öğrenerek şiirde anlatılan ilahi aşk ile ilgisini kurunuz.” (age: 65). Bu sorunun hemen arkasından Edebiyat Bilgileri kısmında; geçmişteki bir olayı veya kahramanı hatırlatma sanatına anıştırma (telmih) denildiği açıklanıyor. Yunus Emreden seçilen iki dörtlükle bu sanat örneklendiriliyor.

Türk halk edebiyatı şiir türlerinden koşmanın işlendiği konu içerisinde güzel nedenleme ve karşıtlık sanatlarına yer verilmiştir. Güzel nedenleme sanatı işlenen parçadan verilen örnekle açıklanırken karşıtlık sanatı Cahit Sıtkı Tarancı'nın “*Otuz beş Yaş*” adlı şiirinden alınan bir beyitle örneklendirilmiştir (age: 70).

Semai konusunun işlendiği bölümde sorular kısmında “İkinci dörtlükte şair, sevgilisinin çiçeklerden daha güzel olduğunu anlatmak için hangi edebî sanata başvurmuştur?” (age: 76) şeklindeki bir soruyla güzel nedenleme sanatı anımsatılmaya çalışılmıştır. Yine bu konu içerisinde Edebiyat Bilgileri kısmında açık eğretilme ve güzel nedenleme sanatları tekrar açıklanmıştır.

Gazel konusunun sorular kısmında dördüncü soru hariç bütün sorular edebî sanatlarla ilgilidir (age: 80). Bu sorularda sırasıyla abartma, uygunluk, artsama ve anırtırma sanatları sorulmuştur. Sorulan uygunluk ve artsama sanatlarının daha önce açıklanmadığını ve örneklendirilmediğini belirtmek gerekir. Konunun sonundaki edebiyat bilgileri bölümünde ise uygunluk ve abartma sanatları açıklanmıştır.

Nâbî'nin gazelinin işlendiği bölümde dür-yây sanatı açıklanmıştır (age: 82). Böyle anlaşılması zor sanatların gazel gibi bir metin içerisinde verilmesi anlaşılmasını daha da zorlaştırmaktadır.

Kaside konusu içerisindeki ikinci soru üçüncü beyitteki edebî sanatı sormaktadır. Şiirin üçüncü beytinde artsama sanatı vardır. Daha önce de belirtildiği gibi bu sanat kitapta hiç anlatılmamış ve örneklendirilmemiştir (age: 84).

Murabba şiir türünün anlatıldığı bölümün ikinci sorusunda kişileştirme ve konuşurma sanatı sorulmuştur (age: 90).

Divan edebiyatı şiir türlerinden *Şarka* konusunun işlendiği bölümün üçüncü sorusunda şiirdeki benzetmelerin bulunması istenmiştir (age:91).

Yahya Kemal Beyatlı'dan alınan *Şarka* adlı şiir incelenirken: "Şair, sevgilinin yüzü ile mevsim arasında nasıl bir ilgi kurmaktadır? Buradaki edebî sanatı bulunuz?" (age: 94) şeklindeki bir soruyla benzetme sanatı sorulmuştur.

Kitabın bundan sonraki *Mensur Eserler* ünitesi içerisinde edebî sanatlarla hiç yer verilmemiştir. Kitabın sonundaki testte edebî sanatlarla ilgili iki soru sorulmuştur.

MEB yayınları arasında çıkartılan bu kitap edebî sanatlar öğretimi açısından yetersizdir. Örnekler güncel değildir. Öğrencinin günlük hayatta karşılaşacağı tipten örnekler edebî sanatların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Bu çalışmada incelenecek ikinci kitap Mahir Ünlü ve Ömer Özcan'ın birlikte yazdıkları Türk Dili ve Edebiyatı kitabıdır. Bu kitap da diğer kitaplar gibi beş

bölümden oluşmaktadır. Kitapta edebî sanatların işleniş sırası şöyledir: Değişmece ve düz değişmece, kişileştirme ve konuşurma, abartma, karşıtlık, bilmezlikten gelme, eğretilme, benzetme, güzel nedenleme, uygunluk, ündeşleme ve dür-yay. İnkılâp yayınevini çıkardığı bu kitapta on üç (13) edebî sanata yer verilmiş olmakla birlikte bu sanatların sorularla pekiştirilmeye çalışılması ve sık sık tekrar edilmesi bu kitabı diğer kitaplardan ayırmaktadır. Sakarya ilinde yapılan ankete göre bu kitap %19 kullanılma oranına sahiptir.

Kitapta edebî sanatlar konusuna ilk olarak 3. bölümde *Edebiyatta İfade Tarzları* ünitesinde, *Nazım* konusu içerisinde rastlanmaktadır. Burada önce düz değişmece sonra da değişmece sanatı açıklanmıştır. Bu başlangıç kolaydan zora; basitten karmaşığa ilkesine uymamaktadır. Çünkü düz değişmece sanatının anlaşılabilmesi için öncelikle değişmecenin ne olduğunun bilinmesi gerekir. MEB'in kitabında olduğu gibi bu kitapta da seçilen örnek metin İstiklâl Marşı'dır.

Düz değişmece sanatıyla ilgili olarak önce İstiklâl Marşı'ndan alınan: "Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!" dizesindeki "hilâl" sözcüğünün bayrak anlamında kullanıldığı belirtilmiş sonra da şöyle bir açıklama yapılmıştır: "Edebiyatta, bunun gibi bir sözün benzetme amacı güdülmeden, bir ilgi dolayısıyla, başka bir sözün yerine kullanılmasına MÜRSEL MECAZ denir." (age: 31).

Bu açıklamanın ardından ise değişmece sanatından: "Bir söz ya da kelimeyi kendi anlamından başka anlamda kullanmaya ise, Mecaz denir." (age: 31) şeklinde bir açıklama yapılarak, yine İstiklâl Marşı'ndan alınan "Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli" dizesinde geçen "mabet" sözcüğünün, "vatan", "nâmahrem eli"nin ise "düşman ayağı" anlamında kullanıldığı belirtilmiştir. Ama kendi anlamından başka anlamda kullanılan bu sözcüklere değişmece (mecaz) denildiği ise unutulmuştur.

Tanzimat ve Sonrası Dönemi Türk Edebiyatında Manzum Eserler ünitesi içerisinde "Konu ve Tema" başlıklı bölümde kişileştirme ve konuşurma sanatlarından bahsedilmiştir (age: 43). Bu sanatların ikisinin birlikte ele alınması öğretim için bir kolaylık olabilir. Bu sanatları örneklemek için seçilen metin de Faruk

Nafiz Çamlıbel'in "Çoban Çeşmesi" adlı şiiridir. Bilindiği gibi bu şiirde şair kişileştirme ve konuşurma sanatlarına sıkça baş vurmuştur.

Şiirde Ahenk Unsurları konusu içinde Değişmece ve düz değişmece sanatına tekrar değinilmiştir. Burada değişmece sanatı önce düz değişmece sanatı ise sonra açıklanmıştır. Konuyla ilgili yeterli sayıda örnek verilmiştir (age: 45).

Şiirin Muhteva Unsurları konusunda Mehmet Akif Ersoy'dan alınan "Küfe" adlı şiir incelenmiştir. Bu konunun açıklamalar bölümünde abartma ve karşıtlık sanatlarına yer verilmiştir. Bir örnekten yola çıkılarak abartma ve karşıtlık sanatı açıklanmıştır (age: 48). Bu konunun araştırmalar kısmındaki 3. soru abartma sanatıyla ilgilidir. Bu soruda abartma ile yergi arasındaki ilgi de sorulmuştur.

Şiirin Ahenk Unsurları konusunun içinde açıklamalar bölümünde bilmezlikten gelme sanatından bahsedilmiştir. Sanatın tanımı yapıldıktan sonra; örnek metin olarak işlenen Rıza Tevfik Bölükbaşı'na ait "Uçun Kuşlar" adlı şiirin ikinci dördüğünden seçilen dizelerle bilmezlikten gelme sanatı örneklendirilmiştir (age: 51).

Kitapta *Şiirde Dil ve Üslup* konusu içerisinde Yahya Kemal Beyatlı'nın "Mehlika Sultan" adlı şiiri incelenirken: şiirdeki 'yedi genç' ve 'Mehlika Sultan' benzetmeleri ile 'emel yolculuğu' benzetme yönünün anlamca uygunluk gösterdiği belirtilmiş ve bu anlatım sanatına temsili istiare denildiği söylenmiştir. Eğretileninin bir çeşidi olan yaygın eğretileme (temsili istiare)'nin öğrenilebilmesi için öncelikle benzetme sanatının sonra da eğretileme sanatının öğrenilmesi gerekir (age: 54). Oysa kitapta benzetme sanatı bir sonraki konu içerisinde anlatılmıştır. Benzetme sanatı için örnekler yine Yahya Kemal Beyatlı'ya ait "Geçmiş Yaz" adlı şiirden seçilmiştir (age: 55). Eğretileme sanatı ise; kitabın 57. sayfasında tanıtılmıştır.

Ahmet Haşim'in "Merdiven" şiirinin işlendiği bölümde dört edebî sanat üzerinde durulmuştur. Bu sanatlar; benzetme, eğretileme, güzel nedenleme ve bilmezlikten gelme sanatlarıdır. Burada bölüm başlığında yazarlar; Benzetme, teşbih; hüsn-i ta'lil, tecahül-i arif sanatlarının inceleneceğini yazmışlardır. Teşbihin,

benzetme demek olduğunu yazarlar gözden kaçırmışlardır (age: 56). Bu sanatları tanıtmak için yapılan açıklamalar yeterli, verilen örnekler tatmin edicidir. Yine bu konunun Araştırmalar bölümündeki 2. soru edebî sanatlarla ilgilidir. Bu soruda: “Akşam”la “suların sararması”, “yüzün perde perde solması”, “kızıl havalar” arasındaki gerçek ve mecazlı ilişkinin açıklanması istenmiştir (age: 57).

Şiirde Şekil, Dil ve Üslup Unsurları konusu içinde; kişileştirme ve eğretileme sanatları tekrarlanmış yanı sıra uygunluk sanatına da değinilmiştir (age: 60). Burada edebî sanatlarla ilgili her hangi bir soruya yer verilmemiştir.

Türk Halk Edebiyatında Manzum Eserler ünitesinde anonim halk edebiyatı şiir türlerinden türkü konusu işlenirken değişmece sanatı tekrarlanmış; bu konu içerisinde başka bir edebî sanat açıklanmamış ve edebî sanatlarla ilgili her hangi bir soru sorulmamıştır (age: 65).

Yine *Türk Halk Edebiyatında Manzum Eserler* ünitesinde anonim halk edebiyatı şiir türlerinden *Mani* konusu içerisinde ündeşlemeye değinilmiştir; burada ündeşlemenin aynı zamanda bir söz sanatı olduğunun da altı çizilmiştir. Konunun Araştırmalar bölümünde bu sanatla ilgili bir de soruya yer verilmiştir (age: 69).

Dini Tasavvufi Türk Halk Edebiyatı şiir türlerinden *Şathiye* konusunun işlendiği bölümde; “... anlama güç vermek için, aralarında benzerlik bulunan iki şeyden, güçsüzü güçlü gibi göstermektir.” (age: 75) denilerek benzetme sanatı tekrarlanmıştır. Bir sonraki konuda benzetmeyle ilgili pekiştirme amaçlı; bir soru sorulmuştur (age:77). Yine *Semai* şiir türünün işlendiği bölümde de benzetmeyle ilgili pekiştirme sorusu sorulmuştur (age: 84). Bu konu içerisinde açıklamalar bölümünde kişileştirme ve konuşurma sanatları anımsatılmıştır.

Kitabın *Klasik Türk Edebiyatında Manzum Eserler* ünitesinin *Aruz Vezni ve Özellikleri* konusunun işlendiği bölümün araştırma soruları kısmında edebî sanatlarla ilgili iki soruya yer verilmiştir. Buradaki ikinci soruda bilmezlikten gelme; üçüncü soruda ise benzetme sanatı sorulmuştur (age: 90).

Gazel konusunun işlendiği bölümde güzel nedenleme sanatı yeniden açıklanarak hatırlatılmıştır (age: 98).

Nâbî'nin gazelinin işlendiği bölümde uygunluk sanatını hatırlatıcı açıklamalar yapılmış ve dür-yay sanatı hakkında bilgi verilmiştir. Yine bu konu çerçevesinde sorulan ikinci soruda gazeldeki benzetmelerin gösterilmesi istenmiştir (age: 100).

Taşlıcalı Yahya'nın murabbasıyla ilgili sorulardan birinde şiirdeki son mısraların tekrarlanmasının şiire ne kazandırdığı sorulmuştur (age:114). Yine Nedim'in şarkısının işlendiği bölümde de; tekrarlanan mısraların şiire ne yönden bir değer verdiği sorulmuştur (age: 117). Şiirdeki dize tekrarları şiire ahenk kazandırmaktadır. Ses ya da dize tekrarıyla yapılan bu sanata ise yinelem denilmektedir. Bu konuyla ilgili soru sorulmuş ama kitap boyunca bu sanattan hiç bahsedilmemiştir.

Kitabın sonundaki testte ise edebî sanatlarla ilgili dört soruya yer verilmiştir. Bu sorulardan birinde kişileştirme, ikisinde abartma, birinde de benzetme sanatı sorulmuştur.

Kitap edebî sanatları öğretme yönüyle değerlendirildiğinde güzel sayılabilir. Gerçi MEB'in kitabındaki kadar çok edebî sanata yer verilmemiştir ama açıklamalar ve örnekler yeterli düzeydedir. Bunun yanı sıra sık sık bazı sanatların yinelenmesi de öğretilenlerin pekiştirilmesi açısından bakıldığında bu kitabı diğerlerinden daha iyi bir konuma yükseltmektedir.

Bu araştırmada incelenen üçüncü kitap Şimşek yayınlarınca çıkarılan ve Sakarya ilinde yapılan ankette tercih edilmiş oranı %9 olarak belirlenen *Türk Dili ve Edebiyatı 1* kitabıdır.

Kitapta edebî sanatlar konusuna değişmece ile başlanmıştır. Kitabın *Manzum Eserler* adlı dördüncü bölümünde yer alan değişmeceyle ilgili; "Bir kelimenin kendi anlamından başka anlamda kullanılmasına mecaz denir." açıklaması yapılmış ve herhangi bir örnek verilmemiştir (age: 42).

Aynı ünite içerisinde yer alan *Şiirde Dil ve Üslup* konusunda Ahmet Haşim'in "*Merdiven*" şiiri işlenirken bu şiirde, türlü söz sanatları ve sıfatlarla zenginleştirilmiş renkli ve süslü bir üslubun göze çarptığı belirtilmiş ve eğretilme sanatı açıklanmıştır. Bu sanat için verilen örneklerin "*Merdiven*" şiirinden seçilmemesi daha önce işlenen şiirlerden örnek verme yoluna gidilmesi burada bir kusur olarak söylenebilir. Eğretilme sanatının hemen ardından aynı konu içinde; benzetme sanatına değinilmiştir. Benzetme için verilen örnekler "*Merdiven*" şiirinden seçilmiştir. Benzetme sanatının çeşitleri tanıtılırken yazar "*teşbih-i belîğ*" yerine uz benzetme terimini kullanmıştır. Oysa TDK. bu terim için güzel benzetme terimini uygun bulmuştur ve bu terim bugün yaygın olarak kullanılmaktadır. (age: 51)

Tanzimat ve Sonrası Devri Türk Edebiyatında Manzum Eserler konusu çerçevesinde işlenen Yahya Kemal'in "*Sessiz Gemi*" adlı şiiri yaygın eğretilmeye örnek gösterilmiştir. Yine bu şiirin en son beytinde bilmezlikten gelme ve güzel nedenleme sanatlarının olduğu belirtilerek bir önceki konu içerisinde açıklanan bu iki sanat örneklendirilmiştir. (age: 55).

Namık Kemal'in "*Vaveylâ*" adlı şiirinin incelendiği *Başka Bir Nazım Şekli* adlı konu içerisindeki birinci araştırma sorusu daha önce öğrenilen sanatları pekiştirme amaçlı sorulmuştur (age: 57).

Bir şiir türü olan *Serbest Müstezat*'in tanıtıldığı bölümde Ahmet Haşim'in "*Kış*" adlı şiiri örnek metin olarak seçilmiştir. Bu parçaya ait araştırma sorularının beşincisinde; şairin şiirde "*yine kış*" ifadesini tekrarlamasının şiire nasıl bir güzellik kazandırdığı sorulmuş ve yinelem sanatına giriş yapılmıştır (age: 60).

Manzum Hikaye konusu içerisinde abartma sanatı tanıtılmıştır. Bu konu için seçilen M. Akif Ersoy'un "*Seyfi Baba*" adlı şiirinden yola çıkılarak benzetme, eğretilme, değişmece sanatları hatırlatılmış. Kişileştirme, konuşurma ve düz değişmece sanatları tanıtılmıştır (age: 65).

Anonim Halk Edebiyatı Türk Şiiri çerçevesinde işlenen *Mani* konusu içerisinde ündeşleme ve karşıtlık sanatları tanıtılmış; düz değişmece, benzetme ve abartma sanatları hatırlatılmıştır (age: 74). Bu konunun araştırma soruları kısmındaki yedinci soru edebî sanatlarla ilgilidir.

Dini Tasavvufi Türk Şiiri adlı bölümde Yunus Emre'ye ait bir "İlahi" işlenmiştir. Bu konunun araştırma sorularının yedincisinde şiirde ne gibi değişmeceler ve benzetmeler olduğu sorulmuştur (age: 82).

Dini Tasavvufi Türk Şiiri şiir türlerinden *Şathiye*'nin işlendiği bölümün dördüncü sorusunda kişileştirme sanatı sorulmuştur (age: 86).

Yine *Dini Tasavvufi Türk Şiiri* şiir türlerinde *Nutuk*'un işlendiği bölümün araştırma sorularının ikincisinde şiirin ikinci dördlüğündeki benzetmeler sorulmuştur (age: 88).

Aşık Tarzı Türk Şiiri şiir türlerinde *Koşma*'nın anlatıldığı bölümün araştırma sorularının ilkinde değişmece sanatı sorulmuş ve edebiyat bilgileri bölümünde bu sanat hatırlatılmıştır (age: 96).

Koşma çeşitlerinden *Güzelleme*'nin anlatıldığı bölümün araştırma sorularından üçüncüsünde benzetme sanatı sorulmuş; edebiyat bilgileri kısmında eğretilme sanatı anımsatılmıştır (age: 98).

Erzurumlu Emrah'a ait *Semai*'nin incelendiği ve *Semai* şiir türü hakkında bilgilerin verildiği bölümün dördüncü sorusunda; "Bu şiirde sanatlı anlatımlar da vardır. Bunları gösteriniz?" denilmiştir (age: 101). Bu soru açık bir şekilde sorulmamış olması nedeniyle kusurludur. Öğrenciye; bulması istenilen edebî sanatlar adları belirtilerek sorulursa daha doğru olacaktır. Yine bu bölümün edebiyat bilgileri kısmında benzetme, değişmece ve düz değişmece sanatları hatırlatılmış ve artsama sanatı işlenen *Semai* adlı parçadan yola çıkılarak açıklanmıştır.

Klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden gazel türünün tanıtıldığı bölümde edebî sanatlara ilişkin üç soruya yer verilmiştir. Bu üç soru; benzetme, karşıtlık ve

anıştırma ile ilgilidir. Aynı konunun edebiyat bilgileri kısmında karşıtlık, anıştırma ve uygunluk sanatları açıklanmıştır (age: 110).

Nâbî'nin gazelinin işlendiği bölümün araştırma soruları bölümünde altıncı ve yedinci sorular edebî sanat buldurmaya dönüktür. Burada altıncı soruda anıştırma sanatı; yedinci soruda ise şiirde başka söz sanatlarının bulunup bulunmadığı sorulmuştur (age: 112).

Klasik Türk edebiyatı şiir türlerinden kasidenin işlendiği bölümün araştırma soruları kısmında abartma ve artsama sanatına yer verilmiştir (age: 115). Yine kitabın bu bölümünün edebiyat bilgileri kısmında abartma ve anıştırma sanatları hatırlatılmıştır (age: 116).

Nedim'in kasidesinin işlendiği bölümün araştırma sorularında ise abartma ve güzel nedenleme sanatları sorulmuştur (age: 119).

Klasik Türk edebiyatı şiir türlerinden murabbanın anlatıldığı bölümün araştırma sorularının ilkinde; şairin, sevgilinin yolunu gözleyişle hangi olay arasında ilgi kurduğu ve bu sanatın adı sorulmuştur (age: 126).

Şarkı şiir türünün işlendiği bölümde Nedim'den bir şarkı alınmıştır. Bu şiirle ilgili olarak sorulan soruların sonuncusunda; şairin şiirin son dörtlüğünde bildiği bir şeyi bilmezden geldiği belirtilmiş ve bu sanatın adı sorulmuştur (age: 129).

Terkib-i bent şiir türünün işlendiği bölümün araştırma sorularından ikisi edebî sanatlarla ilgilidir. Bunlardan birincisinde artsama ikincisinde ise anıştırma sanatı sorulmuştur (age: 133).

Kitabın *Manzum Eserler* adlı bölümünün sonunda yer alan değerlendirme testinde edebî sanatlarla ilgili üç soru sorulmuştur (age: 135).

Bu araştırmada incelenen diğer iki kitaptan farklı olarak bu kitabın mensur eserler başlıklı son bölümünde de edebî sanatlarla yer verilmiştir. *Halk Tiyatrosu* başlığı altında incelenen "Karagöz ve Hacivat" adlı parçanın araştırma sorularının

ikincisinde; parçada bazı sözcüklerin ikili anlama gelebilecek şekilde artsamalı (tevriyeli) ve değinmeceli (kinâyeli) kullanıldığı belirtilmiş ve parçadan bu tip sözcüklerin bulunması istenmiştir (age: 196).

Kitabın sonunda yer alan değerlendirme testinde de edebî sanatlarla ilgili bir soru sorulmuştur (age: 222).

Şimşek yayınlarına ait bu kitapta; edebî sanatlara Mensur Eserler bölümünde de yer verilmiştir. Kitap bu yönüyle diğerlerinden daha iyi olmakla birlikte kitapta az edebî sanatın bulunması bir kusurdur.

4.2. SAYISAL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde grupların ön test, son test ve en son test verileri ile bunların değerlendirmesine yer verilmiştir.

Araştırmanın örnekleminde kullanılan öğrenci sayısı dört grup için eşittir. Her grupta sekiz (8) kız, dokuz (9) erkek toplam on yedi (17) öğrenci yer almıştır. Tablo-3 örnekleimde yer alan öğrenci sayıları ve cinsiyetlerini göstermektedir. Öğrenci sayıları ve cinsiyetleri eşitlenirken 9/A sınıfından biri ön teste birisi de son teste katılmayan iki kız öğrenci araştırma dışı bırakılmıştır.

Tablo-3
Gruplardaki öğrenci sayıları

Grup	Cinsiyet		
	Kız	Erkek	Toplam
Arapça'-Sözel	8	9	17
Arapça'-Görsel	8	9	17
Türkçe'-Görsel	8	9	17
Türkçe'-Sözel	8	9	17

Gruplar 2004- 2005 eğitim-öğretim yılı birinci kanaat dönemi *Türk Dili ve Edebiyatı* dersinden alınan notlara göre belirlenmiş, gruplar oluşturulurken grupların not ortalaması eşitlenmeye çalışılmıştır. Tablo-4'te her gruptaki öğrenci sayıları ve grupların not ortalamaları verilmiştir.

Tablo-4
Öğrenci Başarı Ortalaması

Öğrenci Ortalamaları		
		Manidarlık değeri = .05
GRUP	N	1
Arapça' sözel	17	51,1176
Arapça' görsel	17	51,8824
Türkçe' görsel	17	53,5294
Türkçe' sözel	17	55,0588
Manidarlık		,960

Tablo-4 ve 5'e göre; gruplar arasında önemli bir fark oluşmamıştır ($p < .05$). Bu da grupların öğrenci başarıları açısından eşit olduklarını göstermektedir.

Tablo-5
Grup İçi ve Gruplar Arası Öğrenci Başarı Ortalaması

Öğrenci Ortalamaları					
	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Manidarlık
Gruplar Arası	157,574	3	52,525	,097	,961
Grup İçi	34654,706	64	541,480		
Toplam	34812,279	67			

4.2.1. Grupların Edebî Sanatları Öğrenmeleriyle İlgili Değerlendirme

Çalışma iki ders saati boyunca yapılmış ve öğrencilere on altı edebî sanat öğretilmiştir. Bu sanatlar öğretimde kolaydan zora, basitten karmaşığa ilkesi göz önünde bulundurularak şöyle sıralanmıştır; haykırı (nida), benzetme (teşbih), eğretilme (istiare), düz değişmece (mecazı mürsel), kişileştirme ve konuşurma (teşhis ve intak), uygunluk (tenasüp), karşıtlık (tezat), abartma (mübalağa), anıştırma (telmih), değinmece (kinaye), dokundurma (tariz), bilmezlikten gelme (tecahül-i arif), güzel nedenleme (hüsn-i ta'lil), artsama (tevriye), dür-yay (leffü neşr).

Her testte öğrencilerden tanımı verilen edebî sanatın adını bulup yazmaları ve verilen metinlerdeki edebî sanatı bulmaları istenmiştir. Değerlendirme için değerlendirme ölçeği hazırlanmıştır. Sonuçlar bu ölçeğe göre değerlendirilmiştir.

Tablo-6
Edebî Sanatlar Anketi Değerlendirme Ölçeği

ÖLÇÜTLER	PUANLAR	
	0	1
1. Edebî sanatın adı doğru olarak belirtilmiş.		X
2. Metinde sorulan edebî sanat bulunup işaretlenmiş.		X
3. Edebî sanatın adı yanlış belirtilmiş.	X	
4. soru boş bırakılmış.	X	

Bu ölçeğe göre öğrenci sorulan soruyu doğru yanıtlamışsa 1 puan almıştır. 0 puan öğrencilerin sorulan soruyu boş bırakmaları ya da yanlış yanıtlamaları halinde verilmiştir.

Edebî sanatların gruplara göre ayrı ayrı değerlendirmeleri aşağıdaki başlıklar altında yapılmıştır. Tabloların dikey sütunundaki harfler öğretilen edebî sanatların yerine kullanılmıştır. Buna göre A harfi haykırı (nida), B harfi benzetme (teşbih), C harfi eğretilme (istiare), Ç harfi düz değişmece (mecaz-ı mürsel), D harfi

Tablo-7'ye göre Arapça-Sözel adlı grupta; benzetme (teşbih), kişileştirme (teşhis), konuşurma (intak) ve haykırı (nida) sanatları ile ilgili sorular bazı öğrenciler tarafından bilinmiştir. Yine aynı tabloya göre Arapça-Sözel grubunda ön testte; üç öğrenci üç soruya doğru yanıt verebilmiştir. Yine aynı tabloya göre üç öğrenci de sorulan sorulardan iki tanesini yapmıştır. Soruların bir tanesini doğru cevaplandıran öğrenci sayısı ise dördttür. Eğretilime (istiare), düz değişmece (mecaz-ı mürsel), uygunluk (tenasüp), karşıtlık (tezat), abartma (mübalaga), anıştırma (telmih, bilmezlikten gelme (tecahül-i arif), güzel nedenleme (hüsn-i ta'lil), değinmece (kinâye), dokundurma (tariz), artsama (tevriye), dür-yay (leffü neşr) sanatlarıyla ilgili yöneltilen sorular hiçbir öğrenci tarafından yapılamamıştır.

Tablo-8'e Arapça-Sözel olarak adlandırılan gruba ait son test sonuçları görülmektedir.

Tablo-8'e göre son test uygulamasında Arapça'-Sözel grubunda haykırı sanatıyla ilgili iki soruyu da yapan öğrenci sayısı beş (5)'tir. Öğrencilerin üç (3)'ü bu sanata ilişkin sorulan iki soruyu da yanıtlayamamışlardır.

Bu grupta her öğrenci benzetme sanatı ile ilgili sorulan iki sorudan birisini yapmıştır. Yöneltilen iki soruyu da yapan öğrenci sayısı ise on (10)'dur.

Altı (6) öğrenci eğretilime sanatı ile ilgili soruları yanlış cevaplamış; iki (2) öğrenci ise bu konuda sorulan iki soruyu da doğru yapmıştır.

Düz değişmece sanatı ile ilgili sorulan soruların ikisini de yapan öğrenci yoktur. Dokuz (9) öğrenci bu konuyla ilgili sorulan soruların hiç birini yapamamış; sekiz (8) öğrenci ise eğretilimeye ilişkin soruların en az birini yapmıştır.

Tablo-8
Arapça'-Sözel Grubunda Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	T.
1	1	2	0	0	2	2	2	2	1	1	1	0	1	0	0	0	15
2	2	2	1	1	2	1	2	1	0	1	0	0	0	0	1	0	14
3	1	2	2	1	2	2	2	2	1	2	2	1	2	1	1	0	24
4	1	2	0	1	1	1	1	1	2	1	0	0	1	0	0	0	12
5	0	1	1	0	2	1	1	2	2	1	1	1	0	1	1	0	15
6	1	2	1	1	1	2	1	1	2	2	1	0	1	1	0	0	17
7	2	2	1	1	1	1	2	1	2	2	1	0	1	0	1	0	18
8	2	2	0	1	1	1	2	2	1	1	1	0	2	1	0	0	17
9	1	1	1	0	2	2	1	2	2	2	0	1	1	0	0	0	16
10	1	1	0	0	2	2	2	2	1	2	0	0	2	0	0	0	15
11	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1	0	1	1	0	0	0	15
12	1	1	2	0	2	2	2	2	1	1	0	0	1	1	1	0	17
13	1	2	1	0	1	1	1	2	1	1	1	0	0	0	0	0	12
14	1	1	0	0	1	1	1	2	2	1	0	0	0	1	0	0	11
15	0	1	0	0	1	1	1	2	1	1	1	0	0	0	1	0	10
16	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	8
17	2	2	1	1	2	2	1	2	1	1	1	1	1	0	1	0	19

Kişileştirme sanatıyla ilgili soruların en az birinin bu grubun bütün öğrencileri tarafından bilindiği görülmektedir. Sekiz (8) öğrenci ise bu sanatla ilgili iki soruya da doğru yanıt vermişlerdir.

Konuşurma sanatında da durum kişileştirme sanatındakiyle paraleldir. Öğrencilerce bu sanatla ilgili soruların en az biri doğru yanıtlanmıştır. Soruların her ikisini de doğru yapan öğrenci sayısı ise yedi (7)'dir.

Arapça-Sözel grubuna son testte yöneltilen uygunluk sanatı ile ilgili soruların en az biri grubun bütün öğrencileri tarafından doğru yapılmıştır. Yedi (7) öğrenci ise bu sanatla ilgili iki soruya da doğru cevap vermiştir.

Karşıtlık sanatına ilişkin soruların iki soruya da doğru yanıt veren öğrenci sayısı on bir (11)'dir. Bu sanatla ilgili sorulardan en az birisini yapan öğrenci sayısı ise altı (6)'dir.

Abartma sanatı; bir (1) kişi tarafından hiç bilinemezken yedi (7) kişi bu konudaki her iki soruya da doğru cevap vermiştir.

Anıştırma sanatı sorularının en az biri grubun bütün öğrencileri tarafından bilinmiştir. Bu konudaki her iki soruyu da bilen öğrenci sayısı ise beş (5)'tir.

Değınmece sanatı ile ilgili sorular sekiz (8) öğrenci tarafından hiç bilinmemiştir. Bu sanatla ilgili iki soruya da doğru yanıt veren öğrenci sayısı ise sadece bir (1)'dir.

Dokundurma sanatıyla ilgili soruların iki soruya da doğru yanıt veren öğrenci yoktur. Bu sanatla ilgili soruları öğrencilerin on iki (12)' si hiç yapamamıştır.

Bilmezlikten gelme sanatıyla ilgili soruların ikisini de doğru yapan öğrenci sayısı üç (3)'tür. Bu konuyla ilgili soruları yapamayan öğrenci sayısı ise altı (6)'dır.

Güzel nedenleme sanatı on bir (11) öğrenci tarafından hiç bilinmemiştir. Bu konudaki soruların her ikisini de yapan öğrenci ise yoktur. Bu sanatla ilgili sorulardan birisini yapabilen öğrenci sayısı da altı (6)'dır.

Bu gruptaki öğrencilerin on (10) tanesi artsama sanatı ile ilgili soruların hiç birini yapamamıştır. Bu konudaki soruların her ikisini de doğru yapabilen öğrenci yoktur.

Dür-yay sanatı ile ilgili sorular bu gruptaki öğrenciler tarafından bilinmemiştir.

Tablo-9'da; yöneltilen iki sorunun da doğru yanıtlanıp yanıtlanmadığına göre bir inceleme yapılmıştır. Bu tabloda + işareti soruların her ikisinin de bilindiğini – işareti ise bilinemediğini göstermektedir.

Tablo-9

Arapça-Sözel Grubunda Son Testte Edebî Sanatlarla İlgili Yöneltilen Her İki Sorunun da Doğru Yanıtlanıp Yanıtlanmadığına Göre Değerlendirmesi

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N
-	3	0	6	9	0	0	0	0	1	0	8	12	6	6	10	17
+	5	10	2	0	8	7	7	11	7	5	1	0	3	0	0	0

Tablo-9'a göre; on bir (11) öğrenci tarafından bilinen karşıtlık sanatının bilinme oranının yüksek olduğu görülmektedir. Karşıtlık sanatını on (10) öğrenci ile benzetme sanatı takip etmektedir. Yine bu grupta dokundurma, güzel nedenleme, düz değişmece, artsama, dür-yay sanatlarıyla ilgili sorulan soruların her ikisinin de yapılamadığı görülmüştür. Benzetme, kişileştirme, konuşurma, uygunluk, karşıtlık, anıştırma sanatlarıyla ilgili sorulan soruların ise en az birisi bütün öğrenciler tarafından yapılmıştır.

Tablo-10'da Arapça-Sözel grubuna ait en son test sonuçları görülmektedir. Buna göre; bu grupta haykırı sanatı ile ilgili iki soruyu da yapan öğrenci sayısı iki (2)'dir. Bu konudaki soruların ikisini de yapamayan öğrenci sayısı ise dört (4)'tür. Son test ve en son test sonuçları karşılaştırıldığında ise 2, 8, 9 ve 17 numaralı öğrencilerde haykırı sanatı ile ilgili sorularda düşme olmuştur.

Benzetme sanatı ile ilgili sorulan iki soruyu da doğru yapan öğrenci sayısı altı (6)'dır. Bu sanata ilişkin soruların ikisini de yapamayan öğrenci ise yoktur. Tablo-7 ile karşılaştırıldığı zaman 3, 6, 8, 17 numaralı öğrencilerde unutma olduğu görülmektedir.

Eğretileme sanatı ile ilgili her iki soruyu da en son testte iki (2) öğrenci bilmiştir. Bu sanatı hiç yapamayan öğrenci sayısı ise sekiz (8)'dir. Son teste göre en son testte 11 ve 16 numaralı öğrencilerde unutma olduğu görülmektedir.

Tablo-10

Arapça-Sözel Grubunda En Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	T.
1	1	2	0	0	1	2	2	2	1	1	0	0	0	0	0	0	12
2	1	2	1	1	1	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
3	1	1	2	0	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	17
4	1	2	0	1	1	1	0	1	2	1	0	0	1	0	0	0	11
5	0	1	1	0	2	1	1	0	1	1	0	1	0	0	0	0	9
6	1	1	1	1	1	2	1	1	2	2	1	0	0	0	0	0	14
7	2	2	1	1	1	1	2	1	1	2	0	0	1	0	1	0	16
8	1	1	0	1	1	1	2	1	1	1	0	0	1	1	0	0	12
9	0	1	1	0	0	2	0	2	2	2	0	1	1	0	0	0	12
10	1	1	0	0	2	2	2	2	1	2	0	0	2	0	0	0	9
11	2	2	0	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0	0	10
12	1	1	2	0	0	2	2	2	1	0	0	0	0	1	1	0	13
13	1	2	1	0	1	0	1	2	1	1	1	0	0	0	0	0	11
14	1	1	0	0	1	1	1	2	0	1	0	0	0	1	0	0	9
15	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	7
16	0	1	0	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	6
17	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1	1	1	1	0	1	0	17

Son testte olduğu gibi en son testte de düz değişmece sanatına ilişkin soruların her ikisini de bilen çıkmamıştır. Bu sanatla ilgili soruların en az birisini bilen öğrenci sayısında ise son teste göre azalma vardır. Son testte düz değişmece sorularının en az birine doğru yanıt veren öğrenci sayısı sekiz (8) iken en son testte altı (6)'dır. 3 ve 11 numaralı öğrencilerde unutma olmuştur.

Son testte bütün öğrenciler kişileştirme sanatı sorularının en az birisini yaparken en son testte üç (3) öğrenci bu sanatla ilgili soruları hiç yapamamıştır. 1 ve 2 numaralı öğrencilerde de bu sanatın bilinmesinde düşme olduğu görülmektedir.

Konuşturma sanatı sorularından en az birisi son testte öğrencilerin hepsi tarafından bilinirken en son testte iki (2) öğrenci bu konudaki soruları hiç yapamamıştır.

Son testte uygunluk sanatı ile ilgili soruların en az birisi bütün öğrenciler tarafından doğru yanıtlanırken en son testte iki (2) öğrencinin bu sanatla ilgili soruları yapamadıkları gözlenmiştir.

Karşıtlık sanatı ile ilgili soruların en az birisi son test sonuçlarına göre Arapça-Sözel grubundaki bütün öğrenciler tarafından bilinirken; en son testte üç (3) öğrenci tarafından cevaplanamamıştır. Burada 8 ve 15 numaralı öğrencilerde de unutma olduğu görülmektedir.

Son testte on altı (16) öğrenci tarafından en az birisi yapılan abartma sanatına ilişkin sorular en son testte üç öğrenci tarafından hiç yapılamamıştır. 11 ve 14 numaralı öğrenciler son testte abartma ile ilgili soruların her ikisini yaparken en son testte her iki soruyu da yapamamışlardır.

Anıştırma sanatı ile ilgili soruların en az birisi son testte öğrencilerin tamamı tarafından bilinirken; en son testte iki (2) öğrenci tarafından hiç yapılamamıştır.

Son testte değinmece sanatı ile ilgili sorulardan hiç birisini de doğru yapamayan öğrenci sayısı sekiz (8) iken en son testte bu sayı on iki (12)'dir. 1, 5, 7 ve 8 numaralı öğrenciler bu sanatı unutmuşlardır.

En son testte dokundurma sanatına ilişkin sorularda; sadece 3 numaralı öğrenci de unutma olmuştur.

Bilmezlikten gelme sanatıyla ilgili soruların en az biri ön testte on bir (11) öğrenci tarafından bilinirken en son testte on bir (11) öğrenci bu konudaki soruları cevaplayamamıştır.

En son testte güzel nedenleme ile ilgili sorulardan en az birisini doğru yapan öğrenci sayısı üç (3)'tür. Son testle karşılaştırıldığında 3, 5 ve 6 numaralı öğrencilerin bu konuyu unuttukları görülmektedir.

En son testte artsama sanatı ile ilgili soruların dört (4) öğrenci tarafından sadece birisi bilinmiştir. Buna göre 2, 3 ve 5 numaralı öğrenciler artsama konusunu unutmuştur.

Arapça-sözel grubunda en son testte de dür-yay sanatı hiçbir öğrenci tarafından bilinmemiştir.

4.2.1.2. Arapça-Görsel Grubunun Sayısal Verileri

Arapça-Görsel grubuna uygulanan bütün testlerin sayısal verileri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Eğretileme sanatıyla ilgili sorulan sorulardan birini doğru bilen öğrenci sayısı bir (1)'dir. Diğer öğrenciler bu sanatla ilgili soruları ön testte yanıtlayamamıştır.

Ön testte, düz değişmece sanatına ilişkin sorulan soruların ikisini de bilen öğrenci sayısı bir (1)'dir. Grubun diğer öğrencileri ön testte bu sanatı bilememiştir.

Kişileştirme sanatıyla ilgili soruyu ön testte sadece bir (1) öğrenci bilmiştir. Konuşurma sanatı için de durum aynıdır. Bu sanat sadece 3 numaralı öğrenci tarafından bilinmiştir.

Bu grupta benzetme sanatıyla ilgili soruların her ikisini de bilen bir (1) kişidir. Bunun yanı sıra yedi (7) öğrenci de bu sanatla ilgili en az bir soruya doğru yanıt vermiştir.

Tablo-11

Arapça-Görsel Grubunda Ön Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	T.
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
3	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3
4	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3
10	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
11	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
12	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
13	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
17	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Bu gruptaki öğrencilerden; 7 numaralı öğrenci uygunluk sanatı ile ilgili; 3 numaralı öğrenci karşıtlık sanatı ile ilgili; 9 numaralı öğrenci ise abartma sanatı ile ilgili sorulan sorulardan birisini doğru yanıtlamıştır.

Ön testte sorulan, anıştırma, değinmece, dokundurma, bilmezlikten gelme, güzel nedenleme, artsama ve dür-yay sanatlarıyla ilgili sorulan soruların hiç birisi bu grupta doğru cevaplanmamıştır.

Tablo-12’de Arapça’-Görsel grubuna ait son test sonuçları görülmektedir.

Arapça-Görsel grubunda son testte haykırı sanatıyla ilgili sorulan soruların her ikisini de on iki (12) öğrenci yapmıştır. İki (2) öğrencinin ise bu konudaki soruların hiç birisini yapamadıkları görülmüştür. Haykırı sanatına ilişkin sorulardan birini yapabilen öğrenci sayısı ise üç (3)’tür.

Tablo-12

Arapça-Görsel Grubunda Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	T.
1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	0	25
2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	1	0	1	0	0	0	20
3	1	2	1	1	2	2	2	2	1	2	2	1	0	1	1	0	21
4	2	1	0	2	2	1	1	2	2	2	1	1	1	0	0	0	18
5	2	2	1	2	2	2	1	1	2	1	1	1	2	2	0	0	22
6	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	0	25
7	0	2	1	0	2	2	0	2	2	2	1	2	2	1	1	0	22
8	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	0	28
9	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	0	27
10	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	0	0	25
11	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	0	1	1	0	0	23
12	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	2	2	1	0	24
13	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	0	1	1	0	0	22
14	2	1	2	2	2	2	2	1	2	2	2	0	1	0	1	0	22
15	1	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1	1	1	0	0	0	17
16	0	2	1	1	2	2	0	1	2	1	2	1	0	0	0	0	15
17	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	1	2	2	2	0	26

Benzetme sanatıyla ilgili soruların ikisini de yapan öğrenci sayısı on dört (14)'tür. Her öğrenci bu konudaki sorulardan en az birini yapmıştır.

Eğretileme sanatı ile ilgili sorular gruptaki yalnız 4 numaralı öğrenci tarafından yapılamamış; diğer öğrenciler bu konudaki sorulardan en az birini yapmışlardır. Eğretileme sanatı ile ilgili soruların her ikisini de yapan öğrenci sayısı ise dokuz (9)'dur.

Dokuz (9) öğrenci düz değişmece sanatına ilişkin soruların ikisini de yapmıştır. 7 numaralı öğrenci bu sanata ilişkin iki soruyu da yapamamıştır.

Kişileştirme sanatı ile ilgili soruların iki soru da hemen hemen bütün öğrenciler tarafından bilinmiştir. Bu konudaki soruların sadece birini bilen tek öğrenci vardır. O da 12 numaralı öğrencidir.

Konuşturma sanatı ile ilgili soruların ikisini de doğru yanıtlayan öğrenci sayısı: on dört (14)'tür. Bu sanatla ilgili soruların ikisini de yapamayan öğrenci ise yoktur.

Bu grupta on iki (12) öğrenci uygunluk sanatıyla alakalı soruların ikisini de doğru yanıtlamıştır. İki (2) öğrenci ise bu konudaki soruları yapamamıştır.

Her öğrenci karşıtlık sanatıyla alakalı soruların en az birisini doğru yanıtlamıştır. Bu konudaki soruların ikisini de doğru yanıtlayan öğrenci sayısı ise on (10)'dur.

Abartma sanatıyla ilgili sorulardan her öğrenci en az bir tanesini yapmıştır. Bu konudaki soruların ikisini de yapan öğrenci sayısı ise on beş (15)'tir.

Son testte anıştırma sanatıyla ilgili soruların en az birisi bütün öğrenciler tarafından bilinmiştir. Bu sanatla alakalı sorulardan yalnız birisini yapan öğrenci sayısı ise üç (3)'tür.

Bu gruptaki öğrencilerin hepsi; değinmece sanatıyla ilgili sorulardan birisini bilmiştir. On (10) öğrenci ise bu konudaki her iki soruya da doğru yanıt vermiştir.

Dokundurma sanatı ile ilgili soruların ikisini de bu testte dört (4) kişi bilememiştir. Bu konudaki soruların ikisini de doğru yanıtlayan öğrenci sayısı ise iki (2)'dir.

Bu grubun son testinde bilmezlikten gelme sanatını iki (2) öğrenci bilememiştir. Bu sanatla ilgili iki soruyu da doğru yapan öğrenci sayısı ise beş (5)'tir.

Güzel nedenleme sanatına ilişkin soruların iki soruyu da doğru yapan öğrenci sayısı altı (6)'dır. Bu konudaki soruların ikisini de yapamayan öğrenci sayısı ise beş (5) olarak tespit edilmiştir.

Arapça-Görsel grubunda son testte artsama sanatı ile ilgili soruları doğru yapan öğrenci sayısı iki (2)'dir. Sekiz (8) öğrenci bu konudaki soruların hiç birisini

çözememiştir. Bu sanatla alakalı soruların birisini çözebilen öğrenci sayısı ise yedi (7)'dir.

Dür-yay sanatı bu grupta son testte de hiçbir öğrenci tarafından yapılamamıştır.

Tablo-13

Arapça-Görsel Grubunda Son Testte Edebî Sanatlarla İlgili Yöneltilen Her İki Sorunun da Doğru Yanıtlanıp Yanıtlanmadığına Göre Değerlendirmesi

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N
-	2	0	1	1	0	0	2	0	0	0	0	4	5	5	8	17
+	12	14	9	9	16	14	12	10	15	14	10	2	2	6	2	0

Tablo-13'te Arapça-Görsel adlı grupta son testte bir edebî sanatla ilgili yöneltilen boşluk doldurma ve çoktan seçmeli soru tiplerinden her ikisini de doğru yanıtlayıp yanıtlanmadıkları görülmektedir. Tablo-13'e göre kişileştirme ve abartma sanatıyla ilgili soruların öğrencilerin çoğunluğu tarafından her ikisinin de doğru yanıtlandığı görülmektedir. Buna karşılık bu gruptaki öğrenciler dür-yay ve sanatı ile ilgili soruların hiçbirini yapamamış; artsama sanatı ile ilgili sorular ise sekiz (8) öğrenci tarafından yapılamamıştır.

Tablo-14'te Arapça-Görsel grubunda en son testte edebî sanatların bilinme sayısı görülmektedir.

Arapça'-Görsel grubunda en son testte haykırı sanatı ile ilgili soruların ikisini de bilen öğrenci sayısı on (10)'dur. Bu sanata ilişkin soruların soruların iki (2) öğrenci hiçbirisini yapamamıştır. Son testle karşılaştırıldığında 4 ve 17 numaralı öğrencilerin bu sanata ilişkin doğru sayısında azalma olduğu görülmektedir.

Tablo-14

Arapça-Görsel Grubunda En Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	T.
1	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	0	24
2	2	2	2	0	2	2	2	1	2	2	1	0	1	0	0	0	19
3	1	2	1	1	2	2	2	1	1	2	1	1	0	1	1	0	19
4	1	1	0	2	1	1	1	2	2	2	1	0	1	0	0	0	15
5	2	2	1	2	2	2	1	1	2	1	1	1	2	2	0	0	22
6	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	0	25
7	0	2	1	0	2	2	0	2	2	2	1	2	1	1	1	0	21
8	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	2	0	25
9	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	1	0	25
10	2	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	0	0	23
11	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	0	1	1	0	0	24
12	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	2	2	1	0	24
13	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	0	0	1	0	0	19
14	2	1	2	0	2	2	2	1	1	2	0	0	1	0	1	0	17
15	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	0	0	0	0	0	0	13
16	0	2	1	1	1	2	0	1	1	1	2	1	0	0	0	0	13
17	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	2	2	1	0	23

Benzetme sanatı ile ilgili sorulan iki soruyu da bu testte on iki öğrenci doğru yanıtlamıştır. Bu konudaki soruların her öğrenci en az birisini doğru yapmıştır. 10 ve 13 numaralı öğrenciler son testte bu konudaki sorulardan her ikisini de yaparlarken en son testte ancak birisini yapabilmişlerdir.

Eğretileme sanatı ile ilgili sorulan soruların 4 numaralı öğrenci hariç diğer öğrenciler en az birisini doğru yapmışlardır. Bu konudaki soruların ikisini de doğru yanıtlayan öğrenci sayısı ise sekiz (8)'dir. 10 numaralı öğrenci son testte eğretileme ile ilgili yöneltilen iki soruyu da yaparken en son testte sadece birisini doğru yapmıştır.

Son testte olduğu gibi en son testte de kişileştirme sanatı ile ilgili sorulan soruların en az birisini bütün öğrencilerin doğru yaptığı görülmüştür. Bu testte

kişileştirme ile alakalı soruların her ikisini de doğru yapan öğrenci sayısı son teste göre üç (3) gerilemiş ve on üç (13) olarak ortaya çıkmıştır.

Konuşurma ve uygunluk sanatları ile ilgili sonuç son testteki gibidir. Bu konularda unutmama olmadığı görülmektedir.

Karşıtlık sanatı ile ilgili sorulan soruların her ikisini de bilen öğrenci sayısında son teste göre bir (1) düşme olmuştur. 3 numaralı öğrenci son testte bu sanatla ilgili sorulan soruların ikisini de yaparken en son testte birini yapabilmiştir.

Son testte abartma sanatı ile ilgili sorulan soruların ikisini de doğru yapan öğrenci sayısı on iki (12)'dir. Bu sonuca bakılırsa son testte göre üç (3) öğrenci de gerileme olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anıştırma sanatı ile alakalı soruların ikisini de bilen kişi sayısı son testte on dört (14) iken en son testte on üç (13)'tür. Buna göre 17 numaralı öğrencide gerileme vardır.

En son testte değinmece sanatı ile ilgili sorulan soruların ikisini de doğru yanıtlayan öğrenci sayısı beş (5)'tir. İki (2) öğrenci ise bu konuda yöneltilen iki soruyu da bilememiştir. Son testle karşılaştırıldığında değinmece ile ilgili sorulan soruların ikisinin birlikte doğru yapılma oranının yarı yarıya düştüğü görülmektedir.

En son testte dokundurma sanatı ile ilgili soruların ikisini de bilen öğrenci sayısı bir (1)'dir. Oysa son testte aynı edebî sanata ilişkin soruları iki (2) öğrenci doğru cevaplamıştır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta da bu sanatla ilgili soruların ikisini de yapamayan öğrenci sayısının dört (4)'ten altı (6)'ya çıkmasıdır.

Bilmezlikten gelme sanatı bu testte üç (3) öğrenci tarafından doğru bilinmiş; dört (4) öğrenci tarafından ise hiç bilinmemiştir. Buna göre 7, 8, 12, 13 ve 15 numaralı öğrencilerin bilme sayısında düşme vardır.

Buna göre Türkçe-Sözel grubunda ön testte bazı öğrenciler; haykırı, benzetme, kişileştirme, konuşurma, uygunluk, karşıtlık ve bilmezlikten gelme ile ilgili sorulardan birisini yapabilmışlardır. Burada haykırı ve benzetme sanatı ile ilgili soruların daha çok, doğru yanıtlandığı görülmektedir. 17 numaralı öğrenci benzetme sanatıyla alakalı iki soruyu da yapabirmiştir.

Tablo-16'da aynı grupta son testte edebî sanatların bilinme sayısı verilmiştir..

Tablo-16

Türkçe'-Sözel Grubunda Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	+
1	1	1	0	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	0	21
2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	1	0	1	0	0	0	20
3	1	1	1	0	1	2	2	2	2	1	0	1	0	0	1	0	15
4	2	2	0	2	2	2	2	2	0	2	1	1	2	0	0	0	20
5	1	2	1	2	2	2	1	1	2	1	0	0	2	1	0	0	18
6	2	2	1	2	2	1	2	2	2	2	1	1	1	1	0	0	22
7	0	2	1	0	2	2	0	2	2	2	0	2	2	1	1	0	19
8	2	2	0	1	2	2	2	1	0	1	1	0	1	0	0	0	15
9	2	2	1	1	1	2	2	2	2	1	1	1	0	0	0	0	18
10	0	1	0	0	1	2	2	2	2	1	0	0	1	0	0	0	12
11	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	0	0	25
12	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	0	27
13	2	2	0	2	2	2	2	2	2	0	0	0	1	1	0	0	18
14	2	1	1	2	2	2	2	1	2	2	2	0	1	0	1	0	21
15	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	0	22
16	1	2	1	0	2	2	2	1	2	2	1	2	0	0	0	0	18
17	2	2	0	0	2	2	2	1	2	0	1	1	2	2	0	0	19

Türkçe'-Sözel grubunda son testte haykırı sanatı ile ilgili soruların her ikisini de doğru yapan öğrenci sayısı on (10)'dur. Bu sanatla ilgili iki soruyu da yapamayan öğrenci sayısı ise iki (2)'dir. Bu grupta yer alan öğrencilerin on beş (15)'inin haykırı sanatı ile ilgili sorulardan birisini yaptıkları anlaşılmaktadır.

Eğretileme sanatına ilişkin soruların ikisini de doğru cevaplayan öğrenci sayısı üç (3) iken bu soruları doğru yanıtlayamayan öğrenci sayısı ise altı (6)'dır. Buna göre bu konudaki soruların birisini yapan öğrenci sayısı da sekiz (8) olarak ortaya çıkmıştır.

Bu grupta her öğrenci benzetme sanatı ile ilgili soruların birisini yapmıştır. On iki (12) öğrenci ise bu sanatla alakalı soruların her ikisini de yapabilmıştır.

Son testte düz değişmece sanatına ilişkin soruların; beş (5) öğrenci her ikisini de yapamamış, sekiz (8) öğrenci ise bu soruların ikisini de bilmiştir.

Bu grupta kişileştirme ve konuşurma sanatı ile ilgili soruların her öğrenci en az birisini yapabilmıştır. Kişileştirme sanatıyla ilgili iki soruyu da doğru yapan öğrenci sayısı on üç (13) iken konuşurma sanatını on altı (16) öğrenci bilmiştir.

Uygunluk sanatına ilişkin soruların ikisini de yapamayan tek öğrenci vardır (7 numaralı öğrenci), bir öğrenci de bu sanatla ilgili sorulardan sadece birisini doğru yapabilmıştır. Bu sanat on beş (15) öğrenci tarafından bilinmiştir.

Her öğrenci karşıtlık sanatı ile ilgili soruların en az birisine doğru yanıt vermiştir. Bu sanatla ilgili iki soruyu da doğru yanıtlayan öğrenci sayısı ise on bir (11)'dir.

Abartma sanatı ile ilgili soruların her ikisine de yanlış cevap veren öğrenci sayısı iki (2)'dir. On beş (15) öğrenci bu konudaki soruların ikisini de doğru yanıtlamıştır.

Anıştırma sanatı ile ilgili soruların ikisini de bilemeyen öğrenci sayısı iki (2)'dir. Dört (4) öğrenci bu konudaki soruların her ikisini de bilmiştir. Bu grupta anıştırma sanatı ile ilgili soruların en az birisini doğru yanıtlayan öğrenci sayısı ise on (10)'dur.

Bu grupta değinmece sanatına ilişkin soruların ikisini de dört (4) öğrenci doğru, beş (5) öğrenci ise yanlış yapmıştır. Öğrencilerin sekizi (8) bu konudaki sorulardan birisini yapabilmiştir.

Dokundurma sanatı ile ilgili sorular bu grupta altı öğrenci tarafından doğru yapılamamıştır. Bu soruların ikisini de doğru yanıtlayan öğrenci sayısı ise iki (2)'dir.

Bilmezlikten gelme sanatına ilişkin soruların ikisi de bu gruptaki beş (5) öğrenci tarafından bilinmiş, üç (3) öğrenci ise bu konudaki soruları bilememiştir.

Bu gruptaki sekiz (8) öğrenci güzel nedenleme sanatıyla ilgili sorulara yanlış cevap vermiştir. Bu konudaki soruları doğru yapan öğrenci sayısı ise iki (2)'dir.

Artsama sanatı ile ilgili soruların ikisini de bilen çıkmamıştır. On bir (11) öğrenci bu sanatla ilgili soruların hiç birisini yapamamıştır. Dür-yay sanatı ile ilgili sorular bu grupta son testte de bilinmemiştir.

Tablo-17'de Türkçe-Sözel grubunda son testte bir edebî sanata ilişkin yöneltilen iki sorunun da doğru yanıtlandığı ya da yanıtlanamadığı görülmektedir.

Tablo-17

Türkçe-Sözel Grubunda Son Testte Edebî Sanatlarla İlgili Yöneltilen Her İki Sorunun da Doğru Yanıtlanıp Yanıtlanmadığına Göre Değerlendirmesi

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N
-	2	0	6	5	0	0	1	0	2	2	5	6	3	8	11	17
+	10	12	3	8	13	16	15	11	15	10	4	2	5	2	0	0

Tablo-17'ye göre; her öğrenci benzetme, kişileştirme, konuşurma, karşıtlık sanatları ile ilgili soruların en az birisini yapmıştır. 6 numaralı öğrenci hariç diğer öğrenciler konuşurma sanatı ile ilgili soruların ikisini de doğru yapmıştır. Uygunluk sanatı ile ilgili soruları ise bir (19) öğrenci hiç yapamamış bir (1) öğrenci de sadece bir tanesini yapabilmiştir.

Dür- yay sanatı ile ilgili soruların hiç birisinin doğru yapılamadığı görülürken on bir (11) öğrencinin artsama sanatı ile ilgili soruların hiç birisini doğru cevaplayamadığı gözlenmiştir. Bu soruya doğru yanıt veren öğrenciler ise soruların birisini çözememiştir.

Tablo-18

Türkçe-Sözel Grubunda En Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	+
1	1	1	1	1	2	2	2	2	1	2	1	0	1	1	0	0	18
2	2	2	1	1	2	2	2	1	2	2	0	0	1	0	0	0	18
3	0	1	0	0	1	2	2	2	1	1	0	0	0	0	0	0	10
4	2	2	0	2	2	1	2	2	0	2	0	1	1	0	0	0	17
5	1	2	1	2	2	2	1	1	2	1	0	0	0	1	0	0	16
6	2	2	1	2	2	1	2	2	2	1	1	1	1	0	0	0	20
7	1	1	0	0	2	2	0	2	2	2	0	1	2	1	1	0	17
8	2	1	0	1	2	2	2	1	0	1	1	0	1	0	0	0	14
9	1	2	1	0	1	2	2	2	2	1	1	0	0	0	0	0	15
10	0	1	0	0	1	0	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	7
11	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	0	0	1	0	0	0	20
12	2	2	2	2	0	2	2	2	2	2	2	0	2	0	0	0	22
13	2	2	0	2	2	2	2	2	2	0	0	0	1	1	0	0	16
14	2	1	0	2	2	2	2	1	2	1	1	0	1	0	1	0	18
15	1	1	1	2	2	2	2	2	1	2	1	0	1	1	1	0	20
16	0	2	1	0	2	2	2	1	1	2	1	1	0	0	0	0	15
17	2	2	0	0	2	1	2	1	2	0	1	1	1	2	0	0	17

Tablo-18’de Türkçe- Sözel grubunun en son test sonuçları görülmektedir. Tabloya göre; Türkçe- Sözel grubunda en son testteki uygunluk sanatı ile ilgili sonuç son testle aynıdır. Dolayısıyla bu sanatla ilgili unutmama olmadığı görülmektedir. Düz deyişmece, kişileştirme, karşıtlık sanatlarında ise son testle en son test arasında bir soruluk fark vardır. 1 numaralı öğrenci son testte yanlış yaptığı eğretileme sanatına ilişkin sorulardan birisini en son testte doğru yapmıştır. Yine 7 numaralı öğrencide de benzer bir durum görülmektedir; bu öğrenci son testte yapamadığı haykırı sanatıyla ilgili sorulardan birisini en son testte doğru yapmıştır.

4.2.1.4. Türkçe-Görsel Grubunun Sayısal Verileri

Tablo-19'da Türkçe-Görsel adlı gruba ait ön test sonuçları görülmektedir.

Tablo-19

Türkçe-Görsel Grubunda Ön Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	+
1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
5	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
6	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
7	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
8	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
9	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
10	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
11	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2
12	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
13	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3
14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
17	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2

Bu tabloya göre Türkçe'-görsel grubunda ön testte; haykırı sanatı ile ilgili soruların birisi beş (5), benzetme sanatı ile ilgili sorulardan birisi de yedi (7) öğrenci tarafından doğru bilinmiştir. 13 numaralı öğrenci benzetme sanatı ile ilgili sorulan iki soruyu da doğru yanıtlamıştır. Bu grupta kişileştirme, konuşurma ve abartma sanatı ile ilgili sorulardan birisini doğru yapabilen öğrenciler çıkmıştır.

Tablo-20'de Türkçe-Görsel adı verilen grubun son test sonuçları görülmektedir. Tablo-20'ye göre bu grupta; öğrenciler haykırı, düz değişmece, kişileştirme, konuşurma, uygunluk, karşıtlık, anıştırma, değinmece sanatlarıyla ilgili soruların en az birisini doğru yapmışlardır. Benzetme ve abartma sanatıyla ilgili soruların ikisi de bütün öğrenciler tarafından doğru yapılmıştır.

Tablo-20
Türkçe-Görsel Grubunda Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	+
1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	30
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	0	29
3	2	2	0	1	2	2	1	2	2	2	1	1	0	1	1	0	20
4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	0	28
5	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	0	0	25
6	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2	1	0	1	0	0	0	20
7	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	0	28
8	2	2	2	1	2	2	2	1	2	1	2	1	1	2	2	0	25
9	2	2	0	1	2	1	2	1	2	2	1	1	1	0	1	0	19
10	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	1	2	1	0	26
11	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	0	27
12	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	2	2	1	0	25
13	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	30
14	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	0	28
15	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	0	29
16	1	2	1	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	26
17	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	1	2	2	2	0	27

Eğretileme sanatı; bu grupta 3, 6 ve 9 numaralı öğrenciler tarafından yanlış yapılmıştır. Diğer öğrenciler bu konudaki iki sorudan birisini yapmıştır.

Düz değişmece sanatı ile ilgili yöneltilen iki soruya da doğru cevap veren öğrenci sayısı bu grupta on üç (13)'tür. Bu soruların en az birisini yapamayan öğrenci yoktur.

Kişileştirme sanatına ilişkin soruların 12 numaralı öğrenci hariç bütün öğrenciler tarafından doğru yanıtlanmıştır. 12 numaralı öğrenci bu konudaki sorulardan sadece bir tanesini yapabilmıştır.

Konuşturma sanatına ilişkin soruların 9 ve 16 numaralı öğrenciler hariç bütün öğrenciler tarafından ikisinin de doğru yapıldığı görülmektedir. 9 ve 16 numaralı öğrenciler bu konudaki soruların yalnız bir (1) tanesini doğru yapabilmişlerdir.

3 numaralı öğrenci uygunluk sanatı ile ilgili sorulardan birisini doğru yanıtlarken diğer öğrenciler bu konudaki soruların her ikisine de doğru yanıt vermiştir.

Karşıtlık sanatı ile ilgili soruların 8, 9 ve 17 numaralı öğrenciler birisini bilirken diğer öğrenciler bu konudaki soruları doğru yanıtlamışlardır.

8 numaralı öğrenci anıştırma sanatı ile ilgili sorulardan sadece birine doğru cevap verebilmiştir. Bu sanatla ilgili soruların diğer öğrenciler tarafından ikisinin de yapıldığı görülmüştür.

Dokundurma sanatı ile ilgili soruların 6 ve 10 numaralı öğrenciler hiç birisini doğru yapamamıştır. Bu sanatla ilgili soruların ikisini de doğru yapan öğrenci sayısı ise yedi (7)'dir.

Bilmezlikten gelme sanatı ile ilgili sorular 3 numaralı öğrenci tarafından yanlış yapılmıştır. on bir (11) öğrenci bu konudaki soruların her ikisini de doğru yanıtlamıştır.

6 ve 9 numaralı öğrenciler güzel nedenleme sanatıyla ilgili iki soruya da yanlış yanıt vermiştir. Bu sanatla ilgili soruların ikisini de 3, 4, 5 ve 11 numaralı öğrenciler hariç diğer öğrenciler bilmiştir.

Artsama sanatıyla ilgili sorular 5 ve 6 numaralı öğrenciler tarafından doğru yapılmamıştır. Dokuz (9) öğrenci bu sanata ilişkin soruların ikisini de doğru yapmıştır.

Dür-yay sanatı bu grupta son testte bilinmemiştir.

Tablo-21'de; yöneltilen iki sorunun da öğrenciler tarafından doğru yanıtlanıp yanıtlanmadığına göre bir inceleme yapılmıştır.

Tablo-21

Türkçe'-Görsel Grubunda Son Testte Edebî Sanatlarla İlgili Yöneltilen Her İki Sorunun da Doğru Yanıtlanıp Yanıtlanmadığına Göre Değerlendirmesi

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N
-	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	2	2	17
+	15	17	12	13	16	15	16	14	17	16	10	7	9	11	9	0

Buna göre öğrencilerin haykırı, düz değişmece, kişileştirme, konuşurma, uygunluk, karşıtlık, abartma, anıştırma ve değinmece sanatlarıyla ilgili soruların en az birisini yaptıkları söylenebilir.

Tablo-23'te Türkçe-Görsel grubuna ait en son test sonucu görülmektedir.

Tablo-23'ün sonuçları tablo-21'in sonuçlarıyla karşılaştırılırsa değinmece ve artsama sanatı ile ilgili soruların doğru yapılmasında azalma olduğu görülmektedir. Konuşurma ve karşıtlık sanatıyla ilgili sorularda son test ve en son test arasında hiçbir fark görünmemektedir. Haykırı, benzetme, düz değişmece, kişileştirme, uygunluk ve dokundurma sanatlarının bilinmesinde bir düşme vardır.

8 numaralı öğrenci son testte doğru yaptığı haykırı sanatı ile ilgili sorulardan birisini bu testte yanlış yapmıştır.

3 numaralı öğrenci benzetme sanatıyla ilgili soruların en son testte sadece birisini yapabilmıştır. Oysa aynı öğrencinin son testte konuyla ilgili iki soruyu da yaptığı görülmüştür.

5 ve 12 numaralı öğrencilerde de benzer bir düşme söz konusudur. Bu öğrenciler son testte doğru yaptıkları eğretileme sanatı ile ilgili soruların birisini bu testte yanlış yapmışlardır.

6 numaralı öğrenci düz değişmece ve kişileştirme ile ilgili sorulardan birisini bu testte yapamamıştır.

Tablo-23

Türkçe-Görsel Grubunda En Son Testte Edebî Sanatların Bilinme Sayısı

	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	+
1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	0	27
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	0	0	27
3	2	1	0	1	2	2	1	2	2	2	1	1	0	1	1	0	19
4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	0	28
5	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	0	0	23
6	2	2	0	1	1	2	2	2	2	2	0	0	1	0	0	0	17
7	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	0	2	2	2	2	0	27
8	1	2	2	1	2	2	1	1	2	1	1	1	1	2	1	0	21
9	2	2	0	1	2	1	2	1	0	2	1	1	0	0	1	0	16
10	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	1	2	1	0	26
11	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	0	27
12	1	2	1	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	2	0	0	22
13	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1	0	28
14	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	0	28
15	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	0	2	0	27
16	1	2	1	1	2	1	2	2	2	2	1	2	2	2	2	0	25
17	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	1	2	2	2	0	26

Uygunluk sanatı ile ilgili sorulardan birisini bu testte 8 numaralı öğrencinin yanlış cevapladığı görülmüştür.

9 ve 17 numaralı öğrenciler abartma sanatına ilişkin soruların son testte her ikisini de doğru yanıtlarken en son testte 9 numaralı öğrenci bunlardan hiçbirini yapamamış, 17 numaralı öğrenci ise sadece birisini doğru yapabilmıştır.

2 numaralı öğrenci dokundurma sanatıyla ilgili soruların bu testte sadece birisini doğru yapmıştır.

Bilmezlikten gelme sanatına ilişkin soruların birisini son testte doğru yanıtlayan 9 numaralı öğrencinin en son testte bu konuyu unuttuğu görülmektedir.

Artsama sanatıyla ilgili sorularda 1, 2, 8, 12 ve 13 numaralı öğrencilerde düşme vardır.

4.2.2. Grupların Tüm Testler Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

Öğrencilerin doğru cevaplandıkları edebî sanatlardan yola çıkılarak elde edilen verilerin SPSS değerlendirmesi sonucunda aşağıdaki tablolarda yer alan değerlere ulaşılmıştır.

4.2.2.1. Grupların Ön Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

Tablo-23'te grupların deney öncesi seviye ortalamaları görülmektedir.

Tablo-23

Grupların Deney Öncesi Seviye Ortalamaları

ÖN TEST		
		Manidarlık değeri = .05
GRUP	N	
Türkçe' sözel	17	1,0588
Arapça' görsel	17	1,1176
Arapça' sözel	17	1,1176
Türkçe' görsel	17	1,1765
Manidarlık		,986

Tablo-23'e göre gruplar arasında önemli bir fark oluşmamıştır ($p < .05$). Bu da öğrencilerin deney konusu olan edebî sanatlar hakkında aynı seviyede olduğunu göstermektedir. Böylece çalışmanın iç geçerliliği sağlanmıştır. Buna yönelik yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları Tablo-24'te görülmektedir.

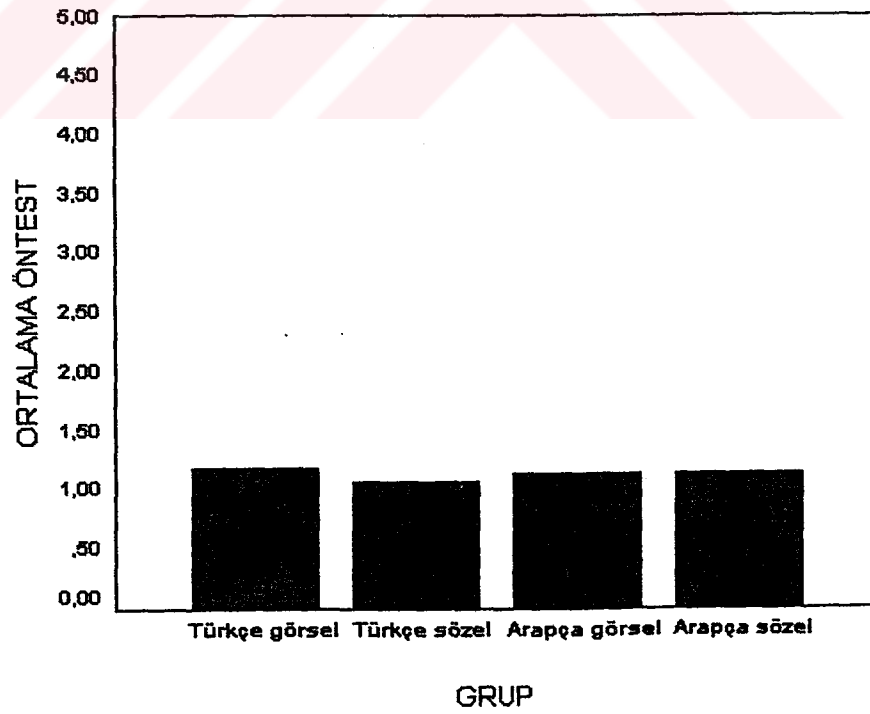
Tablo-24
Ön Testte Grupların Grup İçi ve Gruplar Arası Değerleri

ÖN TEST					
	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Manidarlık
Gruplar Arası	,118	3	3,922E-02	,040	,989
Grup İçi	62,941	64	,983		
Toplam	63,059	67			

Grafik-1'de grupların deney öncesi seviye ortalamaları görülmektedir.

Grafik-1

Grupların Deney Öncesi Seviye Ortalamaları

Buna göre; ön testte bilme ortalamaları birbirine yakındır. Türkçe'-Sözel adlı grubun ön testte diğer üç gruba karşılaştırıldığında biraz geride olduğu görülmektedir.

4.2.2.2. Grupların Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

Tablo-25'te grupların konu anlatımı yapıldıktan sonra uygulanan testte aldıkları sonuçlar görülmektedir.

Tablo-25

Grupların Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

Grup	Kişi sayısı	Ortalama	SD.
Türkçe' görsel	17	26	3.42
Türkçe' sözel	17	19.41	3.62
Arapça' görsel	17	22.47	3.53
Arapça' sözel	17	15	3.77
Toplam	68	20.72	5.37

Tablo-26'da ise son testte gruplar arası öğrenci başarısı ve uygulamanın etkilerini ölçmek için yapılan Tek Yönlü Varyans analizinin sonuçları görülmektedir.

Tablo-26

Gruplar Arası Başarı Farkı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi

SON TEST					
	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Manidarlık
Gruplar Arası	1111,338	3	370,446	28,691	,000
Grup İçi	826,353	64	12,912		
Toplam	1937,691	67			

Tablo-27

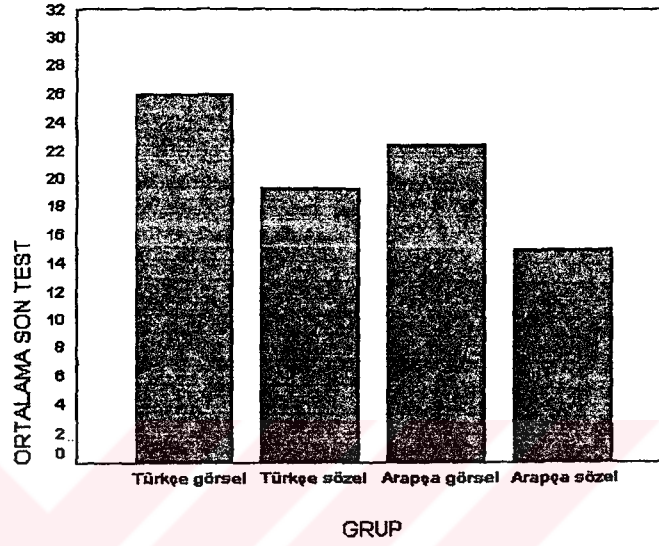
Grupların Başarı Farkının Neden Oluştüğünü Göstermek İçin Tukey HSD Testi

(I) GRUP	(J) GRUP	Ortalamalar Arası Fark(I-J)	Manidarlık
Türkçe' görsel	Türkçe' sözel	6,5882(*)	,000
	Arapça' görsel	3,5294(*)	,028
	Arapça' sözel	11,0000(*)	,000
Türkçe' sözel	Türkçe' görsel	-6,5882(*)	,000
	Arapça' görsel	-3,0588	,072
	Arapça' sözel	4,4118(*)	,004
Arapça' görsel	Türkçe' görsel	-3,5294(*)	,028
	Türkçe' sözel	3,0588	,072
	Arapça' sözel	7,4706(*)	,000
Arapça' sözel	Türkçe' görsel	-11,0000(*)	,000
	Türkçe' sözel	-4,4118(*)	,004
	Arapça' görsel	-7,4706(*)	,000

* Ortalama farkı $p < .05$ için anlamlıdır.

Grafik-2’de bütün grupların son testin ardından yapılan incelemedeki durumları görülmektedir.

Grafik-2
Grupların Son Testteki Seviye Ortalamaları

4.2.2.3. Grupların En Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

Tablo-28’de grupların son testin üzerinden on (10) gün geçtikten sonra uygulanan testte aldıkları sonuçlar görülmektedir.

Tablo-28

Grupların Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

EN SON TEST					
	Kareler Toplamı	Df	Kareler Ortalaması	F	Manidarlık
Gruplar Arası	1579,574	3	526,525	36,944	,000
Grup İçi	912,118	64	14,252		
Toplam	2491,691	67			

Tablo-29

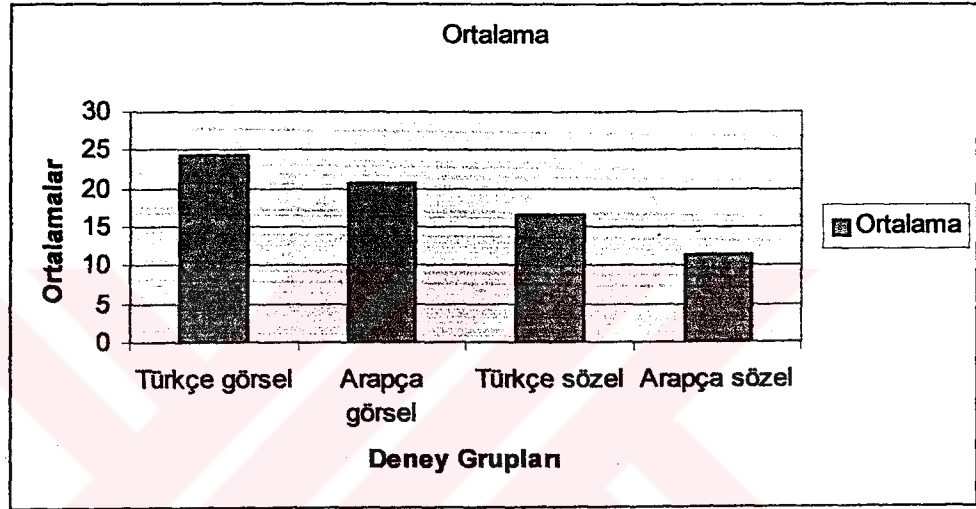
Grupların Başarı Farkının Neden Oluştüğünü Göstermek İçin Tukey HSD Testi

(I) GRUP	(J) GRUP	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Manidarlık
Türkçe' görsel	Türkçe' sözel	7,8824(*)	,000
	Arapça' görsel	3,7059(*)	,028
	Arapça' sözel	12,9412(*)	,000
Türkçe' sözel	Türkçe' görsel	-7,8824(*)	,000
	Arapça' görsel	-4,1765(*)	,010
	Arapça' sözel	5,0588(*)	,001
Arapça' görsel	Türkçe' görsel	-3,7059(*)	,028
	Türkçe' sözel	4,1765(*)	,010
	Arapça' sözel	9,2353(*)	,000
Arapça' sözel	Türkçe' görsel	-12,9412(*)	,000
	Türkçe' sözel	-5,0588(*)	,001
	Arapça' görsel	-9,2353(*)	,000

Tablo-29'da en son teste grupların başarı farkının neden kaynaklandığının anlaşılması için yapılan Tukey HSD Testi sonuçları görülmektedir. Tablodaki değerler de grafik sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Grafik-

Grupların İstatistiksel Sonuç Grafiği

V. BÖLÜM

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

5.1. SONUÇLAR

Bu çalışma ile ilgili olarak şu sonuçlar belirlenmiştir.

1. Öğrencilere edebî sanatlar öğretildikten sonra anlamanın olup olmadığını ölçmek amacıyla bir anket formu verilmiştir. Öğretilen on altı edebî sanatın her biri için bu formda iki soru sorulmuştur. Bu soruların biri boşluk doldurma biri ise çoktan seçmelidir. Bu sorular öğrencilere ön test, son test ve en son test olmak üzere üç kez sorulmuş ve her seferinde soruların yerleri değiştirilmiştir. Sonuçta öğrencilerin son testlerde, ön teste göre daha başarılı oldukları görülmüştür. En son testte de her grubun başarısında belli bir düşme görülmekle birlikte edebî sanatların Türkçe adlarının kullanıldığı ve konunun karikatür destekli anlatıldığı grupta öğretilenlerin uzun süreli belleğe yerleştirilebildiği görülmüştür. Yine konunun karikatür destekli anlatıldığı ama edebî sanatların müfredat programında geçen adlarının kullanıldığı grupta da unutkanın Arapça-Sözel ve Türkçe-Sözel gruplarına göre daha az olduğu görülmüştür. Bu da edebî sanatlar öğretiminde görsel materyal kullanmanın önemini ortaya koymaktadır.

2. Gruplar arasındaki farkı en aza indirmek amacıyla; 2004- 2005 eğitim-öğretim yılı birinci kanaat dönemi Türk Dili ve Edebiyatı dersi not ortalamaları dikkate alınmış; notlar en büyükten en küçüğe doğru sıralanmış ve gruplar bir üstten bir de alttan öğrenci alınmak suretiyle oluşturulmuştur. Başarının cinsiyete göre de değişebileceği göz önünde tutularak gruplar her grupta 8 kız ve 9 erkek öğrenci bulunacak şekilde düzenlenmiştir. Yapılan ön testte, dört grubun da edebî sanatlarla ilgili soruları bilme ortalamaları aynıdır. Son testte ve en son testte her grubun başarı yüzdelerinde başlangıçtaki duruma göre bir artış gözlenmiştir. Yine çalışma

sonucunda; Türkçe-Görsel> Arapça-Görsel> Türkçe-Sözel> Arapça-Sözel şeklinde bir sıralama ortaya çıkmıştır.

3. Dört grupta da dür-yay (Leff ü neşr) sanatının hiçbir çalışmada bilinemediği görülmüştür. Buna karşılık ön test hariç tutulursa benzetme (teşbih), kişileştirme (teşhis) ve konuşurma (intak), uygunluk (tenasüp), karşıtlık (tezat), abartma (mübalağa) gibi sanatların her grupta çoğu öğrenci tarafından bilindiği görülmüştür.

4. Bütün gruplarda bilinme oranı en düşük olan artsama (tevriye), güzel nedenleme (hüsn-i ta'lil), eğretilme (istiare), değinmece (kinâye), dokundurma (tariz), bilmezlikten gelme (tecahül-i arif) sanatlarının son testte Türkçe- Görsel ve Arapça- Görsel gruplarındaki öğrenciler tarafından daha çok bilindiği görülmüştür. Bu sanatın görsel materyal destekli daha iyi öğrenildiği söylenebilir.

5. En son testte eğretilme (istiare), değinmece (kinâye) ve güzel nedenleme (hüsn-i ta'lil) sanatlarının bütün gruplarda çok az öğrenci tarafından hatırlandığı görülmüştür. Bu sanat en çok Türkçe- Görsel grubunda bilinmiştir.

6. Araştırma sonucunda; edebî sanatlar öğretiminde söz ve anlam sanatlarının Türkçe adlarının kullanılmasının öğrenme üzerinde etkili olduğu ama karikatür destekli öğretim kadar etkili olmadığı ortaya çıkmıştır. Türkçe-görsel ve Türkçe-Sözel gruplarında teşhis, intak, tenasüp, tezat gibi yabancı dillerden dilimize geçmiş sözcüklerin yerine Türkçe karşılıkları olan kişileştirme, konuşurma, uygunluk, karşıtlık terimlerinin kullanılması adı geçen sanatların anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü; Türkçe ad öğrencinin zihninde konuyla ilgili çağrışımlar uyandırmaktadır.

7. İncelenen Türk Dili ve Edebiyatı birinci sınıf kitaplarında öğretilecek edebî sanatlar konusunda bir birlik olmadığı; bir kitapta yer alan edebî sanatın diğer kitapta yer almayabildiği görülmüştür. Bir edebî sanat olan ündeşlemenin (cinasın) bazı kitaplarda sadece bir uyak çeşidi olarak işlendiği belirlenmiştir. Bazı edebî sanatlar için verilen örneklerin divan edebiyatından seçildiği tespit edilmiştir. Böyle

bir uygulamanın yanlışlığı ortadadır. Yine incelenen ders kitaplarında bazı edebî sanatlar için aynı örneklerin verildiği görülmüştür. Örneğin; abartma (mübalağa) sanatı için M. Akif'in "*Seyfi Baba*" adlı şiirinden alınan aynı dizeler kullanılmıştır. İncelenen ders kitaplarında (Şimşek Yayınlarının çıkardığı ders kitabı hariç) edebî sanatlar hep şiir metinleri üzerinden öğretilmeye çalışılmıştır. Bu anlayış öğrencide edebî sanatların sadece şiirde kullanıldığı gibi yanlış bir düşünceye sebep olmaktadır.

8. Öğretmenler için yapılan ankette; öğretmenlerin edebî sanatların öğretimi konusunda düz anlatım yöntemi ve soru cevap tekniği dışında başka yöntem ve teknik kullanmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu ankette öğretmenler karşılaştıkları güçlükleri; öğrenci ilgisizliği, müfredatın yoğunluğu ve zaman yetersizliği olarak anlatmışlardır. Yine aynı ankette öğretmenler edebî sanatların öğretilmesinin gerekli olduğuna inandıklarını belirtmişler fakat; edebî sanatlar öğretimi ile ilgili neler yapılması gerektiği konusunda kayda değer bir görüş ileri sürmemişlerdir. Ankete katılan öğretmenlerden üç tanesi yeni yöntem ve tekniklerin denenebileceğinden bahsetmişler ama açıklama yapmamışlardır.

5.2. ÖNERİLER

Bu araştırmada belirlenen eksikliklerle ilgili öneriler, şu başlıklar altında ele alınabilir:

5.2.1. Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarına Yönelik Öneriler

1. Türk Dili ve Edebiyatı kitapları öğrenciye uygunluk açısından yeniden ele alınmalıdır. Kitapların içerikten görsel tasarıma kadar konunun uzmanı kişilerce yazılıp tasarlanması sağlanmalıdır. Yazılan kitaplar bilimsel bir kurul tarafından incelenmeli ve standartlara uymayan kitaplar tavsiye edilmemelidir.

2. Edebî sanatlar öğretimine ilişkin olarak; her sınıfta öğretilecek edebî sanatlar belirlenmeli ders kitaplarında bu konuda yaşanan farklılığa son verilmelidir. Burada kolaydan zora; basitten karmaşığa şeklinde bir yol izlenmelidir. Buna göre

birinci sınıfta öğretilen edebî sanatlar şöyle sıralanmalıdır: haykırı (nida), benzetme (teşbih), eğretileme (istiare), düz değişmece (mecaz-ı mürsel), kişileştirme (teşhis), konuşurma (intak), uygunluk (tenasüp), karşıtlık (tezat), abartma (mübalağa), anıştırma (telmih), bilmezlikten gelme (tecahül-i arif), güzel nedenleme (hüsn-i ta'lil), değinmece (kinâye), dokundurma (tariz), artsama (tevriye), dür-yay (leffü neşr).

3. Ders kitaplarında edebî sanatlar; değişik zamanlarda ve değişik konular içerisinde anlatılmak yerine bir konu içerisinde bütün olarak anlatılmalı ve sonraki konularda; işlenecek metinde geçen edebî sanatların buldurulması yoluyla pekiştirilmelidir.

4. Ders kitapları için seçilecek metinlerde öğrenci seviyesine uygunluk ve edebî nitelik gibi özellikler göz önünde bulundurulmalıdır. Edebî sanatlar için verilecek örnekler öğrenci seviyesine uygun olmalıdır.

5. Ders kitaplarında mensur eserlerden de edebî sanatlara örnek verilmeli ve edebî sanatların düz yazı metinlerinde de bulunabileceği gösterilmelidir.

6. Ders kitaplarında edebî sanatların Türkçe adları kullanılmalı; eğer edebî sanatların klasik adlarının yazılması gerekiyorsa parantez içinde verilmesi tercih edilmelidir.

5.2.2. Alıştırma ve Öğretmen Kitaplarına Yönelik Öneriler

1. Alıştırma kitapları Türkiye’de yaygın değildir. “Alıştırma kitabı öğrencilerin hem sınıfta hem de evde kullanabilecekleri kaynak bir kitaptır.” (Demirel 2002: 54). Bu nedenle hazırlanacak Türk Dili ve Edebiyatı kitaplarında yer alan konulara uygun çalışma kitapları yazılması ve basılması yoluna gidilmelidir.

2. Öğretmen kitabı uygulaması da ülkemizde pek yaygın değildir. Bu araştırma için yapılan ders kitabı incelemesinde incelenen kitaplardan sadece; Rasim Şimşek ve Raif Özben tarafından yazılan ve Şimşek Yayınları’na çıkarılan Türk Dili ve Edebiyatı kitabının öğretmen kitabı vardır. Öğretmene dersi nasıl işleyeceğine

dair bilgiler veren böyle kitapların hazırlanması edebiyat öğretiminde başarıyı arttıracaktır.

5.2.3. Öğretmenlere Yönelik Öneriler

1. İnsan sevdiği şeyleri daha çabuk, daha kolay öğrenir. Öğrencilere edebiyatı sevdirmek, öğretmek, derste dikkatlerini, ilgilerini canlı tutmakla mümkündür. Eğitim öğretim ortamını verimli bir şekle dönüştürmek ise bu ortamın planlayıcısı ve uygulayıcısı konumundaki öğretmenlerin elindedir. Bu yüzden öğretmen yaptığı işi özveriyle yapmalıdır.

2. Öğretmenlerin klasik yöntem ve tekniklerin dışında yeni teknikleri öğrenip uygulamaları sağlanmalıdır. Bu iş için bakanlık tarafından hizmetiçi eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler takip edilmeli; derslerde bu gelişmelerden nasıl yararlanılabileceği düşünülmelidir.

3. Türk dili ve Edebiyatı öğretmeni öğrettiği edebî sanatları; işlenen metinlerde buldurmalı; öğrencilere edebî sanatların tanımını ezberletmek yerine cümle içerisindeki işlevini sezdirmeye çalışmalıdır. Böylelikle öğrencinin sıradan bir cümle ile edebî bir cümle arasındaki farkı görmesi sağlanmalıdır.

4. Öğretmen, edebî sanatların öğretiminde değişik materyaller kullanmalıdır. Bu materyallerden olan karikatür edebî sanatlar öğretiminde kullanılmaya çok elverişlidir. Karikatürün yanı sıra öğretmen, öğrencilerin dillerine doladıkları bazı popüler şarkılardan, kimi reklam metinlerinden de edebî sanatlar öğretiminde faydalanma yoluna gitmelidir.

5. Türk dilinin öğreticisi konumundaki Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin Türkçe'yi kullanma konusunda hassas davranmaları gerekmektedir. Bu yüzden öğretmen edebî sanatların Türkçe' adlarını kullanmayı tercih etmelidir.

KAYNAKÇA

- AGAR, M. Emin
2001 Eski Bir Öğretim Kitabı Türkçenin Usûl-i Tedrisi.
İstanbul: Seyran Yayıncılık.
- AKSAN, Doğan
1999 Şiir Dili ve Türk Şiir Dili.
Ankara: Engin Yayınevi.
- AKYÜZ, Yahya
1985 Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e).
Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- AYVAZOĞLU, Beşir
1997 Şiirler.
İstanbul: Ötüken yayınları.
- BAYRAKTAR, Nesrin
2004 Dil Bilimi.
Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BAYTEKİN, Çetin
2001 Ne Niçin Neden Öğreniyoruz ve Öğretiyoruz.
Ankara: Anı Yayıncılık.
- BEYATLI, Yahya Kemal
2002 Kendi Gök Kubbemiz.
İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit
2000 Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları
İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.
- BUYURGAN, S.. U. BUYURGAN
2001 Sanat Eğitimi ve Öğretimi
İstanbul: Dersal Yayıncılık (1. Baskı).
- CEMİLOĞLU, Mustafa
2003 İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi.
İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- CEYHAN, E.. B. YİĞİT
2003 Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi.
Ankara: Anı Yayıncılık.

DEMİREL, Özcan

- 1994 Genel Öğretim Yöntemleri.
Ankara: Usem Yayınları.
- 2002 Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı.
Ankara: PegemA Yayıncılık.

DİLÇİN, Cem

- 2004 Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.
Ankara: TDK Yayınları (7. Baskı).

DOĞDU, S.. Z. ARSLAN

- 1993 Eğitim Teknolojisi Uygulamaları ve Eğitim Araç- Gereçleri.
Ankara: Tekışık A.Ş. Veb Ofset Tesisleri.

EDMAN, Irwin

- 1966 Sanat ve İnsan (Çev. Turhan Oğuzkan).
İstanbul: MEB. Yayınları.

EFE, Hasan

- 2004 Mecaz, Söz Sanatları ve Karikatür.
İzmir: Özgün Dersane Yayınları.
- 1998 “Karikatürde Okumanın Önemi.”
Merhaba Gazetesi. 12, Ocak.
- 1998 “Karikatür Dersi ya da Seçmeli Karikatür Sanatı Dersi”.
Merhaba Gazetesi. 13, Şubat.
- 2002 “Okullarda Karikatür”.
Eğitimde Biz Dergisi.
- 1998 “Karikatür ve Güdü”.
Merhaba Gazetesi. 14, Mart.
- 1998 “Yazılı Karikatür, Yazısız Karikatür”.
Merhaba Gazetesi. 15, Nisan.
- 1998 “Karikatür ve Eğitim”.
Merhaba Gazetesi. 20, Ekim.
- 1998 “Karikatür ve Eleştiri”.
Merhaba Gazetesi. 21, Kasım.
- 1998 “Yazılı Anlatım Biçimleri ve Karikatür”.
Merhaba Gazetesi. 23, Aralık.

- 2003 “Ezbersiz Eğitim ve Karikatür”.
İzmir İzmir Kent Kültürü ve Sanat Dergisi. S. 21.
- 1998 “Karikatür ve Sanat”
Merhaba Gazetesi. 28, Mayıs.
- 1998 “Karikatür ve Şiirin Buluştuğu Nokta: İmge”.
Merhaba Gazetesi. 29, Haziran.
- 1999 “Karikatür Eğitiminde Düşünmek ve Düşündürmek”.
Merhaba Gazetesi. 25, Şubat.

EKİZ, Durmuş

- 2003 Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş.
Ankara: Anı Yayıncılık.

ERCAN, N.. A. İ. KANBEROĞLU vd.

- 2003 Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 1.
İstanbul: MEB Yayınları.

ERUZ, Sakine

- 1994 Yazma Uğraşının Gizil Gücü
İstanbul: “Çağdaş Eğitimde Sanat”, Demet Yayıncılık.

GENCAN, T.. H. EDİSKUN, B. DÜRDER, E. N: GÖKŞEN

- 1974 Yazın Terimleri Sözlüğü.
Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

GÖĞÜŞ, Beşir

- 1968 İlkokullarda Türkçe Öğretimi Kılavuzu.
İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

İNAM, Ahmet

- 1994 Mizahın Eğitimdeki Yeri Mizahla Gelen Yaratıcılık Gücü.
İstanbul: “Çağdaş Eğitimde Sanat”, Demet Yayıncılık.

KANTEMİR, Enise

- 1986 Ortaöğretimde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimine Genel Bir Bakış.
Ankara: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları. Türk Eğitim
Derneği IV. Öğretim Toplantısı, TED Yayınları.

- 1976 Türkiye’de Liselerde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Alan Araştırması
İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.

- 1976 Türk Dili ve Edebiyatı öğretimi
İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

KAR, İsmail

1999 Karikatür Sanatı.
Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

KARAAĞAÇ, Günay

1999 Karacaoğlan Hayatı ve Bütün Şiirleri.
İstanbul: Akpınar Yayınları.

KARAALIOĞLU, Seyit Kemal

1964 Edebiyat Sanatı.
İstanbul: İnkilâp ve Aka Kitabevleri.

KARAALIOĞLU, Seyit Kemal

1966 Türk Şiir Sanatı.
İstanbul: İnkilâp ve Aka Kitabevleri.

KARAALIOĞLU, Seyit Kemal

1969 Edebi Sanatlar Antolojisi.
İstanbul: İnkilâp ve Aka Kitabevleri.

KARAKUŞ, İdris;

2002 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi.
Ankara: Anıttepe Yayınları.

KARAMAN, M.. A. KILINÇ ve M. Şenol

2004 Türkçe Öğretimi.
Ankara: Anadolu Yayıncılık.

KARAMISIR, Sami

1992 Türkiye'nin Eğitim Meseleleri.
İstanbul: Hilal Matbaacılık A.Ş. Tesisleri.

KAVCAR, Cahit

1986 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi.
Ankara: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları. Türk Eğitim Derneği IV. Öğretim Toplantısı, TED Yayınları.

1999 Edebiyat ve Eğitim.
Ankara: Engin Yayınevi.

1993 Edebiyat ve Güzel Sanatlar Eğitimi Eğitim Programları ve Öğretim Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi Bildiriler I-II.
Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

KILIÇ, A.. S. SEVER

2004 Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi.
Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- KOCAKAPLAN, İsa
2002 Açıklamalı Edebî Sanatlar.
İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları (3. Baskı).
- KUDRET, Cevdet
1980 Örneklerle Edebiyat Bilgileri.
İstanbul: İnkılâp Kitabevi (1. Cilt) (2. Baskı).
- KÜÇÜKAHMET, Leyla
2001 Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi.
Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- MARSHALL, JULIA
1994 Anadili ve Yazın Öğretimi.
Ankara: Başak Yayınları.
- MART, Ömer
1952 Eğitim Psikolojisi.
İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- NAZİK, M. H.. M. ARLI
2003 Araştırma Teknikleri.
İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık.
- OZİL, Ş.. N. TAPAN
1991 Türkiye'nin Ders Kitaplarına Çağdaş Bir Yaklaşım.
İstanbul: Cem Yayınevi.
- ÖZÇELİK, D. Ali
1987 Eğitim Programları ve Öğretim.
Ankara: ÖSYM Yayınları.
- ÖZDEMİR, Emin
1991 Türk Dili ve Edebiyatı Yazın Türleri.
Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- ÖZYÜREK, Rasim;
2001 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi.
Ankara: Özgün Matbaa.
- SEZER, A.. F. OĞUZKAN, E. Özdemir, B. Göğüş
1991 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi.
Eskişehir: A.Ü. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları,
- SORENSEN, Herbert
1975 Eğitim Psikolojisi (Çev. Gültekin YAZGAN).
İstanbul: MEB Basımevi.

SOYSAL, M. Orhan

1998 Edebî San'atlar ve Tanınması.
İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.

2004 Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Öğretmeninin El Kitabı.
İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ŞİMŞEK, R.. R. ÖZBEN

2000 Lise Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 1.
İstanbul: Şimşek Yayınları.

2001 Lise Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 1 Öğretmen Kılavuzu.
İstanbul: Şimşek Yayınları.

TAŞDEMİR, E.. N. BİLKAN, H. CAN

2004 Pratik Türkçe Öğretim Teknikleri.
İzmir: Dilset Yayınları.

TOPUZ, Hıfzı

1986 İletişimde Karikatür ve Toplum.
Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

ÜNLÜ, M.. Ö. Özcan

1994 Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 1.
İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

YALÇIN, Alemdar

2002 Türkçe Öğretim Yöntemleri.
Ankara: Akçağ Yayınevi.

YILMAZ, H. ve H. M. SÜNBÜL

1997 Öğretimde Planlama ve Değerlendirme.
Konya: Mikro Basım-Yayım-Dağıtım.

Ek 1
Hasan Efe'nin Mektubu

Sevgili Saad Celal, İsmir, 11. 05. 2006
Elimdeki gazetemdeki gönderiyen fidekopi
olarak. Uzeri sayılı konulu olarak, örneğin
"Merhaba 42/98". Merhaba gazetesini
Ulm - Almanya, Aralık 1998 (12/98) ko-
nusunda yayınladım. Aynı gazete 0.50
kilo kalemle yazıldı. Ayrıca gazetenin konus-
ları telefonla benim aradığınız en telef-
onum 0232 3884500. parçaları olarak
evde bulunur. Yoksa telefonla telefonla
veriyen ben arıyorum. Ayrıca, Söz Savaşı... beni
yeni ilahim Savaşı. Sağlı ve şereflerle. Hasan Efe

② Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın
Eğitim değişikliği var. Bütün okullar
ve il, ilçe M. E. Şubeleri'ne gönderili-
yor. Bu durumda 60. Sayılı
Orn. yasa var. Bir de aynı durumda
57. Sayılı (özel sayı) bir. Söyle-
dim var karikatür eğitim ile ilgili
betti yaradı olur bu kaynaklar da.

Ek 2
Asıl Çalışmada Türkçe-Sözel ve Türkçe-Görsel Gruplarına Uygulanan Test
Örneği

Ad, Soyad:
Sınıf:

Sevgili öğrenciler;

Size verilen kağıda adınızı, soyadınızı ve sınıfınızı yazmayı unutmayınız. Bu uygulama Türk Dili ve Edebiyatı I dersi müfredatında yer alan edebî sanatlar konusundaki bilgilerinizi ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu ankette toplam 30 soru bulunmaktadır. Soruların 10 tanesi boşluk doldurma, 20 tanesi ise çoktan seçmeli olarak düzenlenmiştir. Bu anket için size 35 dakikalık bir süre verilmiştir. Yanıtını bilmediğiniz sorularda oyalanmadan diğer soruya geçiniz, zamanınız kalırsa yapamadığınız soruya geri dönünüz. Başarılar.

Sorular

- 1.Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki kavramdan zayıf olanı kuvvetliye benzetme sanatına denir.
- 2.Benzetmenin iki temel unsurundan (benzetilen ve benzeyen) sadece biri söylenerek yapılan benzetmeye denir.
- 3.Bir kelimeyi benzetme ilgisi olmadan değişik bir ilgiyle kendi anlamından çıkarıp başka bir anlamı ifade etmek için kullanmaya denir.
- 4.Bir sözü aynı zamanda hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanma sanatına denir.
- 5.Bir sözün asıl anlamının tam tersini kastederek söylemeye denir.
- 6.İnsan olmayan varlıklara, insanların yaptığı işleri mecazi olarak yaptırma ve onları insanlar gibi düşündürmeye denir.
- 7.Kişilik verilen varlıkların konuşturulmasınadenir.
- 8.Bilinen bir şeyi bilmiyormuş gibi görünmeye denir.
- 9.Bir olayın meydana gelişini hayali ve daha güzel bir sebebe bağlamaya denir.
- 10.Herhangi bir varlığı veya durumu anlatırken onu, ya olduğundan çok veya noksan gösterme sanatına denir.
- 11.Bir konuda ortak yanları bulunan anlamca zıt iki kavramdan birini gerçek, diğerini mecazi anlamda kullanmaya denir.

12. Bir konu üzerinde aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki kelime, terim ve deyim bir dize ya da beyit içinde yerli yerinde kullanmaya denir.
13. İki anlama gelen bir sözcüğün uzak anlamını kastederek kullanmaya denir.
14. Yazılı anlatımlarda birden çok kavramı söyledikten sonra bunlarla ilgili özellikleri saymaya veya bu kavramları karşılaştırmak üzere yeni kavramlar bulmaya denir.
15. Yazılı ve sözlü anlatımlarda “ey, oy, vay, hey...” gibi hitap ve ünlem sözcüklerini kullanmaya denir.
16. Söz arasında herkes tarafından bilinen bir olayın; adını, kahramanını veya yerini söyleyerek olayın tümünü hatırlatmaya denir.
17. “Kasaba, bir akşam ağacı gibi yaprakların arkasına çekilmişti.” Cümlesinde benzeyen ve kendisine benzetilen öge hangisidir?
 a) Kasaba- akşam ağacı b) Akşam ağacı- yapraklar
 c) Çekilmek- Kasaba d) Kasaba- Yapraklar e) Kasaba- akşam ağacı- yapraklar
18. “Pek çok gidenin her biri memnun ki yerinden
 Pek çok seneler geçti dönen yok seferinden”
 Yukarıdaki şiirde özellikle hangi edebi sanat vardır?
 a) Anıştırma b) Benzetme c) Bilmezlikten gelme d) Güzel nedenleme e) Konuşturma
19. “Durgun bir akşamın erguvan örtüsünü
 Yırtarken çekinerek gecenin kara eli,
 Yorgun bir gölge, omzunda bir günün yükü
 Sürüklüyor ufuklara ağır adımlarını”
 Bu dizelerde kişileştirilen varlıklar aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?
 a) Yorgun omuz/ sürüklenen ufuklar
 b) Durgun bir akşam/ ağır adımlar
 c) Erguvan örtü/ bir günün yükü
 d) Akşamın örtüsü/ omzun yükü
 e) Gecenin kara eli/ yorgun bir gölge
20. Aşağıdakilerden özellikle hangisinde bir abartma vardır?
 a) Bir ah çeksem dağı taşı eritir
 Gözüm yaşı değirmeni yürütür
 b) Bu topraklar ecdadımın ocağı
 Evim, köyüm hep bu yerin bucağı
 c) Ne doğan güne hükümüm geçer
 Ne halden anlayan bulunur
 d) Derdim çoktur hangisine yanayım
 Yine tazelendi yürek yarası

e)Yükseğinde büyük namlı karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var

21.Adam elini uzattı, tam onu koparacağı sırada mor menekşe: “Bana dokunma!” diye bağırdı.

Bu cümledeki söz sanatı aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Benzetme b) Karşıtlık c) Eğretilme d) Değınmece d) Konuşturma

22. Aşağıdakilerin hangisinde bir değınmece vardır?

- a) Gönül sevdiğinden soğur
Görölmeyi görölmeyi
- b) Gölgesinde dinlendiğim
Koca çamlar yerinde mi?
- c) Elbet bir devasız dertten
Doğan göz bir zaman ağlar
- d) Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?
- e) Uçtu kuşların kervanı
Her biri bir dala gider

23.Anadolu kelimesinin “Anadolu hepimize hınç, şüphe ve emniyetsizlikle bakıyordu.” Cümlesindeki benzer bir kullanımı aşağıdakilerden hangisinde vardır?

- a) Ankara, bütün Orta Anadolu’ya bir iç kale vazifesini görmüştür.
b) Erzurum, Türkiye coğrafyasına 1890 metreden bakar.
c) O günlerde Konya’nın nasıl yaşadığını ve ne düşündüğünü bilmiyoruz.
d) İstanbul’un asıl manzarasını, bir sivri mimari oluşturmuştur.
e) Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başka şehir bilmiyorum.

24.“Kurban olam kurban olam
Beşikte yatan kuzuya”

Bu beyitte aşağıdaki edebî sanatlardan hangisi yapılmıştır?

- a) Güzel nedenleme b) Eğretilme c) Benzetme d) Kişileştirme e) Abartma

25.Aşağıdaki mısraların hangisinde karşıt kavramlar bir arada kullanılmıştır?

- a) Hani ol gül gülerək geldiği demler şimdi
b) Gönüldendir şikayet kimseden feryadımız yoktur.
c) Baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş.
d) Ağlarım hatıra geldikçe gülüşüklerimiz
e) Neler çeker bu gönül söylesem şikayet olur.

26. "Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?

Benim mi Allahım bu çizgili yüz?

Bu mısralardaki söz sanatı aşağıdaki açıklamalardan hangisi ile ilgilidir?

- a) Şair, insanlara özgü bir niteliği cansız varlıklara aktarmış.
- b) Şair, bazı sözcükleri hem gerçek hem mecaz anlamıyla kullanmış.
- c) Şair, bir olguyu gerçek nedeninin dışında bir nedene bağlamış.
- d) Şair bir anlam inceliği yaratmak için bildiğini bilmezlikten gelmiş.
- e) Şair, anlamca birbirine karşıt sözcükleri bir arada kullanmış.

27. "Şiirleri kadar midesine de özen gösteren Ahmet Haşim, bir lokantada yemek yemiştir.

Gideceği sırada lokantanın patronunu çağırtnmış:

-Lokantanızın üstün temizliğini tebrik ederim! demiştir

Adam:

-Teşekkür ederim efendimiz ama bunu nereden anladınız? Diye sorunca Haşim:

-Nereden anlayacağım bütün yemekleriniz sabun kokuyordu! Diye cevabı

yapıştırmış."

Parçada Ahmet Haşim yemekle ilgili sorunu anlatırken hangi sanata baş vuruyor?

- a) Dokundurma b) Uygunluk c) Anıştırma d) Artsama e) Düz değişmece

28. "**Korkma**, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak..." dizesinde altı çizili sözcükte hangi sanat vardır?

- a) Değınmece b) Dokundurma c) Haykırı d) Abartma e) Artsama

29. Aşağıdaki dizelerin hangisinde artsama sanatı yapılmıştır?

- a) Su çekilmiş gibi rüya oldu.
- b) Unutma beni, unutama beni
- c) Uçun kuşlar uçun doğduğum yere
- d) Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı
- e) Yürü hala ne diye oyunda oynaştasın

30. "Gökyüzünde İsa ile

Tur dağında Musa ile

Elindeki asa ile

Çağırayım Mevlam seni"

Dörtlükte hangi edebi sanat vardır?

- a) Kişileştirme b) Abartma c) Eğretileme d) Anıştırma e) Konuşurma

31. "Ela gözlerini sevdiğim dilber

Sen benim **derdime deva** bilmezsin

Sen nasıl **tabipsin** yoktur **ilacın**

Yürekte **yaramı** sarabilmezsin."

Dörtlükte altı çizili sözcükler arasında nasıl bir anlam sanatı vardır?

- a) Değınmece b) Kişileştirme c) Uygunluk d) Artsama e) Karşıtlık

32. "Gönlümde ateştin, gözümde yaştın

Ne diye tutuştun, ne diye taştın."

Beyitte hangi edebi sanat vardır?

- a) Bilmezlikten gelme b) Güzel nedenleme c) Değınmece
- d) Dür-yay e) Anıştırma

Ek 3
Asıl Çalışmada Arapça-Sözel ve Arapça-Görsel Gruplarına Uygulanan Test
Örneği

Ad, Soyad:

Sınıf:

Sevgili öğrenciler;

Size verilen kağıda adınızı, soyadınızı ve sınıfınızı yazmayı unutmayınız. Bu uygulama Türk Dili ve Edebiyatı I dersi müfredatında yer alan edebî sanatlar konusundaki bilgilerinizi ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu ankette toplam 30 soru bulunmaktadır. Soruların 10 tanesi boşluk doldurma, 20 tanesi ise çoktan seçmeli olarak düzenlenmiştir. Bu anket için size 35 dakikalık bir süre verilmiştir. Yanıtını bilmediğiniz sorularda oyalanmadan diğer soruya geçiniz, zamanınız kalırsa yapamadığınız soruya geri dönünüz. Başarılar.

Sorular

1. Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki kavramdan zayıf olanı kuvvetliye benzetme sanatına denir.
2. Benzetmenin iki temel unsurundan (benzetilen ve benzeyen) sadece biri söylenerek yapılan benzetmeye denir.
3. Bir kelimeyi benzetme ilgisi olmadan değişik bir ilgiyle kendi anlamından çıkarıp başka bir anlamı ifade etmek için kullanmaya denir.
4. Bir sözü aynı zamanda hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanma sanatına denir.
5. Bir sözün asıl anlamının tam tersini kastederek söylemeye denir.
6. İnsan olmayan varlıklara, insanların yaptığı işleri mecazi olarak yaptırma ve onları insanlar gibi düşündürmeye denir.
7. Kişilik verilen varlıkların konuşTURULMASINAdenir.
8. Bilinen bir şeyi bilmiyormuş gibi görünmeye denir.
9. Bir olayın meydana gelişini hayali ve daha güzel bir sebebe bağlamaya denir.
10. Herhangi bir varlığı veya durumu anlatırken onu, ya olduğundan çok veya noksan gösterme sanatına denir.
11. Bir konuda ortak yanları bulunan anlamca zıt iki kavramdan birini gerçek, diğerini mecazi anlamda kullanmaya denir.

12. Bir konu üzerinde aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki kelime, terim ve deyim bir dize ya da beyit içinde yerli yerinde kullanmaya denir.
13. İki anlama gelen bir sözcüğün uzak anlamını kastederek kullanmaya denir.
14. Yazılı anlatımlarda birden çok kavramı söyledikten sonra bunlarla ilgili özellikleri saymaya veya bu kavramları karşılaştırmak üzere yeni kavramlar bulmaya denir.
15. Yazılı ve sözlü anlatımlarda “ey, oy, vay, hey...” gibi hitap ve ünlem sözcüklerini kullanmaya denir.
16. Söz arasında herkes tarafından bilinen bir olayın; adını, kahramanını veya yerini söyleyerek olayın tümünü hatırlatmaya denir.
17. “Kasaba, bir akşam ağacı gibi yaprakların arkasına çekilmişti.” Cümlesinde benzeyen ve kendisine benzetilen öge hangisidir?
 a) Kasaba- akşam ağacı b) Akşam ağacı- yapraklar
 c) Çekilmek- Kasaba d) Kasaba- Yapraklar e) Kasaba- akşam ağacı- yapraklar
18. “Pek çok gidenin her biri memnun ki yerinden
 Pek çok seneler geçti dönen yok seferinden”
 Yukarıdaki şiirde özellikle hangi edebi sanat vardır?
 a) Telmih b) Teşbih c) Tecahüli arif d) Hüsni talil e) İntak
19. “Durgun bir akşamın erguvan örtüsünü
 Yırtarken çekinerek gecenin kara eli,
 Yorgun bir gölge, omzunda bir günün yükü
 Sürüklüyor ufuklara ağır adımlarını”
 Bu dizelerde hangi varlıklar arasında teşhis sanatı vardır?
 a) Yorgun omuz/ sürüklenen ufuklar
 b) Durgun bir akşam/ ağır adımlar
 c) Erguvan örtü/ bir günün yükü
 d) Akşamın örtüsü/ omzun yükü
 e) Gecenin kara eli/ yorgun bir gölge
20. Aşağıdakilerden özellikle hangisinde bir mübalağa vardır?
 a) Bir ah çeksem dağı taşı eritir
 Gözüm yaşı değirmeni yürütür
 b) Bu topraklar ecdadımın ocağı
 Evim, köyüm hep bu yerin bucağı
 c) Ne doğan güne hükmüm geçer
 Ne halden anlayan bulunur
 d) Derdim çoktur hangisine yanayım
 Yine tazelendi yürek yarası
 e) Yüksekinde büyük namlı karın var
 Alçağında mor sümbüllü bağın var

21. Adam elini uzattı, tam onu koparacağı sırada mor menekşe: “Bana dokunma!” diye bağırdı.

Bu cümledeki söz sanatı aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Teşbih b) Tezat c) İstiare d) Kinaye e) İntak

22. Aşağıdakilerin hangisinde bir Kinaye vardır?

- a) Gönül sevdiğinden soğur
Görülmeyi görülmeyi
- b) Gölgesinde dinlendiğim
Koca çamlar yerinde mi?
- c) Elbet bir devasız dertten
Doğan göz bir zaman ağlar
- d) Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?
- e) Uçtu kuşların kervanı
Her biri bir dala gider

23. Anadolu kelimesinin “Anadolu hepimize hınç, şüphe ve emniyetsizlikle bakıyordu.” Cümlesindeki benzer bir kullanımı aşağıdakilerden hangisinde vardır?

- a) Ankara, bütün Orta Anadolu’ya bir iç kale vazifesini görmüştür.
b) Erzurum, Türkiye coğrafyasına 1890 metreden bakar.
c) O günlerde Konya’nın nasıl yaşadığını ve ne düşündüğünü bilmiyoruz.
d) İstanbul’un asıl manzarasını, bir sivri mimari oluşturmuştur.
e) Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başka şehir bilmiyorum.

24. “Kurban olam kurban olam
Beşikte yatan kuzuya”

Bu beyitte aşağıdaki edebî sanatlardan hangisi yapılmıştır?

- a) Hüsnî talil b) İstiare c) Teşbih d) Teşhis e) Mübalağa

25. Aşağıdaki mısraların hangisinde tezat sanatı vardır?

- a) Hani ol gül gülerken geldiği demler şimdi
- b) Gönüldendir şikayet kimseden feryadımız yoktur.
- c) Baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş.
- d) Ağlarım hatıra geldikçe gülüşüklerimiz
- e) Neler çeker bu gönül söylesem şikayet olur.

26. “Şakaklarımın kar mı yağdı ne var?

Benim mi Allahım bu çizgili yüz?

Bu mısralardaki söz sanatı aşağıdaki açıklamalardan hangisi ile ilgilidir?

- a) Şair, insanlara özgü bir niteliği cansız varlıklara aktarmış.
b) Şair, bazı sözcükleri hem gerçek hem mecaz anlamıyla kullanmış.
c) Şair, bir olguyu gerçek nedeninin dışında bir nedene bağlamış.

- d) Şair bir anlam inceliği yaratmak için bildiğini bilmezlikten gelmiş.
e) Şair, anlamca birbirine karşıt sözcükleri bir arada kullanmış.

27. "Şiirleri kadar midesine de özen gösteren Ahmet Haşim, bir lokantada yemek yemiştir. Gideceği sırada lokantanın patronunu çağırması:

-Lokantanızın üstün temizliğini tebrik ederim! demiştir

Adam:

-Teşekkür ederim efendimiz ama bunu nereden anladınız? Diye sorunca Haşim:

-Nereden anlayacağım bütün yemekleriniz sabun kokuyordu! Diye cevabı yapıştırmıştır."

Parçada Ahmet Haşim yemekle ilgili sorunu anlatırken hangi sanata baş vuruyor?

- a) Tariz b) Tenasüp c) Telmih d) Tevriye e) Mecazı mürsel

28. "**Korkma**, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak..." dizesinde altı çizili sözcükte hangi sanat vardır?

- a) Kinaye b) Tariz c) Nida d) Mübalağa e) Tevriye

29. Aşağıdaki dizelerin hangisinde tevriye sanatı yapılmıştır?

- a) Su çekilmiş gibi rüya oldu.
b) Unutma beni, unutama beni
c) Uçun kuşlar uçun doğduğum yere
d) Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı
e) Yürü hala ne diye oyunda oynaştasın

30. "Gökyüzünde İsa ile

Tur dağında Musa ile

Elindeki asa ile

Çağırayım Mevlam seni"

Dörtlükte hangi edebi sanat vardır?

- a) Teşhis b) Mübalağa c) İstiare d) Telmih e) İntak

31. "Ela gözlerini sevdiğim dilber

Sen benim **derdime deva** bilmezsin

Sen nasıl **tabipsin** yoktur **ilacın**

Yürekte **yaramı** sarabilmezsin."

Dörtlükte altı çizili sözcükler arasında nasıl bir anlam sanatı vardır?

- a) Kinaye b) Teşhis c) Tenasüp d) Tevriye e) Tezat

32. "Gönlümde ateştin, gözümde yaştın

Ne diye tutuştun, ne diye taştın."

Beyitte hangi edebi sanat vardır?

- a) Tecahülü arif b) Hüsnü talil c) Kinaye
d) Leffü neşr e) Telmih

Ek 4
Asıl Çalışmada Türkçe-Sözel ve Türkçe-Görsel Gruplarına Uygulanan Testin
Cevap Anahtarı

Ad, Soyad:

Sınıf:

Sevgili öğrenciler;

Size verilen kağıda adınızı, soyadınızı ve sınıfınızı yazmayı unutmayınız. Bu uygulama Türk Dili ve Edebiyatı I dersi müfredatında yer alan edebî sanatlar konusundaki bilgilerinizi ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu ankette toplam 30 soru bulunmaktadır. Soruların 10 tanesi boşluk doldurma, 20 tanesi ise çoktan seçmeli olarak düzenlenmiştir. Bu anket için size 35 dakikalık bir süre verilmiştir. Yanıtını bilmediğiniz sorularda oyalanmadan diğer soruya geçiniz, zamanınız kalırsa yapamadığınız soruya geri dönünüz. Başarılar.

Sorular

- 1.Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki kavramdan zayıf olanı kuvvetliye benzetme sanatına **BENZETME** denir.
- 2.Benzetmenin iki temel unsurundan (benzetilen ve benzeyen) sadece biri söylenerek yapılan benzetmeye **EĞRETİLEME** denir.
- 3.Bir kelimeyi benzetme ilgisi olmadan değişik bir ilgiyle kendi anlamından çıkarıp başka bir anlamı ifade etmek için kullanmaya **DÜZ DEĞİŞMECE** denir.
- 4.Bir sözü aynı zamanda hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanma sanatına **KİNAYE** denir.
- 5.Bir sözün asıl anlamının tam tersini kastederek söylemeye **DOKUNDURMA** denir.
- 6.İnsan olmayan varlıklara, insanların yaptığı işleri mecazi olarak yaptırma ve onları insanlar gibi düşündürmeye **KİŞİLŞETİRME** denir.
- 7.Kişilik verilen varlıkların konuşTURULMASINA **KONUŞTURMA** denir.
- 8.Bilinen bir şeyi bilmiyormuş gibi görünmeye **BİLMEZLİKTEN GELME** denir.
- 9.Bir olayın meydana gelişini hayali ve daha güzel bir sebebe bağlamaya **GÜZEL NEDENLEME** denir.
- 10.Herhangi bir varlığı veya durumu anlatırken onu, ya olduğundan çok veya noksan

gösterme sanatına ABARTMA denir.

11. Bir konuda ortak yanları bulunan anlamca zıt iki kavramdan birini gerçek, diğerini mecazi anlamda kullanmaya KARŞITLIK denir.
12. Bir konu üzerinde aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki kelime, terim ve deyim bir dize ya da beyit içinde yerli yerinde kullanmaya UYGUNLUK denir.
13. İki anlama gelen bir sözcüğün uzak anlamını kastederek kullanmaya ARTSAMA denir.
14. Yazılı anlatımlarda birden çok kavramı söyledikten sonra bunlarla ilgili özellikleri saymaya veya bu kavramları karşılaştırmak üzere yeni kavramlar bulmaya DÜR-YAY denir.
15. Yazılı ve sözlü anlatımlarda "ey, oy, vay, hey..." gibi hitap ve ünlem sözcüklerini kullanmaya HAYKIRI denir.
16. Söz arasında herkes tarafından bilinen bir olayın; adını, kahramanını veya yerini söyleyerek olayın tümünü hatırlatmaya ANIŞTIRMA denir.
17. "Kasaba, bir akşam ağacı gibi yaprakların arkasına çekilmişti." Cümlesinde benzeyen ve kendisine benzetilen öge hangisidir?
 a) Kasaba- akşam ağacı b) Akşam ağacı- yapraklar
 c) Çekilmek- Kasaba d) Kasaba- Yapraklar e) Kasaba- akşam ağacı- yapraklar
18. "Pek çok gidenin her biri memnun ki yerinden
 Pek çok seneler geçti dönen yok seferinden"
 Yukarıdaki şiirde özellikle hangi edebi sanat vardır?
 a) Anıştırma b) Benzetme c) Bilmezlikten gelme d) Güzel nedenleme e) Konuşurma
19. "Durgun bir akşamın erguvan örtüsünü
 Yırtarken çekinerek gecenin kara eli,
 Yorgun bir gölge, omzunda bir günün yükü
 Sürüklüyor ufuklara ağır adımlarını"
 Bu dizelerde kişileştirilen varlıklar aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?
 a) Yorgun omuz/ sürüklenen ufuklar
 b) Durgun bir akşam/ ağır adımlar
 c) Erguvan örtü/ bir günün yükü
 d) Akşamın örtüsü/ omzun yükü
 e) Gecenin kara eli/ yorgun bir gölge
20. Aşağıdakilerden özellikle hangisinde bir abartma vardır?
 a) Bir ah çeksem dağı taşı eritir
 Gözüm yaşı değirmeni yürütür
 b) Bu topraklar ecdadımın ocağı
 Evim, köyüm hep bu yerin bucağı
 c) Ne doğan güne hükmüm geçer
 Ne halden anlayan bulunur

d)Derdim çoktur hangisine yanayım
Yine tazelendi yürek yarası

e)Yükseğinde büyük namlı karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var

21.Adam elini uzattı, tam onu koparacağı sırada mor menekşe: “Bana dokunma!” diye bağırdı.

Bu cümledeki söz sanatı aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Benzetme b) Karşıtlık c) Eğretileme d) Değınmece **d) Konuşturma**

22. Aşağıdakilerin hangisinde bir değınmece vardır?

a) Gönül sevdiğinden soğur
Görılmeyi görılmeyi

b) Gölgesinde dinlendiğim
Koca çamlar yerinde mi?

c) Elbet bir devasız dertten
Doğın göz bir zaman ağlar

**d) Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?**

e) Uçtu kuşların kervanı
Her biri bir dala gider

23.Anadolu kelimesinin “Anadolu hepimize hınç, şüphe ve emniyetsizlikle bakıyordu.” Cümlesindeki benzer bir kullanımı aşağıdakilerden hangisinde vardır?

- a) Ankara, bütün Orta Anadolu’ya bir iç kale vazifesini görmüştür.
b) Erzurum, Türkiye coğrafyasına 1890 metreden bakar.
c) O günlerde Konya’nın nasıl yaşadığını ve ne düşündüğünü bilmiyoruz.
d) İstanbul’un asıl manzarasını, bir sivri mimari oluşturmuştur.
e) Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başka şehir bilmiyorum.

24.“Kurban olam kurban olam
Beşikte yatan kuzuya”

Bu beyitte aşağıdaki edebî sanatlardan hangisi yapılmıştır?

- a) Güzel nedenleme **b) Eğretileme** c) Benzetme d) Kişileştirme e) Abartma

25.Aşağıdaki mısraların hangisinde karşıt kavramlar bir arada kullanılmıştır?

a) Hani ol gül gülerek geldiği demler şimdi

b) Gönüldendir şikayet kimseden feryadımız yoktur.

c) Baki kalan bu.kubbede bir hoş seda imiş.

d) Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz

e) Neler çeker bu gönül söylesem şikayet olur.

26.“Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?

Benim mi Allahım bu çizgili yüz?

Bu mısralardaki söz sanatı aşağıdaki açıklamalardan hangisi ile ilgilidir?

- a) Şair, insanlara özgü bir niteliği cansız varlıklara aktarmış.
- b) Şair, bazı sözcükleri hem gerçek hem mecaz anlamıyla kullanmış.
- c) Şair, bir olguyu gerçek nedeninin dışında bir nedene bağlamış.
- d) Şair bir anlam inceliği yaratmak için bildiğini bilmezlikten gelmiş.
- e) Şair, anlamca birbirine karşıt sözcükleri bir arada kullanmış.

27.“Şiirleri kadar midesine de özen gösteren Ahmet Haşim, bir lokantada yemek yemiştir.

Gideceği sırada lokantanın patronunu çağırtmış:

-Lokantanızın üstün temizliğini tebrik ederim! demiştir

Adam:

-Teşekkür ederim efendimiz ama bunu nereden anladınız? Diye sorunca Haşim:

-Nereden anlayacağım bütün yemekleriniz sabun kokuyordu! Diye cevabı yapıştırmış.”

Parçada Ahmet Haşim yemekle ilgili sorunu anlatırken hangi sanata baş vuruyor?

- a) Dokundurma b) Uygunluk c) Anıştırma d) Artsama e) Düz değişmece

28.“**Korkma**, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak...” dizesinde altı çizili sözcükte hangi sanat vardır?

- a) Değınmece b) Dokundurma c) Haykırı d) Abartma e) Artsama

29.Aşağıdaki dizelerin hangisinde artsama sanatı yapılmıştır?

- a) Su çekilmiş gibi rüya oldu.
- b) Unutma beni, unutama beni
- c) Uçun kuşlar uçun doğduğum yere
- d) Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı
- e) Yürü hala ne diye oyunda oynaştasın

30.“Gökyüzünde İsa ile

Tur dağında Musa ile

Elindeki asa ile

Çağırayım Mevlam seni”

Dörtlükte hangi edebi sanat vardır?

- a) Kişileştirme b) Abartma c) Eğretileme d) Anıştırma e) Konuşturma

31.“Ela gözlerini sevdiğim dilber

Sen benim **derdime deva** bilmezsin

Sen nasıl **tabipsin yoktur ilacın**

Yürekte **yaramı** sarabilmezsin.”

Dörtlükte altı çizili sözcükler arasında nasıl bir anlam sanatı vardır?

- a) Değınmece b) Kişileştirme c) Uygunluk d) Artsama e) Karşıtlık

32.“Gönlümde ateştin,gözümde yaştın

Ne diye tutuştun,ne diye taştın.”

Beyitte hangi edebi sanat vardır?

- a) Bilmezlikten gelme b) Güzel nedenleme c) Değınmece
- d) Dür-yay e) Anıştırma

Ek 5
Asıl Çalışmada Arapça-Sözel ve Arapça-Görsel Gruplarına Uygulanan Testin
Cevap Anahtarı

Ad, Soyad:
Sınıf:

Sevgili öğrenciler;

Size verilen kağıda adınızı, soyadınızı ve sınıfınızı yazmayı unutmayınız. Bu uygulama Türk Dili ve Edebiyatı I dersi müfredatında yer alan edebî sanatlar konusundaki bilgilerinizi ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu ankette toplam 30 soru bulunmaktadır. Soruların 10 tanesi boşluk doldurma, 20 tanesi ise çoktan seçmeli olarak düzenlenmiştir. Bu anket için size 35 dakikalık bir süre verilmiştir. Yanıtını bilmediğiniz sorularda oyalanmadan diğer soruya geçiniz, zamanınız kalırsa yapamadığınız soruya geri dönünüz. Başarılar.

Sorular

- 1.Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki kavramdan zayıf olanı kuvvetliye benzetme sanatına TEŞBİH denir.
- 2.Benzetmenin iki temel unsurundan (benzetilen ve benzeyen) sadece biri söylenerek yapılan benzetmeye İSTİARE denir.
- 3.Bir kelimeyi benzetme ilgisi olmadan değişik bir ilgiyle kendi anlamından çıkarıp başka bir anlamı ifade etmek için kullanmaya MECAZİ MÜRSEL denir.
- 4.Bir sözü aynı zamanda hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanma sanatına KİNAYE denir.
- 5.Bir sözün asıl anlamının tam tersini kastederek söylemeye TARİZ denir.
- 6.İnsan olmayan varlıklara, insanların yaptığı işleri mecazi olarak yaptırma ve onları insanlar gibi düşündürmeye TEŞHİS denir.
- 7.Kişilik verilen varlıkların konuşTURULMASINA İNTAK denir.
- 8.Bilinen bir şeyi bilmiyormuş gibi görünmeye TECAHÜLİ ARİF denir.
- 9.Bir olayın meydana gelişini hayali ve daha güzel bir sebebe bağlamaya HÜSNİ TALİL denir.
- 10.Herhangi bir varlığı veya durumu anlatırken onu, ya olduğundan çok veya noksan gösterme sanatına MÜBALAĞA denir.

11. Bir konuda ortak yanları bulunan anlamca zıt iki kavramdan birini gerçek, diğeri mecazi anlamda kullanmaya TEZAT denir.
12. Bir konu üzerinde aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki kelime, terim ve deyim bir dize ya da beyit içinde yerli yerinde kullanmaya TENASÜP denir.
13. İki anlama gelen bir sözcüğün uzak anlamını kastederek kullanmaya TEVRİYE denir.
14. Yazılı anlatımlarda birden çok kavramı söyledikten sonra bunlarla ilgili özellikleri saymaya veya bu kavramları karşılaştırmak üzere yeni kavramlar bulmaya LEFFÜ NEŞR denir.
15. Yazılı ve sözlü anlatımlarda "ey, oy, vay, hey..." gibi hitap ve ünlem sözcüklerini kullanmaya NİDA denir.
16. Söz arasında herkes tarafından bilinen bir olayın; adını, kahramanını veya yerini söyleyerek olayın tümünü hatırlatmaya TELMİH denir.
17. "Kasaba, bir akşam ağacı gibi yaprakların arkasına çekilmişti." Cümlesinde benzeyen ve kendisine benzetilen öge hangisidir?
 a) Kasaba- akşam ağacı b) Akşam ağacı- yapraklar
 c) Çekilmek- Kasaba d) Kasaba- Yapraklar e) Kasaba- akşam ağacı- yapraklar
18. "Pek çok gidenin her biri memnun ki yerinden
 Pek çok seneler geçti dönen yok seferinden"
 Yukarıdaki şiirde özellikle hangi edebi sanat vardır?
 a) Telmih b) Teşbih c) Tecahülü arif d) Hüsni talil e) İntak
19. "Durgun bir akşamın erguvan örtüsünü
 Yırtarken çekinerek gecenin kara eli,
 Yorgun bir gölge, omzunda bir günün yükü
 Sürüklüyor ufuklara ağır adımlarını"
 Bu dizelerde hangi varlıklar arasında teşhis sanatı vardır?
 a) Yorgun omuz/ sürüklenen ufuklar
 b) Durgun bir akşam/ ağır adımlar
 c) Erguvan örtü/ bir günün yükü
 d) Akşamın örtüsü/ omzun yükü
 e) Gecenin kara eli/ yorgun bir gölge
20. Aşağıdakilerden özellikle hangisinde bir mübalağa vardır?
 a) Bir ah çeksem dağı taşı eritir
 Gözüm yaşı değirmeni yürütür
 b) Bu topraklar ecdadımın ocağı
 Evim, köyüm hep bu yerin bucağı
 c) Ne doğan güne hükmüm geçer
 Ne halden anlayan bulunur
 d) Derdim çoktur hangisine yanayım
 Yine tazelendi yürek yarası

- e)Yükseğinde büyük namlı karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var

21. Adam elini uzattı, tam onu koparacağı sırada mor menekşe: “Bana dokunma!” diye bağırdı.

Bu cümledeki söz sanatı aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Teşbih b) Tezat c) İstiare d) Kinaye d) İntak

22. Aşağıdakilerin hangisinde bir Kinaye vardır?

- a) Gönül sevdiğinden soğur
Görülmeği görülmeyi
- b) Gölgesinde dinlendiğim
Koca çamlar yerinde mi?
- c) Elbet bir devasız dertten
Doğan göz bir zaman ağlar
- d) **Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?**
- e) Uçtu kuşların kervanı
Her biri bir dala gider

23. Anadolu kelimesinin “Anadolu hepimize hınç, şüphe ve emniyetsizlikle bakıyordu.” Cümlesindeki benzer bir kullanımı aşağıdakilerden hangisinde vardır?

- a) Ankara, bütün Orta Anadolu’ya bir iç kale vazifesini görmüştür.
b) Erzurum, Türkiye coğrafyasına 1890 metreden bakar.
c) **O günlerde Konya’nın nasıl yaşadığını ve ne düşündüğünü bilmiyoruz.**
d) İstanbul’un asıl manzarasını, bir sivri mimari oluşturmuştur.
e) Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başka şehir bilmiyorum.

24. “Kurban olam kurban olam
Beşikte yatan kuzuya”

Bu beyitte aşağıdaki edebî sanatlardan hangisi yapılmıştır?

- a) Hüsnî talil b) İstiare c) Teşbih d) Teşhis e) Mübalağa

25. Aşağıdaki mısraların hangisinde tezat sanatı vardır?

- a) Hani ol gül gülerken geldiği demler şimdi
- b) Gönüldendir şikayet kimseden feryadımız yoktur.
- c) Baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş.
- d) **Ağlarım hatıra geldikçe gülüşüklerimiz**
- e) Neler çeker bu gönül söylesem şikayet olur.

26. “Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?

Benim mi Allahım bu çizgili yüz?

Bu mısralardaki söz sanatı aşağıdaki açıklamalardan hangisi ile ilgilidir?

- a) Şair, insanlara özgü bir niteliği cansız varlıklara aktarmış.
b) Şair, bazı sözcükleri hem gerçek hem mecaz anlamıyla kullanmış.

- c) Şair, bir olguyu gerçek nedeninin dışında bir nedene bağlamış.
 d) Şair bir anlam inceliği yaratmak için bildiğini bilmezlikten gelmiş.
 e) Şair, anlamca birbirine karşıt sözcükleri bir arada kullanmış.

27. "Şiirleri kadar midesine de özen gösteren Ahmet Haşim, bir lokantada yemek yemiştir. Gideceği sırada lokantanın patronunu çağırması:

-Lokantanızın üstün temizliğini tebrik ederim! demiştir

Adam:

-Teşekkür ederim efendimiz ama bunu nereden anladınız? Diye sorunca Haşim:

-Nereden anlayacağım bütün yemekleriniz sabun kokuyordu! Diye cevabı yapıştırmıştır."

Parçada Ahmet Haşim yemekle ilgili sorunu anlatırken hangi sanata baş vuruyor?

- a) Tariz b) Tenasüp c) Telmih d) Tevriye e) Mecazi mürsel

28. "**Korkma**, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak..." dizesinde altı çizili sözcükte hangi sanat vardır?

- a) Kinaye b) Tariz c) Nida d) Mübalağa e) Tevriye

29. Aşağıdaki dizelerin hangisinde tevriye sanatı yapılmıştır?

- a) Su çekilmiş gibi rüya oldu.
 b) Unutma beni, unutama beni
 c) Uçun kuşlar uçun doğduğum yere
 d) Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı
 e) Yürü hala ne diye oyunda oynaştasın

30. "Gökyüzünde İsa ile

Tur dağında Musa ile

Elindeki asa ile

Çağırayım Mevlam seni"

Dörtlikte hangi edebi sanat vardır?

- a) Teşhis b) Mübalağa c) İstiare d) Telmih e) İntak

31. "Ela gözlerini sevdiğim dilber

Sen benim **derdime deva** bilmezsin

Sen nasıl **tabipsin** yoktur **ilacın**

Yürekte **yaramı** sarabilmezsin."

Dörtlükte altı çizili sözcükler arasında nasıl bir anlam sanatı vardır?

- a) Kinaye b) Teşhis c) Tenasüp d) Tevriye e) Tezat

32. "Gönlümde ateştin, gözümde yaşın

Ne diye tutuştun, ne diye taştın."

Beytte hangi edebi sanat vardır?

- a) Tecahülü arif b) Hüsnü talil c) Kinaye
 d) Leffü neşr e) Telmih

Ek 6

Öğretmenler İçin Anket

Adı, soyadı:

Mezun olduğu okul:

Görev yaptığı okul:

Kaç yıllık öğretmen olduğu:

Aşağıdaki sorular sizin Türk dili ve edebiyatı müfredatında yer alan edebi sanatları nasıl öğretmeye çalıştığınızı öğrenmeye yöneliktir. Sorularımıza içtenlikle yanıt vereceğinizi umuyor, teşekkür ediyoruz.

- 1) Edebi sanatlar ile ilgili düşünceniz nedir?
- 2) Sizce edebi sanatların öğretilmesi gerekli midir?
- 3) Edebi sanatları öğretirken hangi yöntem ve teknikleri kullanıyorsunuz?
- 4) Öğrenciler edebi sanatları öğrenirken ne gibi güçlüklerle karşılaşıyorlar?
- 5) Edebi sanatlar öğretiminde karşılaştığınız güçlükleri aşma konusunda neler yapıyorsunuz?
- 6) Sizce edebi sanatlar öğretiminde başarıyı arttırmak için neler yapılmalıdır?
- 7) Hangi yayınevine ait ders kitabını kullanıyorsunuz. Bu kitabı seçiş sebebiniz nedir?

Ek 7

GÜNLÜK PLAN (Arapça- Sözel Grubu için)

1. HAZIRLIK:

Dersin Adı: Türk Dili ve Edebiyatı

Konunun Adı: Edebi sanatlar

Süre: 40+40

Yöntem ve Teknikler: Anlatma, açıklama, soru-cevap

Kaynak, Araç- Gereç: Ders kitabı

Yardımcı Kaynak: Açıklamalı Edebi Sanatlar (İsa Kocakaplan)

HEDEF VE DAVRANIŞLAR

Hedef I

Edebi sanatlarla ilgili terimler bilgisi

Davranış

1. Tanımı verilen edebi sanatı metin içerisinde bulma.
2. Tanımı verilen edebi sanatı, diğerleri arasından seçip işaretleme.

Hedef II

Edebi sanatların anlatıma kattığı güzelliğin farkında oluş

Davranış

Edebi sanatların anlatıma kattığı güzelliği fark etme.

Hedef III

Verilen bir metindeki söz sanatlarını bulabilme.

Davranış

1. Verilen bir metindeki söz sanatlarını söyleyip yazma.

II DERSİN İŞLENİŞİ

1. **Dikkat Çekme:** Öğretmenin: ‘Bir edebi eseri etkili ve güzel kılan sizce nedir?’ diye sorması.

2. **Güdüleme:** Öğrencilerin yanıtları dinlendikten sonra öğretmenin: ‘Bir edebi eseri etkili ve güzel kılan dilinin gündelik dilden farklı oluşudur. Şair ve yazarlar kullandıkları dili etkili kılmak için edebi sanatlara başvururlar. Bu derste bir edebi eseri etkili ve güzel kılan edebi sanatları işleyeceğiz.’ demesi.

3. **Gözden Geçirme:** Öğretmenin: ‘Şair ve yazarları farklı ve yazdıklarını zevkle okunur kılan; onların, sözcükleri alışılmışın dışında ve sanatlı kullanabilmeleridir. Sıradan insanlar genellikle sözcükleri gerçek anlamda kullanırken şair ve yazarlar kullandıkları sözcüklere yan anlamlar yükleyerek sanatlı bir dil oluştururlar.’ demesi.

4. **Geçiş:** Öğretmenin: ‘Edebiyat tarihimize baktığımızda söz sanatlarına büyük ölçüde başvurulduğunu görüyoruz.’ açıklamasını yapıp ‘Şu örnekler üzerinde konuşalım.’ demesi.

“Beri gel başım bahtı, evim tahtı
Evden çıkıp yürüyende servi boylum
Kara saçı topuğuna sarmaşanım
Kurulu yaya benzer çatma kaşım

Çift badem sığmaz dar ağızlım
Kadınım, direğim, devliğim.”
(Dede Korkut Hikayeleri)

“Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar missin?”
(Yunus Emre)

“Güzel ne güzel olmuşsun
Görülmeği görülmeği
Siyah zülfün halkalanmış
Örülmeği örülmeği.”
(Karacaoğlan)

5. Geliştirme –Sunu: Öğretmenin: “Halk şiiri geleneğimizin bu güzel örneklerini bir kez daha okuyarak söz sanatlarına ilişkin neler söyleyebilirsiniz?” diye sorması. Birkaç öğrenciden yanıt alındıktan sonra: “her okurun şiirden farklı tatlar alabileceği gerçeğini kabul etmek gerekir. Ama bana kalırsa ilk şiirde sevgilisine sesleniş (nida); sevgilinin boyu, saçı, kaşığı ve ağzına ilişkin benzetmeler var. Saçların uzunluğu ile ağzın küçüklüğü abartılarak anlatılmış. Yanısıra direk, devlik gibi mecazlara başvurulmuş.

İkinci örnekte bulut, insan gibi düşünülmüş (teşhis). Ayrıca bulutların salkım salkım oluşu benzetmesinden yararlanılmış. Karacaoğlan’ın dörtlüğünde ise tekrarların yarattığı ses ve anlam güzelliğine başvurulmuş (tekrir).

Gördüğümüz gibi, sözcüklere günlük kullanımın dışında anlam yüklenmekte; söyleyiş inceliği, düş aracılığıyla dilin kullanım olanakları zenginleştirilmekte.” demesi. Ardından: “şimdi anlatımı güzelleştiren bu sanatları işleyelim.” demesi.

“Yazılı ve sözlü anlatımlarda “ey, oy, vay, hey...” gibi hitap ve ünlem sözcüklerini kullanmaya nida sanatı denir.” demesi.

“Her kelimenin önce bir temel anlamı vardır ki bu anlam, o kelimenin icat ediliş sebebidir. Kelimenin gerçek ve terim anlamı dışında kazandığı diğer kalıcı ve geçici anlamlara kelimenin mecaz anlamı denir. Bazen anlatmak istediğimiz duygu ve düşüncüyü kelimelerin gerçek anlamlarını kullanarak anlattığımızda çok etkili olmayacağını hissederiz. Böyle durumlarda ifademizi güçlendirmek için başvurduğumuz yollardan biri de teşbihdir.” demesi ve Aşağıdaki örnekleri tahtaya yazması.

1. *Zeytin gözlüm* sana meylim nedendir?
2. *Ahu gözlerini* sevdiğim dilber.
3. Dedim *inci* nedir dedi *dişimdir*.

“Gördüğünüz gibi birincide sevgilinin gözü zeytine, ikincide ceylan gözüne, üçüncüde sevgilinin dişi inciye benzetilmiştir. Böylece anlatımımız daha güçlenmiş olur.”

Teşbihin iki temel iki de yardımcı ögesi vardır.

1- Benzeyen: Zayıf ögedir. Esas anlatılmak istenen budur.

2- Benzetilen: Güçlü ögedir. Anlatımı güçlendirmek için kullanılır.

3- Benzetme yönü: Benzetmenin sebebini belirtir.

4- Benzetme edatı: Benzetmenin oluşmasını sağlayan gramer ögesi. (gibi, benzer...)

Eğer bir teşbihte sadece benzeyen ve kendisine benzetilen bulunursa böyle teşbihte teşbih-i belîğ denir.

Benzetmenin temel ögelerinden sadece birinin bulunmasıyla yapılan teşbihe ise istiare denir. İstiare açık ve kapalı istiare olarak ikiye ayrılır. Açık istiare teşbihteki kendisine benzetilen öge ile yapılır. Bir askere “*Aslanım*” denildiği zaman açık istiare yapılmış olur. Aslan, kendisine benzetilen; muhatap ise benzeyendir. “*Aslan gibisin*” denilmiş olsaydı teşbih yapılmış olurdu ve benzetme daha zayıf kalırdı. “*Aslan gibisin*”; aslana benziyorsun; “*aslanım*” demek ise aslanın ta kendisinin anlamındadır.

Kapalı istiare; Açık istiare de kullanılmayan “benzeyen” ögesiyle yapılır. İstiarede bir öge bulunacağına göre; kendisine benzetilen bulunmayacaktır. Örneğin; “*Can kafeste durmaz uçar*” dizesinde can bir kuşa benzetilmiştir. Ancak benzetilen açıkça yazılmamıştır. Canın bir kuşa benzetildiği uçmak eyleminden anlaşılıyor. Bu sebeple bu bir kapalı istiaredir.

Şairler çoğunlukla övmeye ve yermeye mübalağa sanatına baş vururlar. Duygu bu yolla daha da kuvvetlendirilmiş olur. Örneğin; kışın soğuktan üşüdüğümüzü anlatırken “dondum.” diyerek mübalağa yaparız. Şu sözlerde de mübalağa vardır:

O kadar şişmandı ki; göbeğini taşıtmak için bir hamal tutmuştu.

O kadar zayıftı ki, kocasının eski kravatlarından kendisine elbise yaptırabiliyordu.

Yazılışları aynı anlamları farklı sözcükleri bir arada kullanmaya ise cinas denir. Cinas aynı zamanda bir uyak çeşididir.” Deyip aşağıdaki beyiti yazması.

Dönülmez akşamın ufkundayız vakit çok geç

Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç

Yahya Kemal

“Beyitte birinci dizedeki geç sözcüğü “gereken vakitten sonra” anlamında; ikinci dizede ise üçüncü tekil kişiye emirdir.”

“Bazen bir sözcüğü benzetme ilgisi olmadan değişik bir ilgiyle kendi anlamından çıkarıp başka bir anlamı ifade etmek için kullanırız; işte buna mecaz-ı mürsel denir.”

“Örneğin; “Gökten bereket yağdı.” cümlesinde bereket, “bolluk” anlamında değil “yağmur” anlamında kullanılmıştır.

“Ankara AB’den tarih aldı.” cümlesinde “Ankara”dan kasıt Türkiye Cumhuriyeti’nin idarecileridir.”

“Teşhis insan olmayan varlıklara, insanların yaptığı işleri mecazi olarak yaptırma ve onları insanlar gibi düşündürmedir. İntak ise kişilik verilen varlıkların konuşurulmasıdır.”

Örneğin;

Sabahleyin kozasından bakan gelincikler sorar bu dünyaya

-Ne dersin?

Kanatlanıp uçalım mı?

Çiçek olup açalım mı?

Dizelerinde gelinciklerin kişileştirilip konuşurulduğu görülüyor.

Burada şunu belirtelim ki; intak sanatının olduğu her yerde doğal olarak teşhis sanatı vardır.”

“Şiirde veya düz yazıda bazı sözcüklerin veya sözcük gruplarının tekrarlanmasına tekrar denir.”

“Anlam bakımından aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelimenin bir arada (beyit-mısra- dörtlük) kullanılmasına ise tenasüp denir.”

Örneğin: Aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabib

Dizesinde derd, ilaç, tabib sözcükleri arasında tenasüp sanatı vardır.

“Aralarındaki bir ilgiden dolayı aynı konu ile ilgili karşıt kavramların ya da özelliklerin bir arada kullanılmasına tezat denir.”

Neden böyle düşman görünürsünüz.

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar.

Cahit Sıtkı Tarancı

Bu dizelerde dost ve düşman sözcükleri arasında tezat sanatı vardır.

Bir mısrada veya cümlede geçmişte yaşanmış olan, herkesçe bilinen bir olayı veya kişiyi hatırlatmaya telmih denir.

“Ey dost senin yoluna

Canım vereyim Mevla

Aşkını komayayın

Od’a gireyim Mevla”

Yunus Emre

“Od’a gireyim” sözü ile İbrahim peygamberin ateşe atılma olayı hatırlatılıyor.

“Bir nükte yapmak için bildiği bir şeyi bilmezlikten gelmeye tecahül-i arif denir.”

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?
Cahit Sıtkı Tarancı

“Bir olgunun gerçek nedeni bilindiği halde onu başka bir nedenden oluyormuş gibi gösterme sanatına hüsn-i talil denir. Gerçek sebep inkar edilerek yerine heyecan verecek bir neden gösterilir. Gösterilen neden güzel olmalıdır.”

*Ateşten kızaran bir gül ararda
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi*
Faruk Nafiz Çamlıbel

“Bir kelimeyi veya sözcük grubunu hem gerçek hem de mecaz anlama gelecek şekilde kullanmaya kinaye denir. Kinaye de mecaz anlam kastedilir.”

*1. Kötü gününde elinden tuttu
2. Ali gözü açık bir çocuktur.*

“Birini küçük düşürmek ve onunla alay etmek amacıyla sözün ya da kavramın gerçek ve mecaz anlamı dışında büsbütün tersini kastetme sanatına tariz denir.”

“Örneğin; dersten düşük not alan bir öğrenciye:” Allah nazardan korusun, bu ne büyük başarı.” demek gibi.”

“Nükte yapmak için iki anlamı bulunan bir sözcüğün uzak anlamını kastederek kullanma sanatına tevriye denir.”

“Birinci mısradaki toplanan en az iki kavramın ikinci mısradaki bir benzerinin söylenmesine leffü neşr denir.”

*Gönlümde ateştin, gözümde yaştın
Ne diye tutuştun, ne diye taştın.*

ARA ÖZET

Öğretmenin ‘Edebi eserleri sıradanlıktan kurtarıp şaheserleştiren edebi sanatları gördük.’ demesi.

ARA GEÇİŞ

Öğretmenin: ‘Siz de edebi sanatları kullanarak duygu ve düşüncelerinizi daha iyi anlatabilirsiniz.’ Demesi.

ÖZETLEME

Öğretmenin, ‘Bugünkü dersimizde edebi sanatları öğrendik.’ demesi.

DEĞERLENDİRME

1. Aşağıdaki cümlelerde özellikle hangi sanat kullanılmıştır?

- Gökten bereket yağıyor.
- Söyleyin sobayı yaksınlar.
- Ankara savaşta tarafsız kalacakmış.
- O, beyaz perdenin en güzel sanatçısıdır.
- Siz hiç Orhan Veli’yi okudunuz mu?

2.Aşağıdaki şiirde hem gerçek hem de mecaz anlamı düşündüren sözcük ya da sözcük gruplarını gösteriniz.

Ey benim sarı tanburam
Sen ne için inilersin
İçim oyuk derdim büyük
Ben onun için inilerim.
(Pir Sultan Abdal)

3.Aşağıdaki şiirlerde önemli tarihi şahsiyetleri ya da olayları çağrıştıran dizeleri gösteriniz.

“Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim,bendimi çiğner, aşarım
Yırtarım dağları,enginlere sığmam taşarım.”
(M.Akif Ersoy)

4.Aşağıdaki şiirde birbiriyle uygunluk gösteren sözcüklerin altını çiziniz.

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Sen benim derdime deva bilmezsin
Sen nasıl tabipsin yoktur ilacın
Yürekte yaramı sarabilmezsin.
(Erzurumlu Emrah)

5.Aşağıdaki cümlelerde birbiriyle karşıt anlamlı olan sözcükleri gösteriniz.

- A) Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz.
- B) Ben günah kadar beyazım, sen tövbe kadar siyah.
- C) Karlar altında bir ilkbaharım ben.

6.Aşağıdaki şiirde geçen benzetmeleri bulup benzetme unsurlarını gösteriniz.

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik.
(Yahya Kemal)

KAPANIŞ

Öğretmenin, ‘Bir sonraki derstekonusunu işleyeceğiz’ demesi.

Not: Türkçe-Sözel adlı grupta bu planın aynısı sadece edebi sanat adları Türkçeleştirilerek kullanılacaktır.

Said Coşar
(Türk Dili ve Edebiyat Öğretmeni)

Ek 8
GÜNLÜK PLAN (Türkçe- Görsel Grubu için)

1. HAZIRLIK:

Dersin Adı: Türk Dili ve Edebiyatı

Konunun Adı: Edebi sanatlar

Süre: 40+40

Yöntem ve Teknikler: Anlatma, açıklama, soru-cevap, gösteri.

Kaynak, Araç- Gereç: Ders kitabı

Yardımcı Kaynak: Açıklamalı Edebi Sanatlar (İsa Kocakaplan)

HEDEF VE DAVRANIŞLAR

Hedef I

Edebi sanatlarla ilgili terimler bilgisi

Davranış

1. Tanımı verilen edebi sanatı metin içerisinde bulma.
2. Tanımı verilen edebi sanatı, diğerleri arasından seçip işaretleme.

Hedef II

Edebi sanatların anlatıma kattığı güzelliğin farkında oluş

Davranış

Edebi sanatların anlatıma kattığı güzelliğin fark etme.

Hedef III

Verilen bir metindeki söz sanatlarını bulabilme.

Davranış

1. Verilen bir metindeki söz sanatlarını söyleme.
2. Verilen bir metindeki söz sanatlarını söyleme.

II DERSİN İŞLENİŞİ

1. Dikkat Çekme: Öğretmenin: ‘Bir edebi eseri etkili ve güzel kılan sizce nedir?’ diye sorması.

2. Güdüleme: Öğrencilerin yanıtları dinlendikten sonra öğretmenin: ‘Bir edebi eseri etkili ve güzel kılan dilinin gündelik dilden farklı oluşudur. Şair ve yazarlar kullandıkları dili etkili kılmak için edebi sanatlara başvururlar. Bu derste bir edebi eseri etkili ve güzel kılan edebi sanatları işleyeceğiz.’ demesi.

3. Gözden Geçirme: Öğretmenin: ‘‘Şair ve yazarları farklı ve yazdıklarını zevkle okunur kılan; onların, sözcükleri alışılmışın dışında ve sanatlı kullanabilmeleridir. Sıradan insanlar genellikle sözcükleri gerçek anlamda kullanırken şair ve yazarlar kullandıkları sözcüklere yan anlamlar yükleyerek sanatlı bir dil oluştururlar.’’ demesi.

4. Geçiş: Öğretmenin: ‘‘Edebiyat tarihimize baktığımızda söz sanatlarına büyük ölçüde başvurulduğunu görüyoruz.’’ açıklamasını yapıp ‘‘Şu örnekler üzerinde konuşalım.’’ demesi.

‘‘Beri gel başım bahtı, evim tahtı
Evden çıkıp yürüyende servi boylum
Kara saçı topuğuna sarmaşanım
Kurulu yaya benzer çatma kaşım
Çift badem sığmaz dar ağızlım
Kadınım, direğim, devliğim.’’

(Dede Korkut Hikayeleri)

“Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar mıssın?”
(Yunus Emre)

“Güzel ne güzel olmuşsun
Görülmeyi görülmeyi
Siyah zülfün halkalanmış
Örülmeyi örülmeyi.”
(Karacaoğlan)

5. Geliştirme –Sunu: Öğretmenin: “Halk şiiri geleneğimizin bu güzel örneklerini bir kez daha okuyarak söz sanatlarına ilişkin neler söyleyebilirsiniz?” diye sorması. Birkaç öğrenciden yanıt alındıktan sonra: “her okurun şiirden farklı tatlar alabileceği gerçeğini kabul etmek gerekir. Ama bana kalırsa ilk şiirde sevgilisine sesleniş (haykırı); sevgilinin boyu, saçı, kaşu ve ağzına ilişkin benzetmeler var. Saçların uzunluğu ile ağzın küçüklüğü abartılarak anlatılmış. Yanısıra direk, devlik gibi değişmecelere (mecazlara) başvurulmuş.

İkinci örnekte bulut, insan gibi düşünölmüş (kişileştirme). Ayrıca bulutların salkım salkım oluşu benzetmesinden yararlanılmış. Karacaoğlan’ın dörtlüğünde ise tekrarların yarattığı ses ve anlam güzelliğine başvurulmuş (yinelem).

Gördüğünüz gibi, sözcüklere günlük kullanımın dışında anlam yüklenmekte; söyleyiş inceliğı, düş aracılığıyla dilin kullanım olanakları zenginleştirilmekte.” demesi. Ardından: “şimdi anlatımı güzelleştiren bu sanatları işleyelim.” demesi.

“Yazılı ve sözlü anlatımlarda “ey, oy, vay, hey...” gibi hitap ve ünlem sözcüklerini kullanmaya haykırı sanatı denir.” demesi. 1 numaralı karikatürde göstererek bu karikatürde elindeki bıçakla bağırın adamın; “Heyt” diye seslenmesinin haykırı sanatına örnek olduğunu söylemesi.

“Her kelimenin önce bir temel anlamı vardır ki bu anlam, o kelimenin icat edilmiş sebebidir. Kelimenin gerçek ve terim anlamı dışında kazandığı diğer kalıcı ve geçici anlamlara kelimenin mecaz anlamı denir. Bazen anlatmak istediğimiz duygu ve düşüncüyü kelimelerin gerçek anlamlarını kullanarak anlattığımızda çok etkili olmayacağını hissederiz. Böyle durumlarda ifademizi güçlendirmek için başvurduğumuz yollardan biri de benzetmedir:

1. *Zeytin gözlüm* sana meylim nedendir?
2. *Ahu gözlerini* sevdiğim dilber.
3. Dedim *inci* nedir dedi *dişimdir*.

Gördüğünüz gibi birincide sevgilinin gözü zeytine, ikincide ceylan gözüne, üçüncüde sevgilinin dişi inciye benzetilmiştir. Böylece anlatımımız daha güçlenmiş olur.” deyip 2 numaralı karikatürü göstererek: ‘Peki burada göz neye benzetilmiştir?’ diye sorması. Öğrencilerin yanıtları dinlendikten sonra: “Burada gözün bir pencereye benzetildiği görülüyor.’ demesi.

Benzetmenin iki temel iki de yardımcı ögesi vardır.

1- Benzeyen: Zayıf ögedir. Esas anlatılmak istenen budur.

2- Benzetilen: Güçlü ögedir. Anlatımı güçlendirmek için kullanılır.

3- Benzetme yönü: Benzetmenin sebebini belirtir.

4- Benzetme edatı: Benzetmenin oluşmasını sağlayan gramer ögesi. (gibi, benzer...)

“Eğer bir benzetmede sadece benzeyen ve kendisine benzetilen bulunursa böyle benzetmeye güzel benzetme denir.

Benzetmenin temel öğelerinden sadece birinin bulunmasıyla yapılan benzetmeye ise eğretileme denir. Eğretileme açık ve kapalı olarak ikiye ayrılır. Açık Eğretileme benzetmedeki kendisine benzetilen öge ile yapılır. Bir askere “*Aslanım*” denildiği zaman açık eğretileme yapılmış olur. Aslan, kendisine benzetilen; muhatap ise benzeyendir. “*Aslan gibisin*” denilmiş olsaydı benzetme yapılmış olurdu ve benzetme daha zayıf kalırdı. “*Aslan gibisin*”; aslana benziyorsun; “*aslanım*.” demek ise aslanın ta kendisinin anlamındadır.

Kapalı eğretileme; Açık eğretileme de kullanılmayan “benzeyen” ögesiyle yapılır. Eğretilemede bir öge bulunacağına göre; kendisine benzetilen bulunmayacaktır. Örneğin; “*Can kafeste durmaz uçar*” dizesinde can bir kuşa benzetilmiştir. Ancak benzetilen açıkça yazılmamıştır. Canın bir kuşa benzetildiği uçmak eyleminden anlaşılıyor. Bu sebeple bu bir kapalı eğretilemedir.”

Öğretmenin 3 numaralı karikatürü gösterip “Bu karikatürde eğretileme sanatı vardır.” demesi ve öğrencilere eğretileme sanatının nerede olduğunu sorması. Yanıtları dinlendikten sonra: “karikatürü şöyle tümceleştirebiliriz.” demesi.

“Devekuşu başını sandığa soktu.” Başını sandığa sokan aslında devekuşu değil adam (politikacı)dır. Dolayısıyla eğretileme sanatı yapılmıştır.

Şairler çoğunlukla övmeye ve yermeye abartma sanatına baş vururlar. Duygu bu yolla daha da kuvvetlendirilmiş olur. Örneğin; kışın soğuktan üşüdüğümüzü anlatırken “dondum.” diyerek abartma yaparız. Şu sözlerde de abartma vardır:

O kadar şişmandı ki; göbeğini taşımak için bir hamal tutmuştu.

O kadar zayıftı ki, kocasının eski kravatlarından kendisine elbise yaptırabiliyordu.

Öğretmenin 4 numaralı karikatürü göstererek öğrencilere bu karikatürdeki abartmanın nerde olduğunu sorması. Yanıtlardan sonra karikatürdeki çocuğun burnunun abartılarak büyük çizildiğini belirtmesi.

Bazen bir sözcüğü benzetme ilgisi olmadan değişik bir ilgiyle kendi anlamından çıkarıp başka bir anlamı ifade etmek için kullanırız; işte buna düz değişmece denir.

Örneğin; “Gökten bereket yağdı.” cümlesinde bereket, “bolluk” anlamında değil “yağmur” anlamında kullanılmıştır.” Demesi ardından da 5 numaralı karikatürü gösterip bu karikatürde düz değişmecenin nerede olduğunu sorması. Öğrencilerin yanıtlarından sonra “tel örgülerin arasındaki beyinin düşünen insanlar (aydınlar) yerine kullanıldığını söylemesi.

Kişileştirme insan olmayan varlıklara, insanların yaptığı işleri mecazi olarak yaptırma ve onları insanlar gibi düşündürmedir. Konuşturma ise kişilik verilen varlıkların konuşturulmasıdır.

Örneğin;

Sabahleyin kozasından bakan gelincikler sorar bu dünyaya

-Ne dersin?

Kanatlanıp uçalım mı?

Çiçek olup açalım mı?

Dizelerinde gelinciklerin kişileştirilip konuşturulduğu görülüyor.

Burada şunu belirtelim ki; konuşturma sanatının olduğu her yerde doğal olarak kişileştirme sanatı vardır.

6 numaralı karikatürde balıkların kişileştirilip konuşturulduğunu söylemesi.

Şiirde veya düz yazıda bazı sözcüklerin veya sözcük gruplarının tekrarlanmasına yinelem denir. 7 numaralı karikatürü gösterip burada yinelem sanatının olduğunu belirtmesi.

Anlam bakımından aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelimenin bir arada (beyit-mısra- dörtlük) kullanılmasına ise uygunluk denir.

Örneğin: Aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabib

Dizesinde derd, ilaç, tabib sözcükleri arasında uygunluk sanatı vardır.” Deyip 8 numaralı karikatürü göstererek mahkumların polisten kaçmak için kendilerini çevreye uydurduklarını söylemesi.

Aralarındaki bir ilgiden dolayı aynı konu ile ilgili karşıt kavramların ya da özelliklerin bir arada kullanılmasına karşıtlık sanatı denir.

Neden böyle düşman görünüyorsunuz.

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar.

Cahit Sıtkı Tarancı

Bu dizelerde dost ve düşman sözcükleri arsında karşıtlık sanatı vardır.” Deyip 9 numaralı karikatürü göstermesi ve karikatürde karşıt kavramları sorması. Cevapların ardından “burada da barış ve savaş kavramlarının karşıt kavramlar olduğunu belirtmesi.

Bir mısradada veya cümlede geçmişte yaşanmış olan, herkesçe bilinen bir olayı veya kişiyi hatırlatmaya anıştırma denir.

“Ey dost senin yoluna
Canım vereyim Mevla
Aşkını komayayın
Od’a gireyim Mevla”
Yunus Emre

“Od’a gireyim” sözü ile İbrahim peygamberin ateşe atılma olayı hatırlatılıyor.” Demesi. Ardından 10 numaralı karikatürü göstererek burada “olmak ya da olmamak” sözüyle dünya edebiyatının hangi ünlü tiyatro yazarının anıştırıldığını sorması. Cevapların ardından “bu tiyatrocunun Shakespeare’dir” demesi.

Bir nükte yapmak için bildiği bir şeyi bilmezlikten gelmeye bilmezlikten gelme denir.

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah’ım bu çizgili yüz?
Cahit Sıtkı Tarancı

Örneğin ardından 11 numaralı karikatürü göstererek karikatürdeki kadının şişman olduğunun farkında olmasına rağmen bunu bilmezden geldiğinin belirtilmesi.

Bir olgunun gerçek nedeni bilindiği halde onu başka bir nedenden oluyormuş gibi gösterme sanatına güzel nedenleme denir. Gerçek sebep inkar edilerek yerine heyecan verecek bir neden gösterilir. Gösterilen neden güzel olmalıdır.

*Ateşten kızaran bir gül ararda
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi*

Örneğin ardından 12 numaralı karikatürdeki mahkumun içeri atılışının temel nedeninin suçluluk olduğunu ama karikatüristin daha güzel bir sebep bulduğunu; bu sebebin özgürlük istemek olduğunu belirtilmesi.

Bir kelimeyi veya sözcük grubunu hem gerçek hem de mecaz anlama gelecek şekilde kullanmaya değinmece denir. Değinmecede mecaz anlam kastedilir.

1. *Kötü gününde elinden tuttu*
2. *Ali gözü açık bir çocuktur.*

13 numaralı karikatürde hem gerçek anlamda hem de mecaz anlamda kullanılan şeyin ne olduğunun sorulması, yanıtların ardından: “karikatürde masanın hem çalışma masası olarak kullanıldığını hem de çocuğun oyun alanı olarak kullanıldığını” söylemesi.

Birini küçük düşürmek ve onunla alay etmek amacıyla sözün ya da kavramın gerçek ve mecaz anlamı dışında büsbütün tersini kastetme sanatına dokundurma denir.

Örneğin; dersten düşük not alan bir öğrenciye:”Allah nazardan korusun, bu ne büyük başarı.” demek gibi.

“14 numaralı karikatürde polislerin aslında zannettikleri gibi suçluların hepsini yakalayamadıkları anlatılıyor.” Demesi.

Nükte yapmak için iki anlamı bulunan bir sözcüğün uzak anlamını kastederek kullanma sanatına artsama denir.

15 numaralı karikatürü göstererek karikatürde iki anlamı bulunan çarpma, çıkarma, bölme sözcüklerinin uzak anlamının kastedildiğini söylemesi.

Birinci mısradaki toplanan en az iki kavramın ikinci mısradaki bir benzerinin söylenmesine dür-yay denir.

Gönlümde ateştin, gözümde yaştın

Ne diye tutuştun, ne diye taştın.

16 numaralı karikatürü göstererek karikatürde dür-yay sanatının olduğunu söylemesi.

ARA ÖZET

Öğretmenin 'Edebi eserleri sıradanlıktan kurtarıp şaheserleştiren edebi sanatları gördük.' demesi.

ARA GEÇİŞ

Öğretmenin: 'Siz de edebi sanatları kullanarak duygu ve düşüncelerinizi daha iyi anlatabilirsiniz.' Demesi.

ÖZETLEME

Öğretmenin, 'Bugünkü dersimizde edebi sanatları öğrendik.' demesi.

DEĞERLENDİRME

1. Aşağıdaki cümlelerde özellikle hangi sanat kullanılmıştır?

- F) Gökten bereket yağıyor.
- G) Söyleyin sobayı yaksınlar.
- H) Ankara savaşta tarafsız kalacakmış.
- İ) O, beyaz perdenin en güzel sanatçısıdır.
- J) Siz hiç Orhan Veli'yi okudunuz mu?

2. Aşağıdaki şiirde hem gerçek hem de mecaz anlamı düşündüren sözcük ya da sözcük gruplarını gösteriniz.

Ey benim sarı tanburam
Sen ne için inilersin
İçim oyuk derdim büyük
Ben onun için inilerim.
(Pir Sultan Abdal)

3. Aşağıdaki şiirlerde önemli tarihi şahsiyetleri ya da olayları çağrıştıran dizeleri gösteriniz.

"Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım."
(M.Akif Ersoy)

4.Aşağıdaki şiirde birbiriyle uygunluk gösteren sözcüklerin altını çiziniz.

Ela gözlerini sevdiğim dilber
 Sen benim derdime deva bilmezsin
 Sen nasıl tabipsin yoktur ilacın
 Yürekte yarımı sarabilmezsin.
 (Erzurumlu Emrah)

5.Aşağıdaki cümlelerde birbiriyle karşıt anlamlı olan sözcükleri gösteriniz.

- D) Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz.
 E) Ben günah kadar beyazım, sen tövbe kadar siyah.
 F) Karlar altında bir ilkbaharım ben.

6.Aşağıdaki şiirde geçen benzetmeleri bulup benzetme unsurlarını gösteriniz.

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
 Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik.
 (Yahya Kemal)

KAPANIŞ

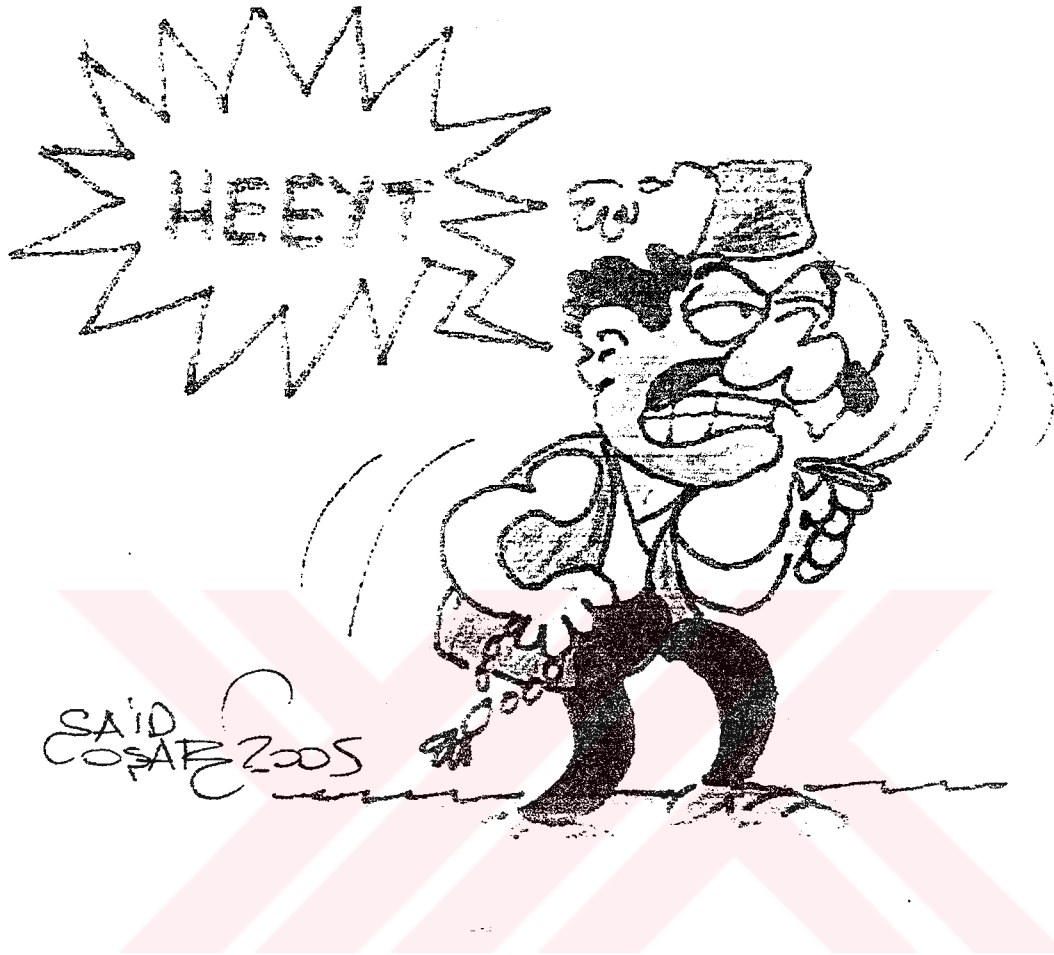
Öğretmenin, 'Bir sonraki derstekonusunu işleyeceğiz' demesi.

Not: Arapça-Görsel adlı grupta bu planın aynısı sadece edebi sanat adları müfredattaki şekliyle kullanılacaktır.

Said Coşar
 (Türk Dili ve Edebiyat Öğretmeni)

Ek 9
Haykırı Sanatı

1.

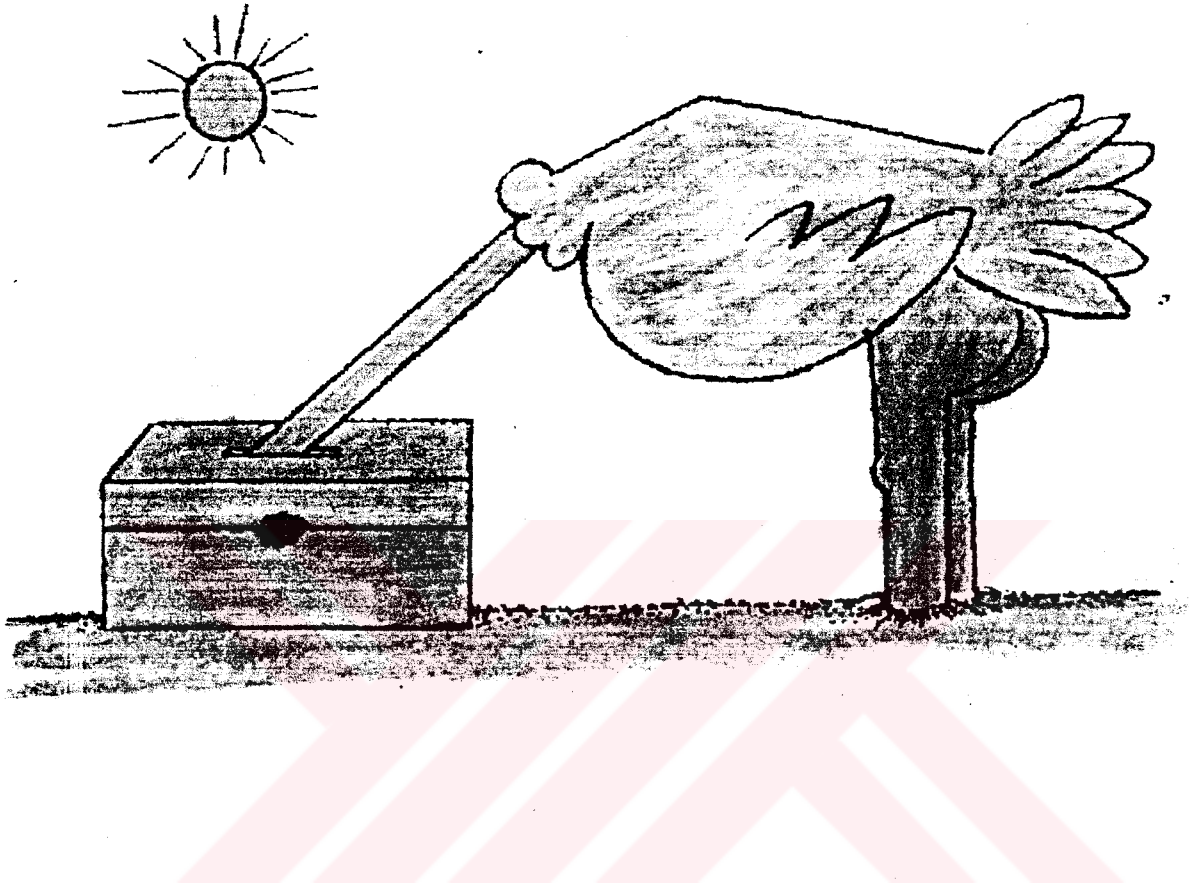
Ek 10
Benzetme Sanatı

2.

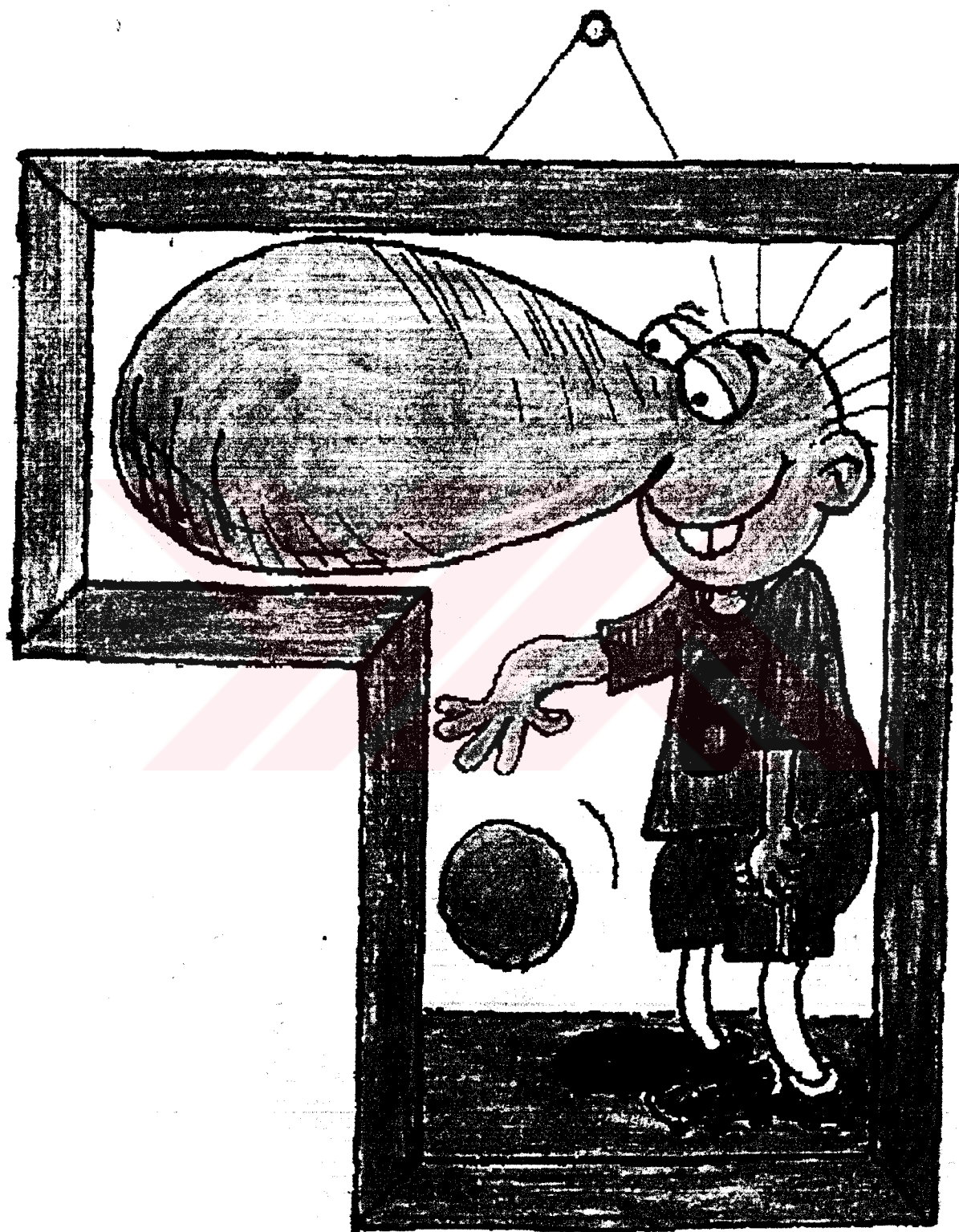
Ek 11
Eğretileme

3.

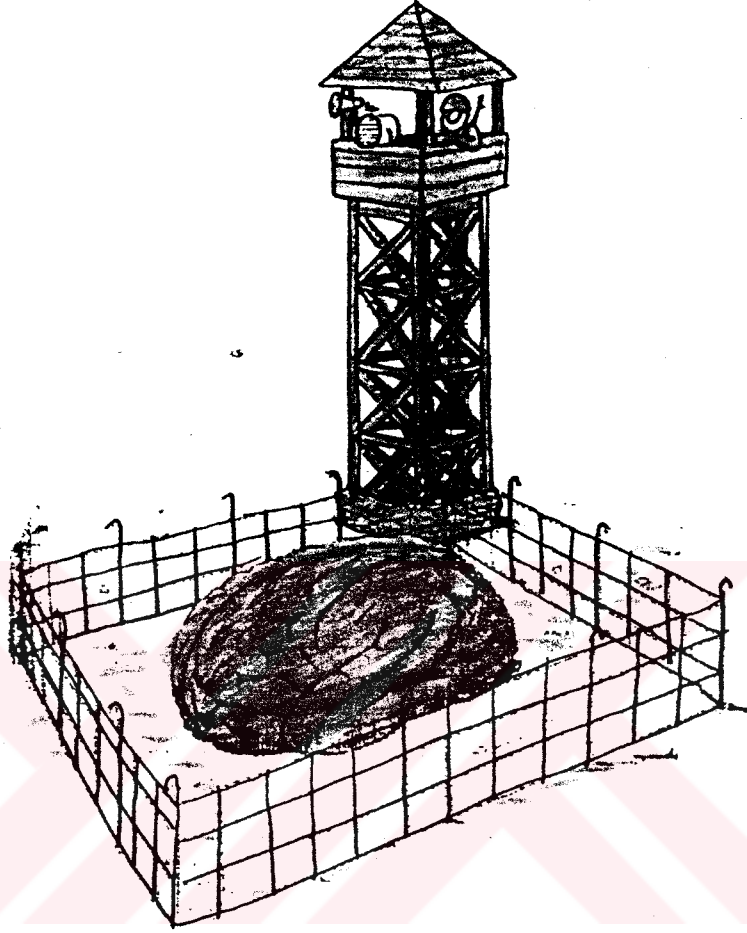
Ek 12
Abartma

4.

Ek 13
Düz Değişmece

5.

Ek 14
Kişileştirme ve Konuşturma

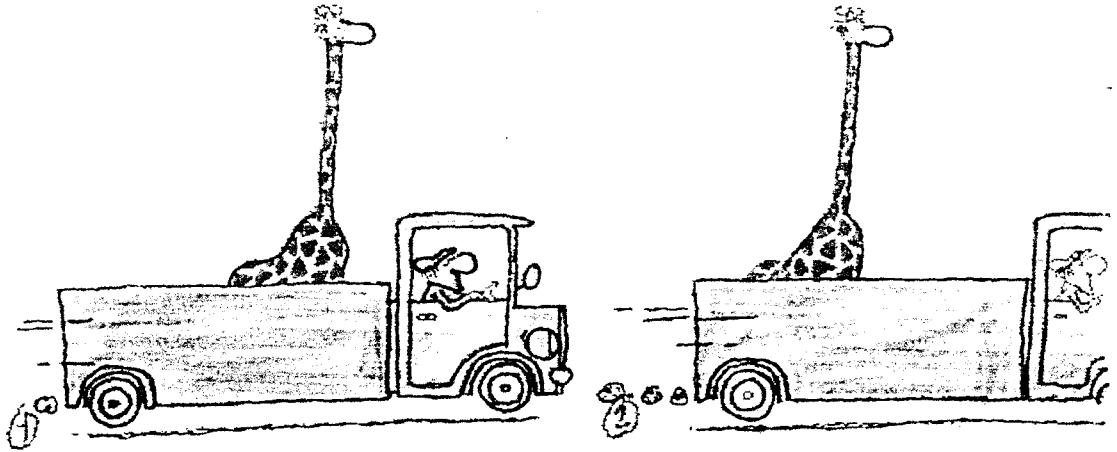
6.

ALTTAKİ BALIK: "Hayatım lütfen aileni ve çocuklarını düşün!"

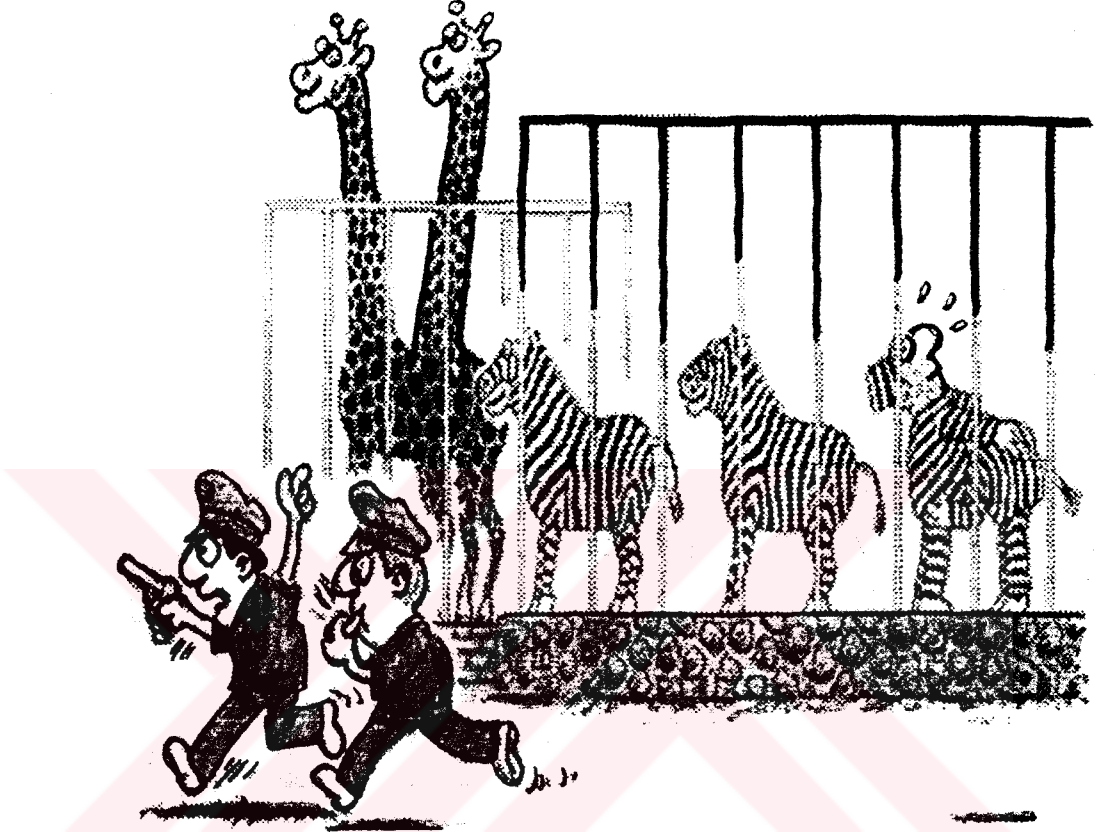
Ek 15
Yinelem

7.

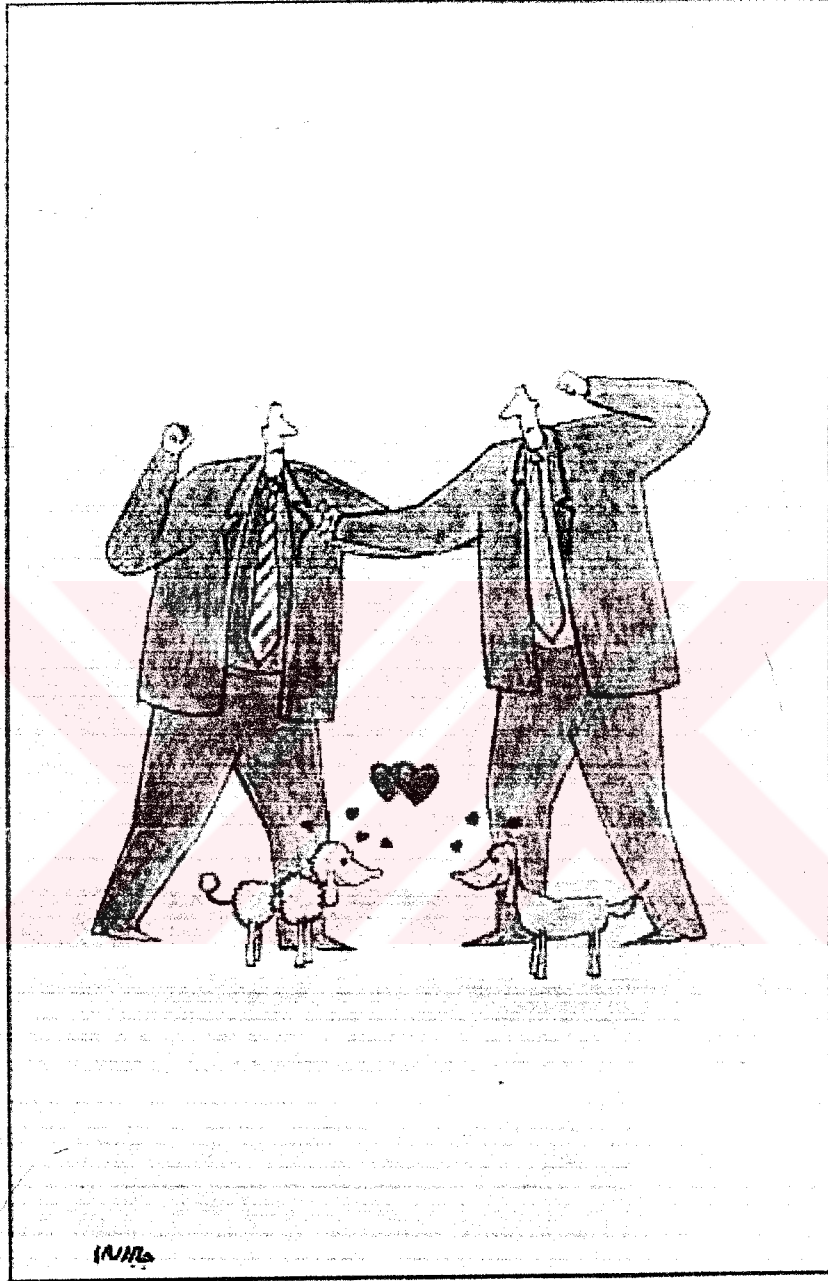
Ek 16
Uygunluk

8.

Ek 17
Karşılık

9.

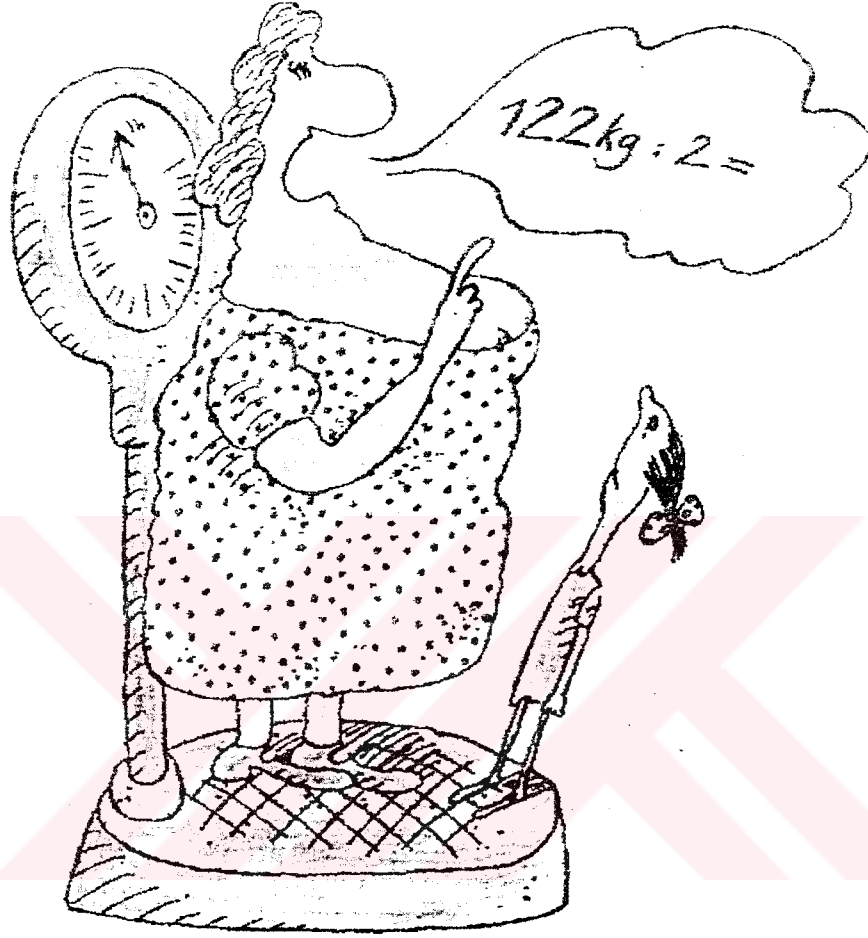
Ek 18
Anıştırma

10.

Ek 19
Bilmezlikten Gelme

11.

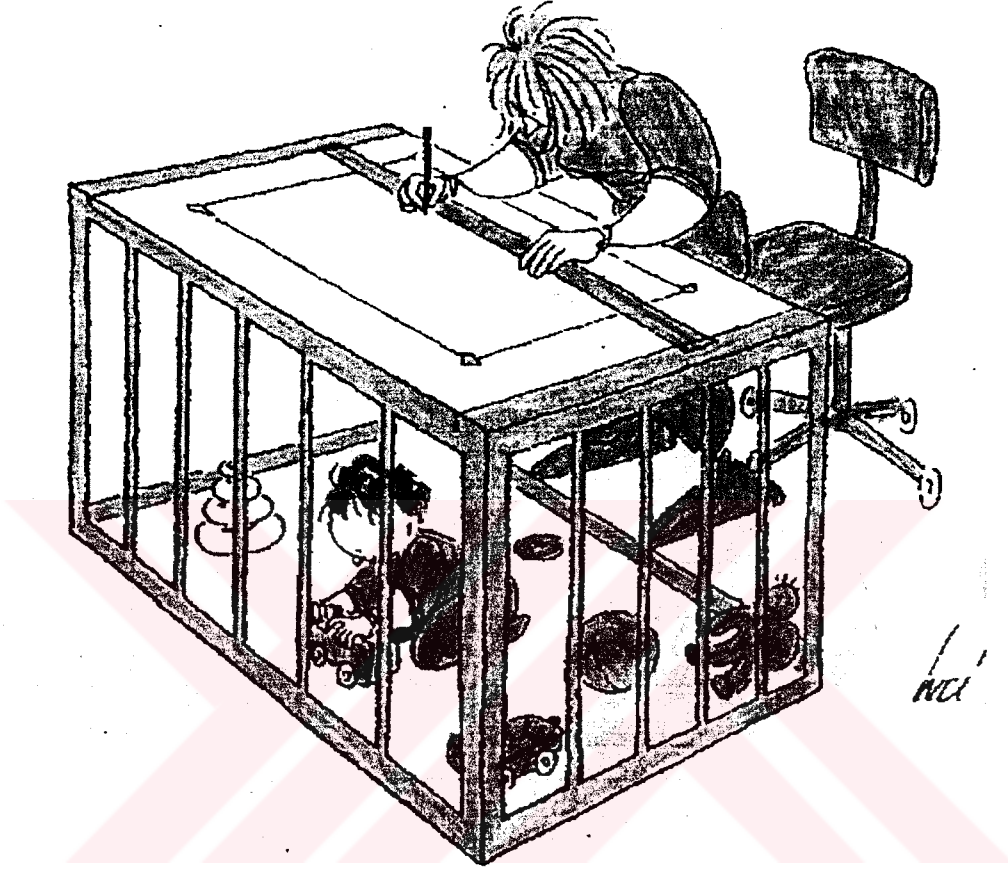
Ek 20
Güzel Nedenleme

12.

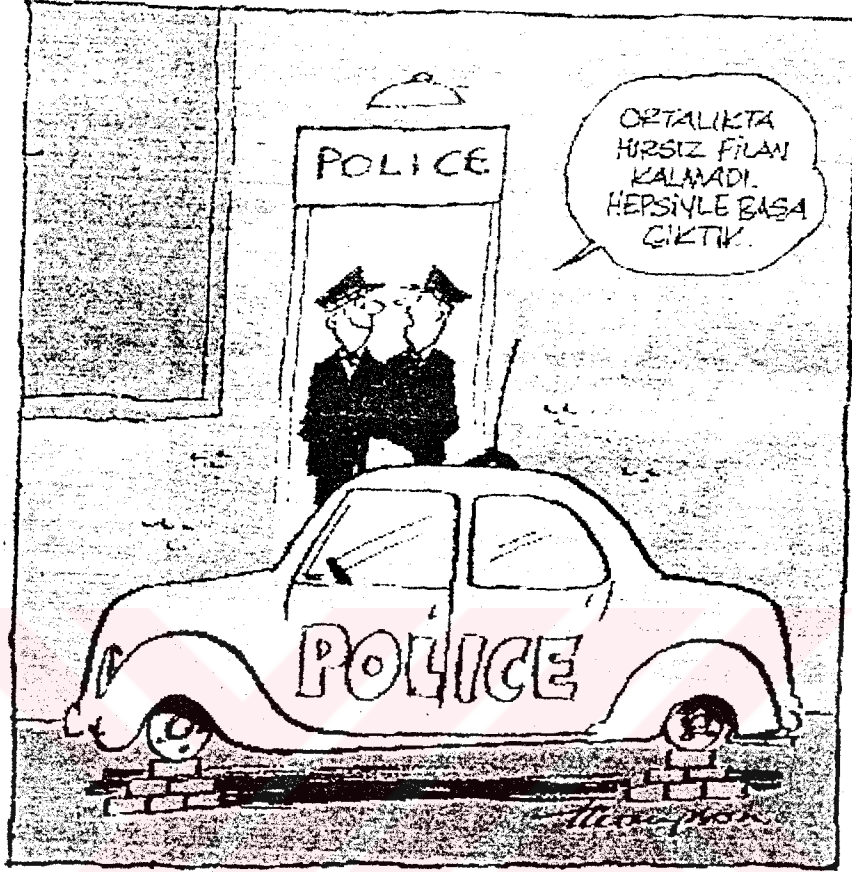
Ek 21
Değinmece

13.

Ek 22
Dokundurma

14.

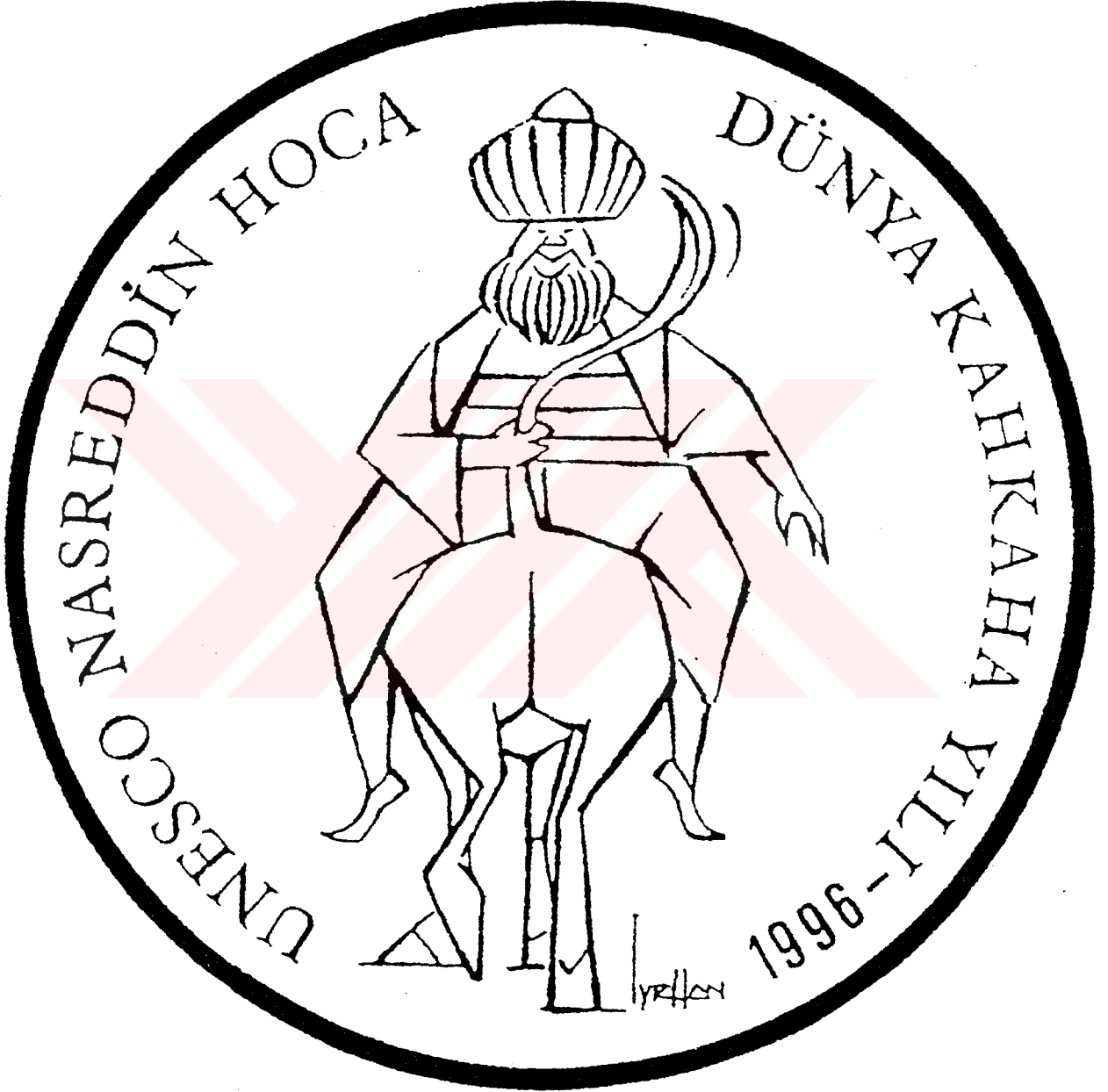
Ek 23
Artsama

15.

• Okullarda trafik dersi verilecek...

16.

Turhan Selçuk

Darphane'nin bastığı gümüş Nasreddin Hoca hatıra parası.

Ek 25
Dür-yay

16.

